Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

– .....II Afrika en de VOC: kaarten, plattegronden en topografische tekeningen, 1590-1806

– .....II Africa and the VOC: maps, plans and topographical drawings, 1590-1806

– ....Oost-Afrika en de Indische Oceaan / East Africa and the Indian Ocean

386-387 [Gerrit de Haan, 1761] :
['T Canaal Tussen Madagascar en Mosenbique].
[The Channel Between Madagascar and Mozambique].

388. . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
[Kaart van Madagascar en omringende eilanden].
[Chart of Madagascar and neighbouring islands].

389. . . Jan Gerritsz, 1611 :
N:o 5. / [Kaart van de S:ta Luciabaai].
N:o 5. / [Chart of St. Lucia Bay].

389. . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
De Baij van, S:ta Lucija. / is geleegen op het Eijlandt Madagascar [...].
St. Lucia Bay. / is situated on the Island of Madagascar [...].

390 . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
[Profiel van Madagascar bij Kaap St. Sebastiaan].
[Profile of Madagascar near Cape St. Sebastian].

390 . . . [Martin Verseijl, 1715] :
De Toliere Baaij ¼ Mijl buijten d: Wal.
Toliara Bay [St. Augustin Bay] ¼ Mile from the Shore.

390 . . . [Martin Verseijl, 1715] :
Feringe Leggende Een wijnigh besuijden d: Caap S:t Augustijn / op Zbt Van 23 g:r 45 m:t.
Feringe Situated A little to the South of Cape St. Augustin / at the S. Latitude Of 23 degr. 45 min.

391. . . . [Martin Verseijl, 1715] :
De Baaij St Augustijn, Lijt op Zb:t van 23 g:r 29 m:t.
The Bay of St. Augustin, Is situated at the S. Latitude of 23 degr. 29 min.

391. . . . Jan d. Conink, [1719] :
N:o 11. / Een Gedeelte v: het groot Eijland, Madegascer aen de West cand tussen Santongen en de R. Sanne.
N:o 11. / A Part of the large Island of, Madagascar, on the West side between Santongen [Masoarivo] and the River Sanne [Morondava].

392. . . . [Anoniem/Anonymous], Jan de Conink, 1719 :
N:o 11. / Een Gedeelte van het groot Eylant, Madegascer / Aande West kant tussche Santongen en d'Riev: Sanne.
N:o 11. / A Part of the large Island, Madagascar / On the West side between Santongen [Masoarivo] and the River Sanne [Morondava].

393. . . . [Reyer Cornelisz, 1601-1603] :
[Kaart van de Antongilbaai].
[Chart of Antongil Bay].

393. . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Baij de Tongil, Leggende op de Zuijder / breedte van 16. graaden, 15. Minuten.
Antongil Bay, Situated at the Southern / latitude of 16. degrees, 15. Minutes.

394. . . . [Anoniem/Anonymous, ca./c. 1747] :
Algemeene / Kaart / der / Eilanden, / Van Welke in de bovenstaande Ontwerpen, / een Naaukeuriger verslag gedaan wordt.
General / Chart / of the / Islands, / Of Which in the Designs Above / a more Accurate Depiction is presented.
Bijzondere Ontwerpen / van de Eilanden Isle de France of Mauritius, / Bourbon en Rodrigue.
Special Designs / of the Islands of Ile de France or Mauritius, / Bourbon [Réunion] and Rodrigues.

395. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
[Kaart van Mauritius].
[Map of Mauritius].

395. . . . [Reyer Cornelisz, 1602] :
[Kaart van Mauritius].
[Map of Mauritius].

396 . . . [Georg Friedrich Wreede, 1665-1666] :
Mauritius.

Deel 4.2 / Part 4.2

397. . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
'T Eylandt, Mauritius.
The Island of, Mauritius.

397. . . . [Anoniem/Anonymous, 1700-1750] :
T' Eijlant Mauritius.
The Island of Mauritius.

398. . . . [Anoniem/Anonymous, 1725-1750] :
Mauritius.

399 . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
['T Eijlandt Mauritius].
[The Island of Mauritius].

399 . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
Vera deliniatio Insula Mauritius a Nassou Illust / rissimus Princeps Orangia [...].
Ware afbeelding van het Eiland Mauritius van Nassau / Doorluchtige Prins van Oranje [...].
True depiction of the Island of Mauritius of Nassau / Illustrious Prince of Orange [...].

400 . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
Het Eylant Maritius van Nassou.
The Island of Mauritius of Nassau.
N.W ten N:N. van U 6 Myl.
N.W. by N:N. from You 6 Miles.
Fortuins Eylant van S.C.I.F. Noorden ten O. van U 5 Myl.
Fortuins Island of S.C.I.F. North by E. from You 5 Miles.

400 . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Eijlant Mauwerycye / de Naussau ghechonterfeijdt.
The Island of Mauritius / of Nassau depicted.

400 . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Eijlant Mauwerijcije de Naussau.
The Island of Mauritius of Nassau.

401. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Eijlant Mauwerijcij.
The Island of Mauritius.

401. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Eijlant Mauwerijcij gheschonterfijt en / den.
The Island of Mauritius depicted and / the.

401. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
[Profiel van het eiland Mauritius].
[Profile of the island of Mauritius].

402 . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Insule do Cirne Nu ghenaemt / Mauritius de Nassauw.
Ilha do Cerne Now called / Mauritius of Nassau.

403 . . . [Reyer Cornelisz, 1602] :
Aldus is het eylandt Mauritsie de Nassau ghedaen, als het oost endt, dewelck is het laege landt, / noordt noordt west van u is, ontrent 5 mylen.
Thus is done the island of Mauritius of Nassau, when the eastern end, which is the low land, / is North by North-West from you about 5 miles.

403 . . . [Reyer Cornelisz, 1602] :
Benevens dese hackelighe berch, is het ooster gadt, ende ontrent / 2 mijlen westelicker, is het wester gadt.
Next to this jagged mountain is the eastern passage and about / 2 miles more to the West is the western passage.
Aldus is het eylandt Mauritse de Nassau ghedaen, als die hooghe hackelighe berch west van u is ontrent 5 mijlen, / ende alsdoen saghen wij één van de 5 eylandekens die aen de noordtsyde van het eylandt Mauritse gheleghen syn, ende / het lach van ons noordtwest ontrent 7 mylen.
Thus is done the island of Mauritius of Nassau when the high, jagged mountain is West from you about 5 miles, / and then we saw one of the 5 small islands, which are situated at the northern side of the island of Mauritius, and it was North-West from us about 7 miles.

404 . . . [Isaac Gilsemans, 1642] :
Aldus verthont hem't Eijlant Mauritius Als ghij 4 Mijlen Buijten de Wal Zijt.
Thus appears the Island of Mauritius When you Are 4 Miles From the Coast.
Aldus verthoont hem't Eijlandt Mauritius Als het omtrent 3 Mijlen Van u is.
Thus appears the Island of Mauritius When it is about 3 Miles From you.
Aldus verthoont hem't Eijlandt Mauritius Als het omtrent 1 a 2 Mijlen Van u is.
Thus appears the Island of Mauritius When it is about 1 or 2 Miles From you.

V Afrika / Africa

Atlas Maior
nationaal archief
Universiteit Utrecht Faculteit Geowetenschappen
KNAG

404 . . . [Isaac Gilsemans, 1642] :
Aldus Verthont het Eijlandt Mauritius Als ghij 2 Mijlen Vande Zuijdoost Haven Zuijd Zuijd Oost in Zee Zijt.
Thus appears the Island of Mauritius When you are out at Sea 2 Miles South by South-East From Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port].
Aldus verthoont het Eijlandt Mauritius als ghij 5 Mijlen Vande Zuidoost haven Zuijen in Zee sijt.
Thus appears the Island of Mauritius when you are out at Sea 5 Miles South from Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port].

405. . . . [Isaac Gilsemans, 1642] :
Aldus verthoont hem het Eijlandt Mauritius / Als ghij inde de Zuijd Ooster haven voor het / Fort Fredericq Henricx op de reede leght.
Thus appears the Island of Mauritius / When you are lying in Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port] / in the roads opposite Fort Frederik Hendrik.

406 . . . [Cornelis Sijmensz de Gooijer, 1638] :
[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].
[Plan of Fort Frederik Hendrik].

406 . . . [Cornelis Sijmensz de Gooijer, 1638] :
[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].
[Plan of Fort Frederik Hendrik].

407 . . . [Georg Friedrich Wreede, 1666] :
[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].
[Plan of Fort Frederik Hendrik].

407 . . . [Anoniem/Anonymous, ca./c. 1671] :
[Kaart van het bouwland in de Vuijle Bocht].
[Map of the farmland at the Vuijle Bocht].

408 . . . [Gerrit Buirmeister], 1679 :
Aftekening van de vlakte / van Noortwijk.
Drawing of the Vlakte / van Noortwijk [Flacq].

408 . . . [Gerrit Buirmeister, 1679] :
Aftekening vande vlakte / van Noortwijk.
Drawing of the Vlakte / van Noortwijk [Flacq].

408 . . . [Gerrit Buirmeister], 1679:
Pertinente Aftekening van de Landerijen welcke de Vrijluiden des Eijlands Maurtij / possideren.
Depiction of the Farmlands which the Free Burghers on the Island of Mauritius / possess.

409 . . . [Isaak de Graaf, ca./c. 1700] :
[Kaart van Mauritius].
[Map of Mauritius].

410. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Insula de Rodriguez [. . .].
The Island of Rodrigues [. . .].

411 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Ende is / ghenaemp het Kersmus Eijlant n.n. west.
And is / called Kermis Island N.N. West.
Het Kersmus Eijlant n. ten west.
Kermis Island. N. by West.
Het Kersmus Eijlant / N.n. west, N.
Kermis Island / N.N. West, N.

411 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Kersmus Eijlant. N. ten westen.
Kermis Island. N. by West.
N.n. ost wel z. Ostelijc.
N.N. East rather S. East.

411 . . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Kers mus Eijlant.
Kermis Island.
Het Kermus Eijlant ghenaempt van ons / stuerluijden ende schippers.
Kermis Island called thus by our / mates and skippers.

412. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Kermus Eijlant.
Kermis Island.

412. . . . [Joris Joostensz Laerle, 1601] :
Het Ker. / Het Kermus Eijlant ghenaempt van ons schipper / ende stuerluijden.
The Ker. / Kermis Island called thus by our skipper / and mates.

412. . . . [Reyer Cornelisz, 1602] :
Aldus is het eylandt Degu Roderigus gedaen als / het noordt oost van u. is ontrent 6. mylen.
Thus is done the Island of Diego Rodrigues when / it is North-East from you about 6 miles.

413. . . . [Jacob Pietersz, 1598] :
[Kaartje en profielen van de Crab Eijlanden].
[Chart and profiles of the Crab Islands].

414-415 [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
'TEijlandt, S:t Paulo.
The Island of, St. Paul.
Aldus vertoont Hem, S:ta Paulo, int vorbij zeijlen.
Thus appears, St. Paul, when [one is] sailing past it.

416. . . . [Antonio van Diemen], 1633:
Twee Eijlanden / gesien t'Eene S:te Paulo het / ander genaemt / Nieuw Amsterdams / Eijlandt.
Seen two Islands / the One St. Paul the / other called / New Amsterdam / Island [Nouvelle Amsterdam].

417. . . . [Victor Victorsz, 1696] :
Opdoeninge van t Eijlandt St. Paulo [. . .].
Profiles of the Island of St. Paul [. . .].

417. . . . [Victor Victorsz, 1696] :
T Eijlandt S:t Paulo / N:o 5. / Noorden 1: Canon schoot van sich, hebbende d: diepte van 40 vaam / vuijle grondt verthoont Aldus.
The Island of St. Paul / N:o 5. / North 1: Cannon shot from you, having a depth of 40 fathoms / foul ground appears Thus.
T Eijlandt S:t Paulo / N:o 6. / West van sich 2: Cabel lengte van d: Wal, op de diepte van 16: en 20: vaam / al groff swardt Zandt grondt verthoont hem deese aldus.
The Island of S:t Paul / N:o 6. / West from you 2: Cable lengths from the Shore, at a depth of 16: and 20: fathoms / all coarse black Sand appears thus.
T Eijlandt S:t Paulo / N:o 7. / Z.O.t.O: 3 a 4: mijl van sich, verthoont aldus.
The Island of S:t Paul / N:o 7. / S.E.b.E: 3 to 4: miles from you, appears thus.

418. . . . [Victor Victorsz, 1696] :
Opdoeninge van t: Eylandt Amsterdam [. . .].
Profiles of the Island of Amsterdam [. . .].

418. . . . [Victor Victorsz, 1696] :
T Eylandt Amsterdam / N:o 4. / N.O:t een half Canon schoot van sich, verthoont aldus.
The Island of Amsterdam / N:o 4. / N.E. half a Cannon shot from you, appears thus.
T Eijlandt Amsterdam / N:o 5. / Oost: Een halff Canon schoot van sich, verthoont aldus, noch geen grondt.
The Island of Amsterdam / N:o 5. / East: half a Cannon shot from you, appears thus, no ground yet.
T Eijlandt Amsterdam / N:o 6. / Zuijden: een Canon schoot van de wal, verthoont aldus / sijnde diep 25: en 20: vaam, vuijle klippige grondt.
The Island of Amsterdam / N:o 6. / South: a cannon shot from the shore, appears thus / being deep 25: and 20: fathoms, foul rocky ground.
T Eylandt Amsterdam / N:o 7. / Verthoont aldus, als des selfs top :Z.W.t.Z: van sich is, tot omtrent een / kleen Canon schoot van de wal, daar heeft men een sandt banck, op de diepte / van 14: 15: a 16 vaam, swart Zandt, sijnde de : beste plaats om te anckeren, / brengende het merck letter A :Z.W:t van sich, maar een scheeps lengte van d:o / banck na zee, ist :50: vaam diep.
The Island of Amsterdam / N:o 7. / Appears thus, when its top is S.W.b.S: from you, to about a small / Cannon shot from the shore, there one has a sandbank, at a depth / of 14: 15: to 16 fathoms, black Sand, being the best place to cast anchor, / bringing the mark letter A :S.W: from you, but at a ship's length from ditto / shoal towards the sea, the depth is :50: fathoms.

419. . . . [Anoniem/Anonymous, 1724] :
De platte paskaart / van de Cocus Eijlanden [. . .].
Equidistant chart / of the Cocos Islands [. . .].

420 . . Beknopte bibliografie / Select Bibliography

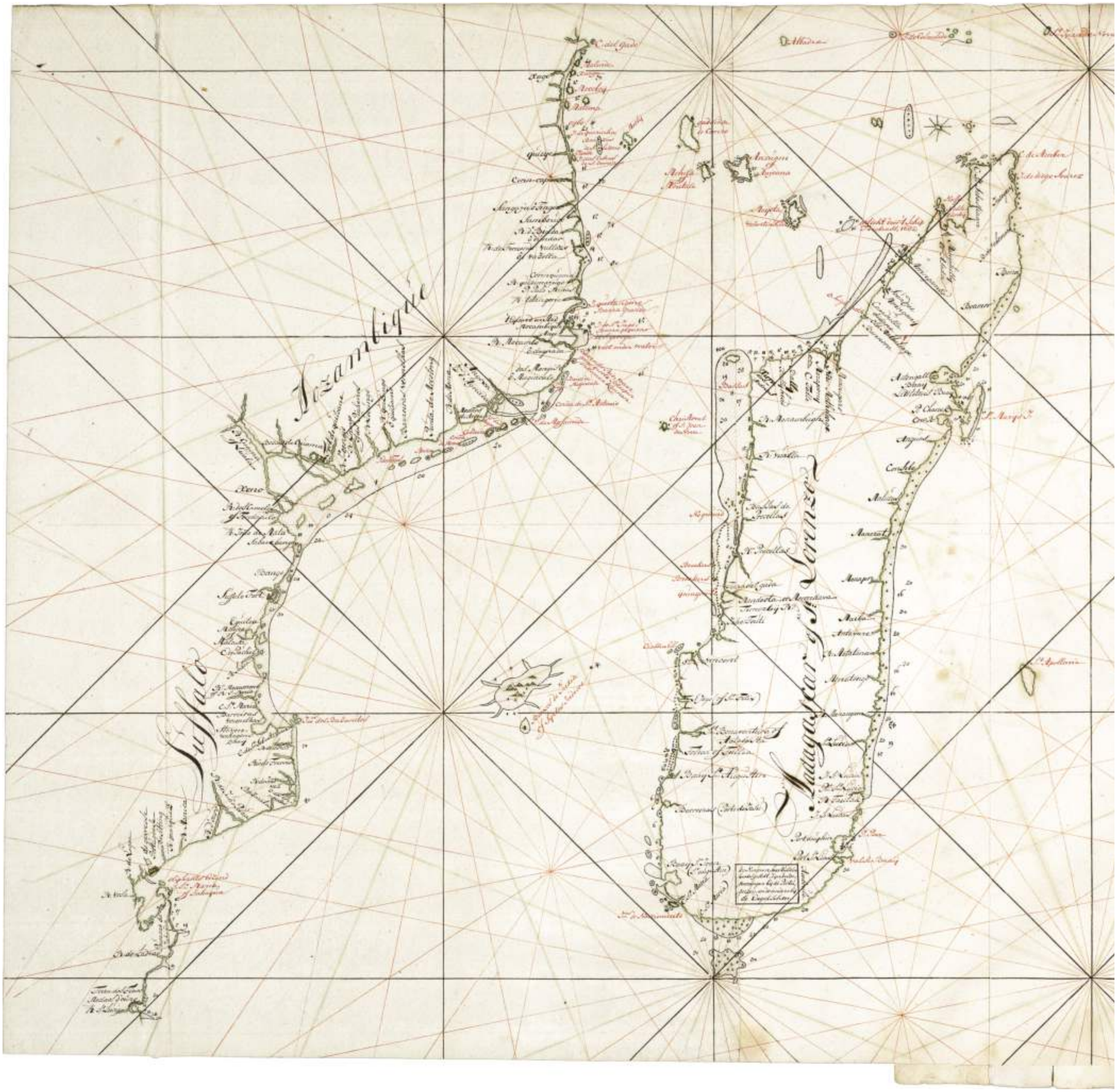

bladen / sheets 386-387:

Nationaal Archief, 4.VELH 156.2.19.

[Gerrit de Haan, 1761] :

['t Canaal Tussen Madagascar en Mosenbique].

[The Channel Between Madagascar and Mozambique].

Schaalstok van 60 Duijtsche Mijlen 15 Op een Graadt = [ca. 1 : 4.273.000].
Scale-bar of *60 Duijtsche Mijlen 15 Op een Graadt* = [approximately 1 : 4,273,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 52,5 x 88 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 52.5 x 88 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

De titel van de hier gereproduceerde kaart van de Bataviase baas-kaartenmaker Gerrit de Haan uit het tweede deel van zijn *Ligtende Zee Fakkel off de Geheele Oost Indische Water-Weereldt* (1761) is weer overgenomen van de oorspronkelijke inhoudsopgave bij deze manuscriptatlas. Als onderlegger gebruikte De Haan een Portugese kaart, waarbij hij onderaan op het eiland Madagascar aantekende dat 'de Naamen, hier tusschen haaks gestelt, Zijn de Benamingen bij de Portugeezen, en de andere bij de Engelschen'. Enkele andere toevoegingen zijn de naar de kaart van Cornelis Heeremans ingetekende Delagoabaai (blad 355 boven) met 'de geweese Portugeese Besetting' en de vermelding van een 'Steven verhagen Baaij' verder noordwaarts aan de Mozambiquaanse kust, tegenwoordig de Baía São Sebastião. Sofala heet hier 'Suffalo Fort' en de Portugese hoofdvestiging 't Eijland en Stad Mocambique'. Centraal op de kaart ligt het eiland Madagascar, met ten noordwesten daarvan de Comoren en ten oosten de Mascarenen, waarvan het eiland Réunion, in De Haans tijd bekend als het Ile Bourbon, hier nog de Portugese naam 'I: de Mascarenhas' draagt. Madagascar wordt beschreven op de bladen 388-393, waarna de Mascarenen volgen op de bladen 394-412.

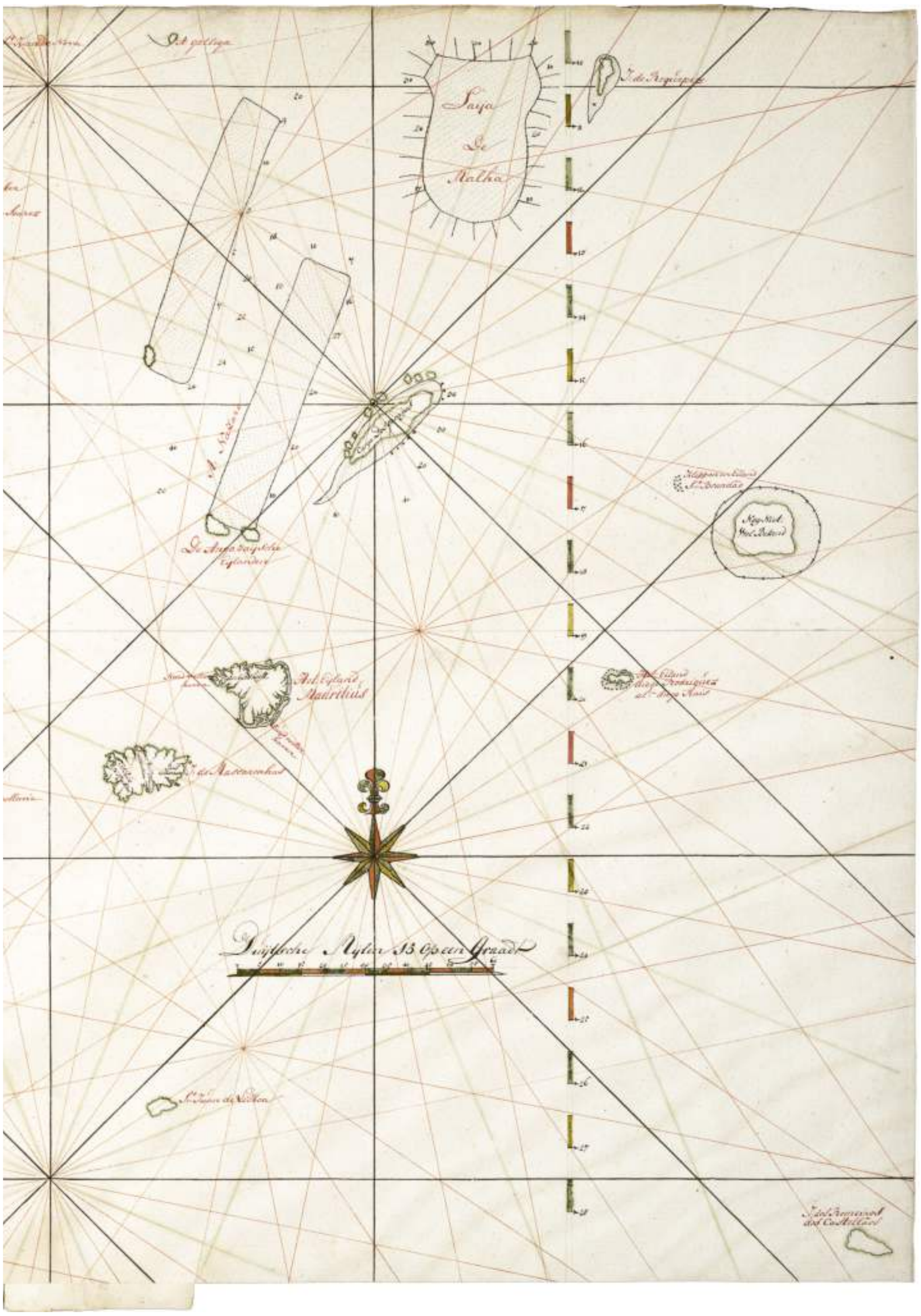

The title of the map reproduced here, which was made by the Batavian Master Map-maker Gerrit de Haan for the second volume of his *Ligtende Zee Fakkel off de Geheele Oost Indische Water-Weereldt* (1761), has once more been adopted from the original table of contents of this manuscript atlas. As a basis De Haan used a Portuguese map, and in doing so he noted on the island of Madagascar 'the Names placed here between brackets, Are the Names with the Portuguese, and the others with the English'. A few other additions are Delagoa Bay drawn from Cornelis Heeremans's map (sheet 355 above) with 'the former Portuguese settlement', and the mention of a 'Steven Verhagen Bay' northwards on the Mozambiquan coast, at present the Baía São Sebastião. Sofala is here called *Suffalo Fort* and the Portuguese headquarters 'the Island and Town of Moçambique'. Madagascar lies in the middle of the map, with to the north-west of it the Comoros and to the east the Mascarenes, of which the island of Réunion, in De Haan's time known as the Ile Bourbon, here still bears the Portuguese name *I: de Mascarenhas*. Madagascar is described on sheets 388-393, after which the Mascarenes follow on sheets 394-412.

(Deel/Vol. I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-9, I-10a-h).

Madagascar (São Lorenço, St. Laurens). Zoals in de inleiding werd beschreven, deed admiraal Cornelis de Houtman met zijn vloot tijdens de Eerste Schipvaart op de heenreis Madagascar aan om te proberen verversing te verkrijgen in de Antongilbaai (Baie d'Antongil) aan de noordoostkust, volgens zeggen 'de beste baij vander wereld om schepen te ververschen' (zie Evert Gijsbertsz' kaart uit 1599 op de bladen 352-353). De eerste pogingen om deze baai te bereiken, in augustus en september 1595, mislukten evenwel door onbekendheid met de stromingen en overheersende winden in dit zeegebied, waarna uiteindelijk een ankerplaats werd gevonden in de Ampalazabaai aan de zuidkust, nabij de tegenwoordige plaats Androka. De vele zieken op de vloot werden hier op een eilandje ondergebracht, dat vanwege de grote sterfte onder hen de naam 'Hollandsch Kerkhof' kreeg; zie de kaart op blad 388. Verversing kon er echter vrijwel niet gevonden worden, evenmin als in de noordwestelijk daarvan gelegen St. Augustijnbaai (Baía San Agostinho, Baie St. Augustin, door Gerrit de Haan op blad 386 ook 'Baaij S:t Joan' genoemd; zie ook blad 391). Eind december, toen men noodgedwongen maar besloten had met de weinige resterende proviand door te varen naar Java, werd de vloot door een storm ver noordwaarts langs de oostkust van Madagascar gedreven, waar begin januari 1596 aldus toch nog in de Antongilbaai geankerd kon worden (blad 393).

Madagascar was voor particuliere handelaren en compagnieën van velerlei nationaliteiten de aangewezen plaats in de westelijke Indische Oceaan om te verversen en slaven in te kopen. De diverse zelfstandige, elkaar fel beconcurrerende vorstendommen op het eiland waren vaak langdurig in onderlinge oorlogen verwikkeld, waardoor hier voor slavenhalers altijd genoeg aanbod tegen gunstige prijzen beschikbaar was. De VOC ondervond op Madagascar vooral concurrentie van de Franse en Engelse compagnieën, die beide enige tijd op het eiland gevestigd waren. De Fransen bezaten sinds 1641 de post Fort Dauphiné op de zuidoostkust (door Gerrit de Haan op blad 386 'Port Dauphin' genoemd), die echter in 1674 werd verlaten, evenals hun vestiging in het noordelijker gelegen Fort de France. De Engelsen richtten in 1645 een post op in de St. Augustijnbaai en in 1649 een op het eilandje Nosy Be voor de noordwestkust, maar in beide gevallen werden deze binnen enkele maanden weer opgegeven. Na de vestiging van een VOC-post op het eiland Mauritius in 1638 (blad 394 en volgende) werden als werkkrachten slaven ingekocht op het naburige Madagascar, waartoe in 1642 een leveringscontract werd afgesloten met de 'Coninck van Antongil'. Om de slaventransporten voor te bereiden werd een kleine bezetting aan de Antongilbaai achtergelaten, maar deze provisorische vestiging heeft slechts bestaan tot eind 1646, toen de laatste compagniesdienaar ter plaatse overleed.

De eerste Nederlandse slavenreis naar Madagascar werd overigens al in 1626 ondernomen vanuit Batavia, maar was in latere jaren vanwege de lange afstand en navenant grote sterfte onder de slaven niet herhaald. De groei van de plantagelandbouw op Mauritius en later de vestiging aan de Kaap leidden na ca. 1640 tot een krachtige herleving van de Nederlandse slavenhandel in de gehele regio, waarbij een deel van de ingekochte slaven via de Kaap ook naar Oost-Indië en Ceylon werd geleverd. Voor de Kaap is berekend dat in de periode 1658-1795 met 33 slavenvaarten naar Madagascar in totaal 2820 slaven werden gehaald. Daarnaast werden een kleine 1000 van de kust van Oost-Afrika betrokken, met name van Zanzibar en Moçambique, terwijl de tienjarige vestiging aan de Delagoabaai ongeveer 280 slaven opleverde. Over dezelfde periode wordt voor de Fransen, die hun plantages op Réunion (Ile Bourbon) en Mauritius (Ile de France, vanaf 1715) vooral in de achttiende eeuw op aanmerkelijk grotere schaal exploiteerden, een aantal genoemd van ruim 30.000 op Madagascar ingekochte slaven. Arabische slavenhandelaars haalden alleen al gedurende de zeventiende eeuw naar schatting ruim 150.000 slaven uit Madagascar voor de verkoop in Afrika, het Arabisch Schiereiland en Voor-Indië.

De uiteindelijke Franse kolonisatie volgde niet eerder dan in de jaren 1885-1895, toen het zelfstandige koninkrijk op het eiland eerst tot een protectoraat werd gemaakt en nadien ook militair bezet. Sinds 1960 is Madagascar een onafhankelijke republiek.

(vervolg op pag. 388 / continued on p. 388)

(vervolg van pag. 387 / continued from p. 387)

Madagascar (São Lorenço, St. Laurent). As described in the Introduction, Admiral Cornelis de Houtman called at Madagascar with his fleet on the way out during the first Dutch voyage to the Indies in order to try to obtain fresh supplies in Antongil Bay (Baie d'Antongil) on the north-east coast, reputed to be 'the best bay in the world for ships to take on supplies' (see Evert Gijsbertsz's map from 1599 on sheets 352-353). However, the first attempts to reach this bay, in August and September 1595, failed because of unfamiliarity with the currents and prevailing winds in this area of sea, after which finally an anchorage was found in Ampalaza Bay on the south coast, near the present town of Androka. The many sick on board were put on an little island here, which because of the high mortality among them was given the name *Hollandsch Kerkhof* (Dutch Graveyard); see the map on sheet 388. Supplies in any quantity were not to be had there, however, any more than in St. Augustin Bay (Baia San Agostinho, Baie St. Augustin, which Gerrit de Haan on sheet 386 also called *Baaij S:t Joan*, see sheet 391) located further to the north-west. At the end of December, when out of sheer necessity it had been decided to sail on to Java with the few remaining provisions, the ships were driven far northwards by a storm along the east coast of Madagascar, where at the beginning of January 1596 they were able to cast anchor in Antongil Bay after all (sheet 393).

For private traders and companies of all sorts and nationalities Madagascar was the obvious place in the western Indian Ocean to take on supplies and to buy slaves. The various independent and fiercely competing kingdoms on the island were often involved in wars with each other, so that there was always enough supply available for slave traders at favourable prices. In Madagascar the VOC encountered competition mainly from the French and English companies, both of which were settled there for some time. From 1641 the French possessed the post of Fort Dauphiné on the south-east coast (called *Port Dauphin* by Gerrit de Haan on sheet 386), but this was abandoned again in 1674, and likewise their settlement at Fort de France located further north. The English set up a post in St. Augustin Bay in 1645, and in 1649 on the little island of Nosy Be off the north-west coast, but in both cases these were abandoned within a few months. After a VOC post was established on the island of Mauritius in 1638 (sheet 394 and following), slaves were bought as labourers on neighbouring Madagascar, and for this purpose a supply contract was concluded with the *Coninck van Antongil* (King of Antongil) in 1642. In order to prepare the slave transports a small staff was left behind at Antongil Bay, but this temporary settlement only existed until 1646, when the last Company employee there died.

The first Dutch slaving voyage to Madagascar had already been undertaken in 1626 from Batavia, but was not repeated in later years because of the great distance and correspondingly high mortality among the slaves. After about 1640 the growth in plantation agriculture on Mauritius and later the settlement at the Cape led to a strong revival in the Dutch slave trade in the entire region; some of the slaves bought were also supplied to the East Indies and Ceylon via the Cape. For the Cape, it has been calculated that in the period 1658-1795 a total of 2820 slaves were transported from Madagascar in 33 slaving voyages. As well as these almost 1000 were obtained from the coast of East Africa, namely from Zanzibar and Moçambique, while the ten-year settlement on Delagoa Bay supplied about 280 slaves. For the French, who ran their plantations on Réunion (Ile Bourbon) and Mauritius (Ile de France, from 1715) on a considerably larger scale especially in the eighteenth century, over the same period a number is mentioned of just over 30,000 slaves bought in Madagascar. In the course of the seventeenth century alone Arab slave traders took more than 150,000 slaves from Madagascar for sale in Africa, the Arabian Peninsula and India.

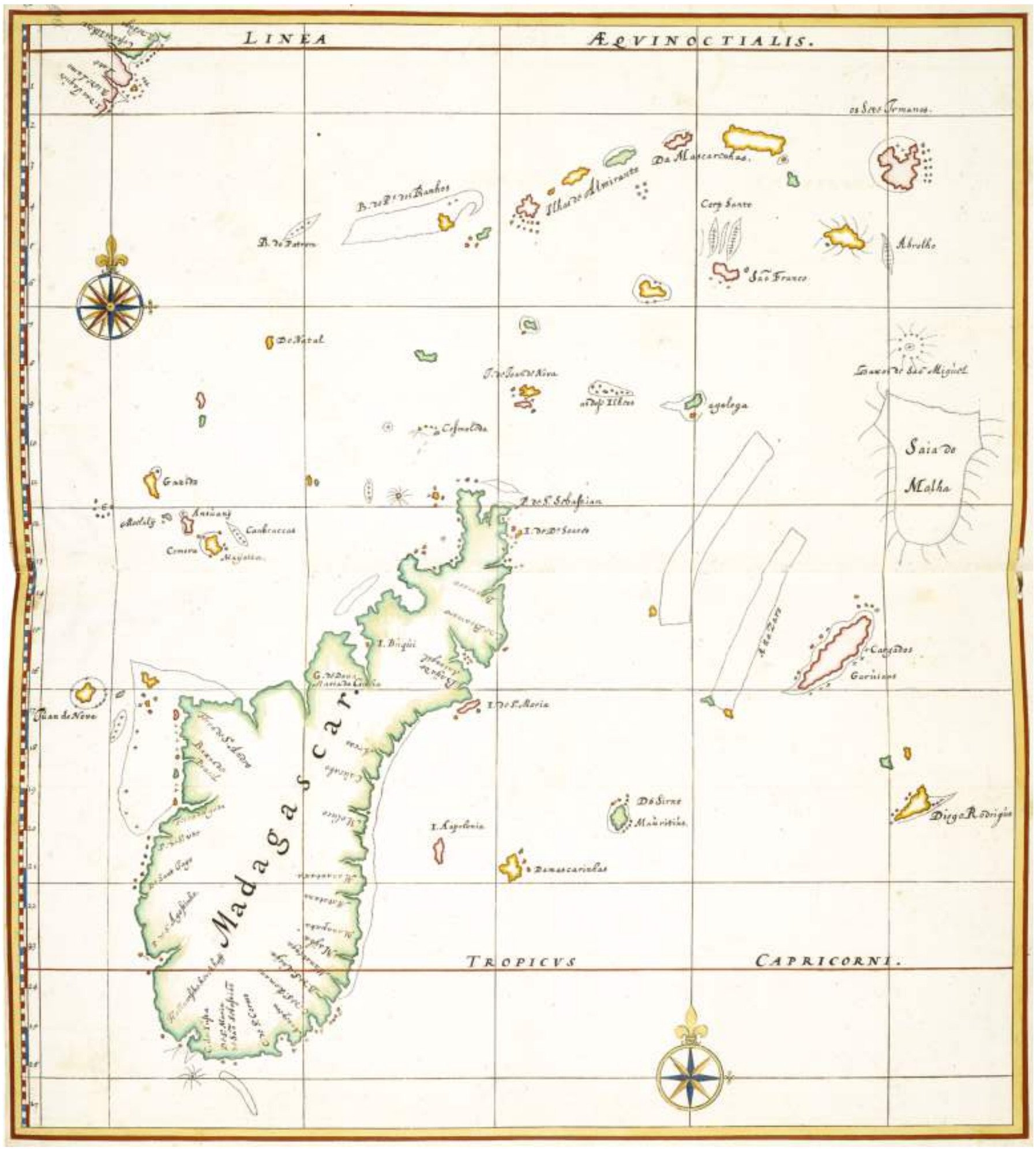

blad / sheet 388:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 38:15.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

[Kaart van Madagascar en omringende eilanden].

[Chart of Madagascar and neighbouring islands].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 55,5 x 62,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 55.5 x 62.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Johannes Vingboons' kaart van Madagascar en naburige eilanden voor de atlas van Laurens van der Hem is deels nog getekend naar (veel) oudere Portugese voorbeelden, met een aantal toevoegingen op basis van vroege Nederlandse verkenningen in dit zeegebied. Aan de zuidwestkust is bijvoorbeeld het 'Hollantsche kerckhoff' ingetekend, een verwijzing naar het verblijf in de Ampalazabaai in september 1595 tijdens de Eerste Schipvaart onder admiraal Cornelis de Houtman.

Johannes Vingboons's map of Madagascar and neighbouring islands for the atlas of Laurens van der Hem was drawn in part from (much) older Portuguese models, with a number of additions from early Dutch explorations in this area of sea. For example, on the south-west coast the *Hollantsche kerckhoff* (Dutch graveyard) is shown, a reference to the stay in Ampalaza Bay in September 1595, during the First Fleet under Admiral Cornelis de Houtman.

blad 389 boven / sheet 389 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 320.

Jan Gerritsz opper steijerman op het schip banda daer schipper op was rolleff sijmesz, 1611 :
Jan Gerritsz first mate on the ship *Banda* on which the captain was Rollef Sijmesz, 1611 :

N:o 5. / [Kaart van de St. Luciabaai].

N:o 5. / [Chart of St. Lucia Bay].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 38 x 52 cm.
1 map : ms on paper, 38 x 52 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [linksboven] een beschrijving :
Explanations: [upper left] a description :

[…] ik Joan gerrets opper sturman aldus ghemackt of een mijmorrij ijndt Jaer 1611 den Eersten dach van november heet soude mij nijet gheraden sijn oom die cappe bonna spiranssij voorbij te loppen die ffeel sijck volck heeft wandt heet wost volck ende meen voort metter tijt swack oom heet schiep te ratijeeren dito den 7 dach van ocktober omtrent smijddachs sijn wij ijn die baij ghecomen ende hebben daer gheleggen ses weckken ende drije dagghen 1611.

[rechtsboven] beschrijvingen :
[upper right] descriptions :

Dito die van die noort compt ende begeert ijn die baij sijnte Lasij [St. Lucia] ende sailt langes heet lant madagas-ckar die moet nijet nader ant lant commen dan 15 ende 16 wadem ander compt ghij heet lant te naer oom die rudssen ville die onder watter leggen dan sij oppenbarren har die mestepart.

Dito vij laggen omtrendt op 5 wadem schoonne groont ende die baeij lach omtrent op die hochte van 24 graden ende 46 mijnuten heet vas wite santstrant van range disserk tot die baij vij hadde hijer goede varvarsichge van oossen ende someghe schappen ende lammonnen ende appellen van oranije ende en partij honderren vij hadde hijer goede redde slecht water.

Dito soe hast als die windt tot den noorden ende ende noort oosten vas soe hadde ghij droch weder ende harde stroom oom die suijt ende soe hast als ghij die vindt wt den suijden ende suijtoosten vas soe hadde ghij reggen ende heet lant bedeckt dat men die berghen nijet sijen een mocht ende die stroomen loppen hart oom die noort.

Jan Gerritsz, opperstuurman van het schip *Banda* dat behoorde tot de uitgaande vloot van 1611 onder leiding van de latere gouverneur-generaal Laurens Reael (1616-1619), noemt als zijn schipper Rollef Sijmesz, die elders zowel Roelof Thijsz als Roelof Harmensz wordt genoemd. Gerritsz heeft in een zelfs voor zijn tijd wel erg moeilijk te volgen Nederlands een beschrijving van de St. Luciabaai gegeven, die in grote lijnen en goed leesbaar werd overgenomen door Johannes Vingboons bij zijn vrijwel getrouwe kopie van deze kaart in de atlas voor Laurens van der Hem, hier op blad 389 onder. De St. Luciabaai waar de *Banda* ververste ligt aan de zuidoostkust van Madagascar. Gerritsz noteerde bij de punt links 'Cappe Rohman lait omtrent 4 vlaime [Vlaamse] mijllen van die baeij'. Deze kaap heet bij Vingboons 'Caep Romaen' en komt overeen met Pointe Ytapere, de landpunt nabij bij Tolanaro waar later Fort Dauphiné zou komen. De klip in zee geheel linksonder op Gerritsz' kaart, die kennelijk als peilrichting kon dienen, ontbreekt bij Vingboons. Zie ook de overzichtskaart van Vingboons op blad 388.

Jan Gerritsz, first mate of the ship *Banda* that belonged to the outgoing fleet of 1611 led by the later Governor-General Laurens Reael (1616-1619), names as his skipper Rollef Sijmesz, who elsewhere is also called both Roelof Thijsz and Roelof Harmensz. Gerritsz has given a description of St. Lucia Bay, in a Dutch very difficult to follow even for his time, which in broad outline and quite readably was adopted by Johannes Vingboons in his almost true copy of this map in the atlas for Laurens van der Hem, here on sheet 389 below. The St. Lucia Bay, where the *Banda* took on fresh supplies, lies on the south-east coast of Madagascar. Gerritsz notes on the left that '*Cappe Rohman* lies about 4 Flemish miles from the bay'. On Vingboons's map this cape is called *Caep Romaen* and corresponds with Pointe Ytapere, the point near Tolanaro where later Fort Dauphiné would come. The rock in the sea at the lower left on Gerritsz's map, which apparently served as a bearing, is missing with Vingboons. See also Vingboons's general map on sheet 388.

blad 389 onder / sheet 389 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem, 38:17.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

De Baij van, S:ta Lucija. / is geleegen op het Eijlandt Madagascar […].

St. Lucia Bay. / is situated on the Island of Madagascar […].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 52 x 60,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 52 x 60.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

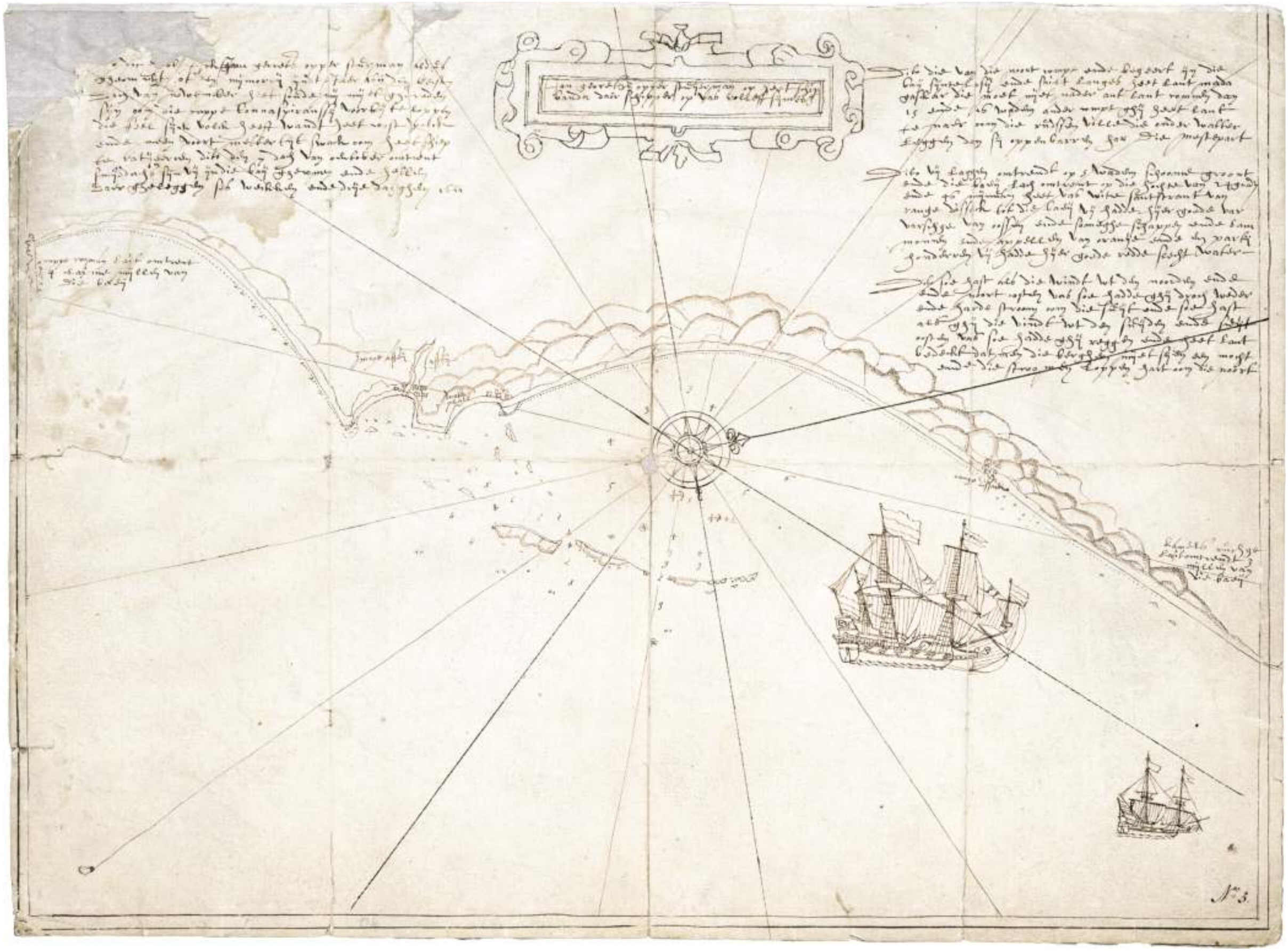

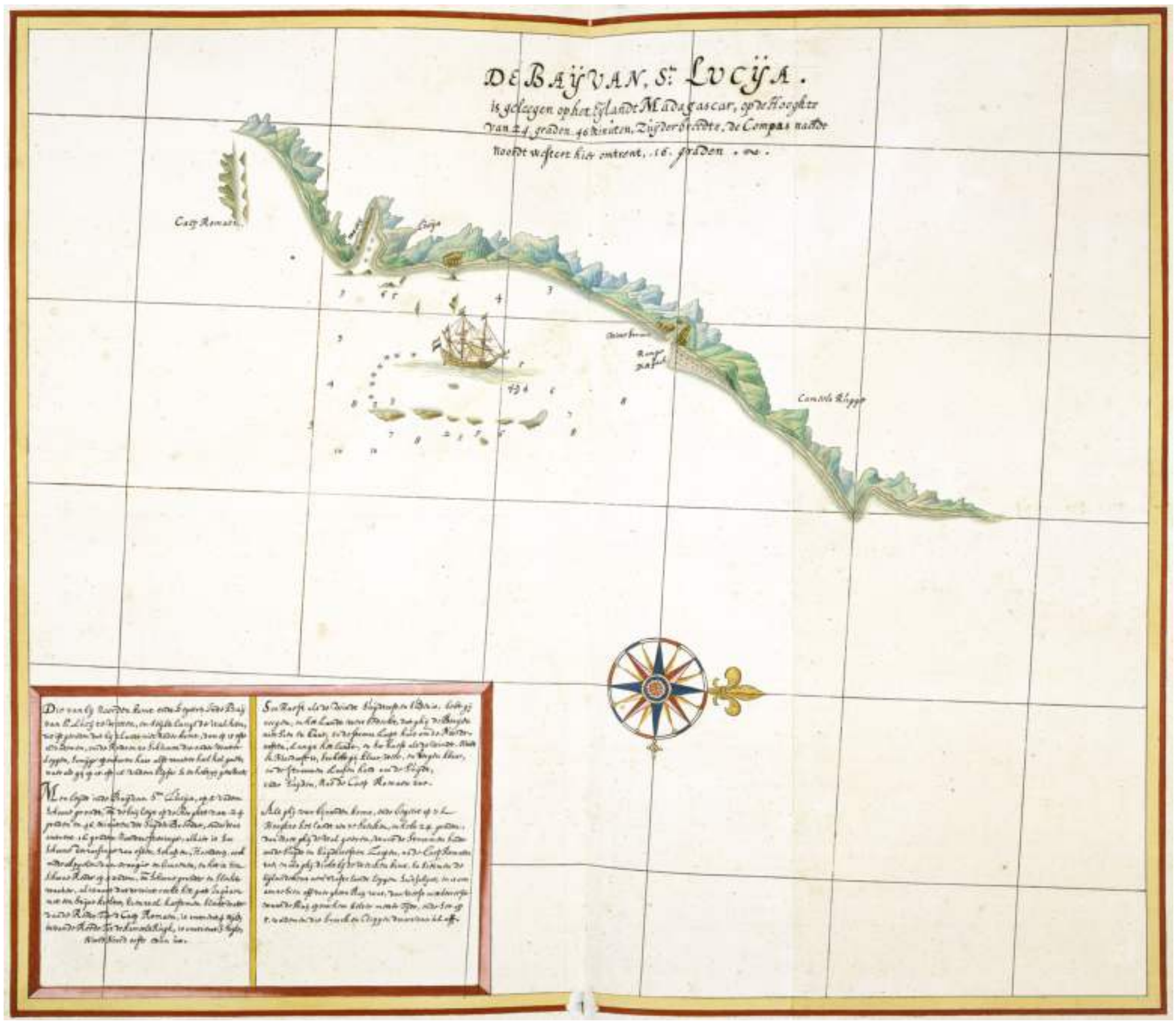
DE BAÏJ VAN. S.te LUCÏJA.
is gheleegen op het Eylandt Madagascar, op de Hooghte
van 24. graden 46 Minuten, Zuijder breedte, de Compas naelde
noordt westert hier omtrent .16. graden . ende .
Caep Romain
Lucija
Cameels Rugge

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel :
Explanations: [above] continuation of the title :

Op de Hooghte / van .24. graden .46. minuten, Zuijder breedte, de Compas naeldt / noordt westert hier omtrent .16. graden.

[linksonder] een beschrijving :
[lower left] a description :

Die van bij Noorden komt ende begeert Inde Baij van St. Lucij te weesen, en seijlt langs de wal heen, die ist geraden dat hij 't landt Niet nader komt, dan op 15 ofte 16. vademen, om de Rudsen te Schuwen die onder water leggen, somijge openbaren haar alst waater heel hol gaet, maer als gij op .15. oft .16. vadem blijft, so en hebt gij geen Noot.
Men leijdt inde Baij van S.ta Lucija, op .5. vadem schoone grondt, ende de baij leijt op de Hooghte van .24. graden en .46. Minuten der Suijder Breedte, ende was omtrent .16. graden Noordwesteringe, alhier is Soo schoone vervarsinge van ossen, schapen, Hoenderen, oock mede Appelen van Orangie en limoenen, en het is Een schoone Reede op .5. vadem, ende Schoone grondt en slecht waater, al waart dat de wint recht het gat Inquam met een Stijve koelte, Evenwel heeft men Slecht Water van de Reede tot d Caep Romaen, is omtrent .4. Mijlen en van de Reede Tot de KameelsRugh, is omtrent .3. Mijlen Noord Noord oost van uw.
Soo haest als de Windt Suijdoost. en Suijden is, hebt gij reegen, en het Landt wert bedeckt, dat ghij de Bergen niet Sien en kunt, En de stroom Loopt hart om de Noordtoosten, Langs het landt, en Soo haest als de Windt. Noord en. Noordoost is, Soo hebt gij klaar Weer, en bergen klaar, en de stroomen Loopen hard om de Suijdt, ende Suijden, Nae de Caep Romaen toe.
Als ghij van bij noorden komt, ende begeert op u L. Hooghte het landt aen te Soecken, en hebt 24. graden, dan Moet ghij de Wal geeren, want de Stroomen hardt om de Suijdt en Suijdwesten Loopen, na de Caep Romaen toe, en als ghij dicht bij de Wercken komt, so siet men de Eijlandekens aen 't vaste landt leggen Soo 't schijnt, en is om aen te sien off daer gheen Baij was, dan Weest niet bevreest want de Baij opent hem selver metter Tijdt, ende Set op 5. vademen die broock en Clippen dwars van u L. aff.

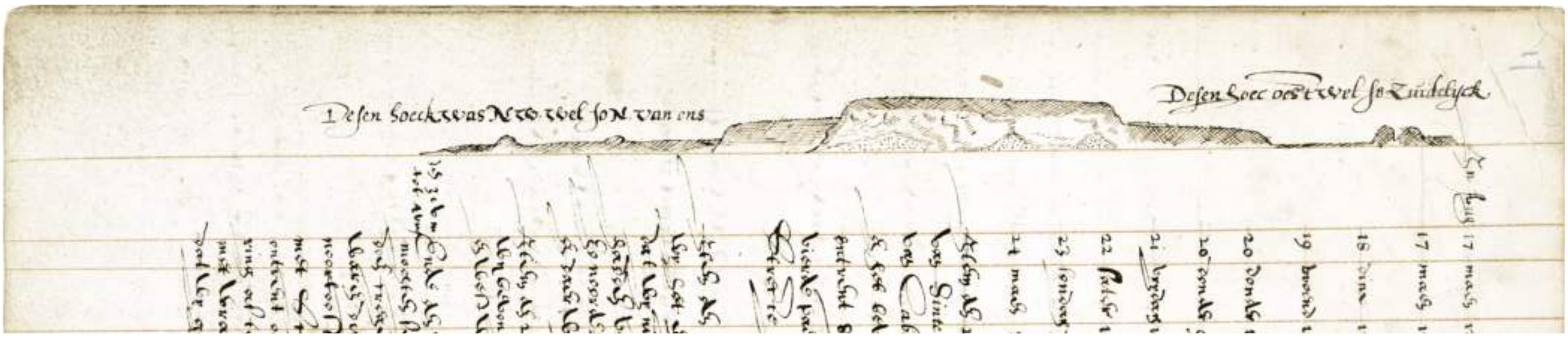

blad 390 boven / sheet 390 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 17.

[Jacob Pietersz, 1598] :

[Profiel van Madagascar bij Kaap St. Sebastiaan].

[Profile of Madagascar near Cape St. Sebastian].

1 profiel : ms op papier, 3 x 25,5 cm (uitsnede).

In de tekst van het journaal dat Jacob Pietersz als stuurman van de *Amsterdam* bijhield, staat bij de datum 24 augustus 1598 naast deze kustopdoening 'zagen wij het vaste lant van Sinte Lauwerens olim Maddagascer hodie en is nae mijn gissing niet verde van Cabo S. Sebastiaen'. Bij de kustopdoening is links genoteerd 'Desen hoeck was N.W. wel so N. van ons' en rechts 'Desen hoec oost wel so Zuidelyck'. De *Amsterdam* met aan boord vice-admiraal Wybrant van Warwijck maakte deel uit van de vloot van Jacob Cornelisz van Neck tijdens de Tweede Schipvaart (1598-1600). De vloot van in totaal acht schepen was begin augustus 1598 voorbij de Kaap uit elkaar geraakt, waarna de *Amsterdam* de reis vervolgde samen met de *Friesland*, de *Gelderland*, de *Utrecht* en de *Zeeland*. Nadat de inname van drinkwater en verversing in Madagascar door ruw weer mislukt was, werd besloten zo snel mogelijk door te varen naar Bantam. Half september kwam een geheel bebost eiland in zicht, dat het in 1507 door Portugezen ontdekte 'Ilha do Cerne' (Zwaaneiland) bleek te zijn. Dankzij de overvloed aan fruit en wild op dit onbewoonde eiland, intussen door Van Warwijck herdoopt tot Mauritius, kon de uitgeputte bemanning hier in de volgende weken weer goed op krachten komen; zie blad 395 en volgende. De verdere reis verliep zonder tegenslagen; eind december 1598 werden de vijf afgedwaalde schepen bij Bantam herenigd met de drie onder admiraal Van Neck.

In the text of the journal that Jacob Pietersz kept as mate on the *Amsterdam*, for the date 24 August 1598 next to the coast profile we read, 'we sighted the land formerly Saint Lawrence, now the island of Madagascar, and it is in my estimate not far from Cape St. Sebastian'. At the coastal profile on the left there is the note 'This point was N.W. by N. from us', and on the right 'This point East but more Southerly'. With Vice-Admiral Wybrant van Warwijck on board the *Amsterdam* was part of the Second Fleet led by Jacob Cornelisz van Neck (1598-1600). At the beginning of August 1598 the fleet consisting of a total of eight ships had been separated past the Cape, and after this the *Amsterdam* continued on its way together with the *Friesland*, the *Gelderland*, the *Utrecht* and the *Zeeland*. When they had failed to take on drinking water and fresh supplies in Madagascar due to rough weather, it was decided to sail on to Bantam as quickly as possible. In mid September a completely wooded island hove into view, and this turned out to be the *Ilha do Cerne* (Swan Island) that the Portuguese had discovered in 1507. Thanks to the abundance of fruit and game on this uninhabited island, which in the meantime Van Warwijck renamed Mauritius, in the following weeks the exhausted crews were able to recover their strength; see sheet 395 and following. The rest of the voyage was completed without any more mishap, and at the end of December 1598 the five stray ships were reunited with the three under Admiral Van Neck at Bantam.

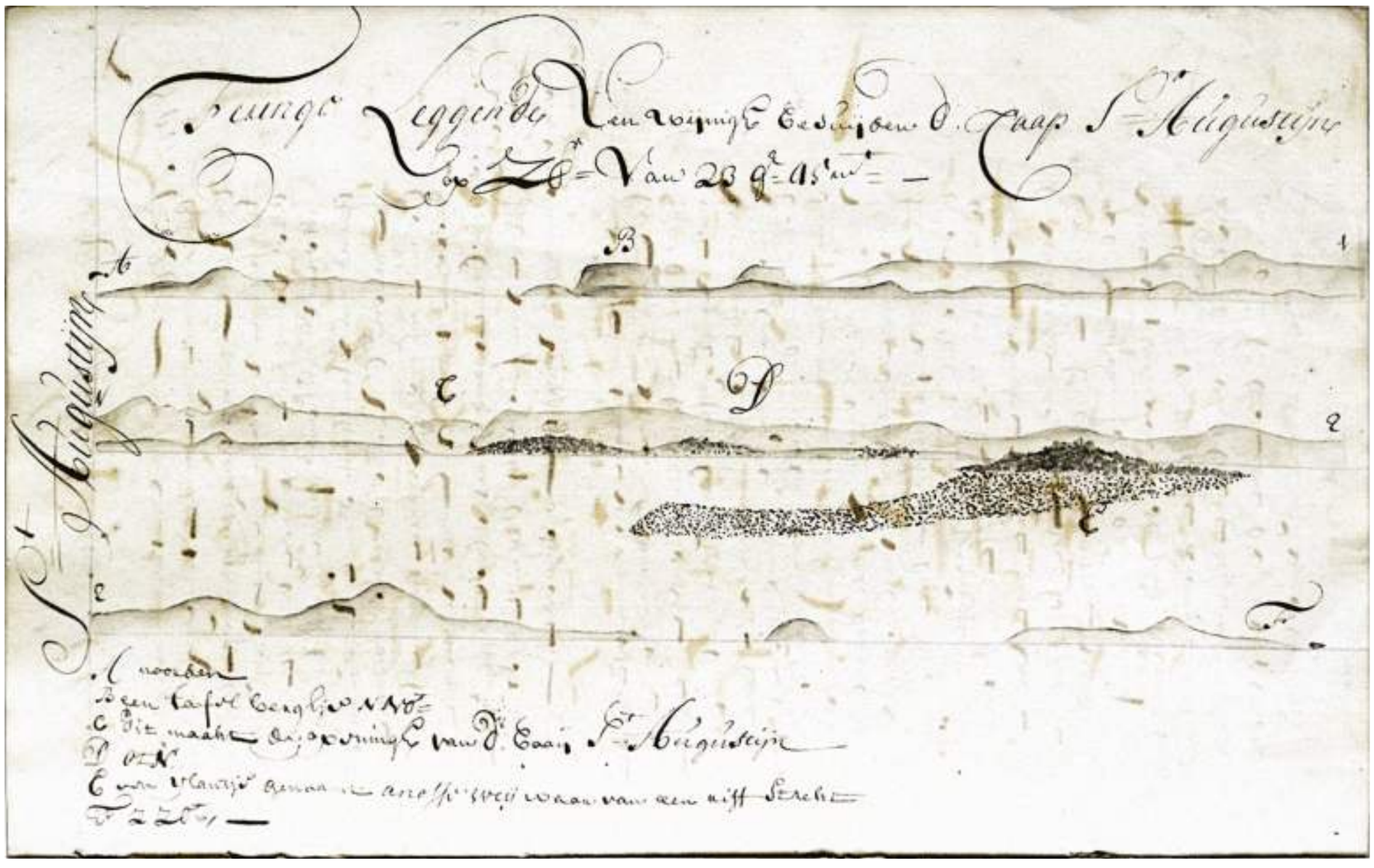

blad 390 midden / sheet 390 centre:

Western Cape Archives and Records Service, C 2246 fol. 15.

[Martin Verseijl, 1715] :

De Toliere Baaij ¼ Mijl buijten d: Wal.

Toliara Bay [St. Augustin Bay] ¼ Mile from the Shore .

Aquarel op papier, 20 x 31,5 cm.
Water-colour on paper, 20 x 31.5 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m C :
Explanations: [lower right] a key to the letters A to C :

A. NW:t.
B. Onse handel plaats.
C. Het tafel berghje O t Z ½ Z.

In 1715 werd het uitgaande VOC-schip *Leijtsman* na aankomst aan de Kaap in maart eerst enige maanden ingezet voor een slavenvaart naar Madagascar, alvorens het aan het eind van dat jaar zijn weg naar Batavia zou vervolgen. Op deze tocht moest tevens worden uitgekeken naar achtergelaten opvarenden van de *Baarsande*, die in 1711 bij Quilemane schipbreuk had geleden (blad 372), en naar overlevenden van de compagniesschepen *Overwinnaar* en de *Schoonauen*. De *Overwinnaar* was op 30 juni 1708 op de uitreis kort voor aankomst aan de Kaap door Franse schepen overmeesterd. Hetzelfde overkwam de *Schoonauen* (ook: *Schoonouwen*) tijdens de eerste reis naar de Oost op 30 april 1711. Van beide waren volgens zeggen bemanningsleden aan wal gezet op Madagascar en Anjouan. Het lukte schipper Pieter Knollendam met de *Leijtsman* op de westkust van Madagascar inderdaad nog enkele tientallen opvarenden van deze drie schepen terug te vinden, die bij thuiskomst aan de Kaap in november 1715 'hier meest alle ziekelijk en zeer zwak van lichaam in 't hospitaal aangebragt' werden. De meesten waren na een paar maanden weer hersteld. Tevens waren op het eiland 200 slaven gekocht, van wie er blijkens het nagelaten verslag onderweg 21 overleden. Er bleven 136 mannen en 43 vrouwen over, onder wie een aantal zieken die onder de hoede werden gesteld van de chirurgijn van het hospitaal aan de Kaap. Daarnaast moest aan de slaven kleding worden verstrekt, aangezien de ervaring had geleerd dat 'die menschen, uijt een heet climaat hier gekomen, bij gebrek van genoegsame kleedinge seer ligt in de khouwde tijt in ziekte vervallen en sterven'. Er bleek echter in de magazijnen te weinig 'pijlaken' (een goedkope textielsoort) aanwezig te zijn, 'op verre na niet genoegh omme omtrent 120 rocken en broeken van te maken'. Bij wijze van noodoplossing kregen de slaven voorlopig 'duffeltjes en broeken' uit de kledingvoorraad die aan de Kaap werd aangehouden voor de retourschepen op thuisreis uit de Oost.

Tijdens de slavenvaart naar Madagascar tekende de opvarende Martin Verseijl in het scheepsjournaal enkele kustgezichten van de St. Augustijnbaai en omgeving aan de zuidwestkust van het eiland. Deze zijn hier gereproduceerd op de bladen 390 en 391 boven. De tekeningen sluiten op elkaar aan en tonen onder meer de plaats (B) in de St. Augustijnbaai (hier ook 'Toliere Baaij' genoemd) waar slaven werden gekocht. Zie ter vergelijking de kaart van deze baai in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* I-10b en de profielen van hetzelfde gedeelte van de kust op blad I-10d.

On arrival at the Cape in March 1715 the outgoing VOC ship *Leijtsman* was first used for a slaving voyage to Madagascar for several months, before continuing on its way to Batavia at the end of that year. On this trip it also had to keep a lookout for sailors left behind from the *Baarsande* which had been wrecked at Quilemane in 1711 (sheet 372) and for survivors from the Company ships *Overwinnaar* and *Schoonauen*. The *Overwinnaar* had been overpowered by French ships on 30 June 1708 on the way out, shortly before reaching the Cape. The same befell the *Schoonauen* (also spelt *Schoonouwen*) during her first voyage to the East on 30 April 1711. It was said that sailors from both had been put ashore in Madagascar and Anjouan. Skipper Pieter Knollendam with the *Leijtsman* did indeed succeed in finding several dozen sailors from these three ships on the west coast of Madagascar, and on returning to the Cape in November 1715 they were placed in the hospital, 'the majority of them sick and very weak of body'. After a few months most had recovered. At the same time

200 slaves were bought on the island, and according to the record 21 of them died on the way. Of the136 men and 43 women left, a large number were sick, who had to be put in the care of the surgeon of the hospital at the Cape. As well as this, clothing had to be provided for the slaves, as experience had taught that 'the people who have come here from a hot climate, for lack of proper clothing very easily fall ill and die in the cold time'. However, there turned out not to be sufficient *pijlaken* (a cheap kind of cloth) in the stores, 'nowhere near enough to make about 120 skirts and trousers'. So by way of temporary solution the slaves got 'duffel coats and trousers' from the supply of clothing at the Cape that was kept for return ships on their way home from the East.

During the slaving voyage to Madagascar, one of the crew members, Martin Verseijl, drew several coastal views of St. Augustin Bay and surroundings on the south-west coast of the island in the ship's log. These are reproduced here on sheets 390 and 391 above. The drawings adjoin each other and show such places as the spot (B) in St. Augustin Bay (here also called *Toliere Baaij*) where slaves were bought.

For a comparison see the map of this bay in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam* I-10b, and the profiles of the same part of the coast on sheet I-10d.

blad 390 onder / sheet 390 below:

Western Cape Archives and Records Service, C 2246 fol. 8.

[Martin Verseijl, 1715] :

Feringe Leggende Een wijnigh besuijden d: Caap S:t Augustijn / op Zbt Van 23 g:r 45 m:t.

Feringe Situated A little to the South of Cape St. Augustin / at the S. Latitude Of 23 degr. 45 min.

Aquarel op papier, 20 x 31,5 cm.
Water-colour on paper, 20 x 31.5 cm.

Verklaringen: [linksonder] een legenda bij de letters A t/m F :
Explanations: [lower left] a key to the letters A to F :

A. Noorden.
B. Een tafel berghje NNO:t.
C. Dit maakt de openingh van d baaij S:t Augustijn.
D. OtN.
E. Een ijlantje genaamt anosseweij waar van een riff Strekt.
F. ZZO:t.

De profielen sluiten op elkaar aan. Zie verder blad 390 boven.

The profiles adjoin each other. See also sheet 390 above.

blad 391 boven / sheet 391 above:

Western Cape Archives and Records Service, C 2246 fol. 12.

[Martin Verseijl, 1715] :

De Baaij S:t Augustijn, Lijt op Zb:t van 23 g:r. 29 m:t.

The Bay of St. Augustin, Is situated at the S. Latitude of 23 degr. 29 min.

Aquarel op papier, 20 x 31,5 cm.
Water-colour on paper, 20 x 31.5 cm.

Verklaringen: [rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m C :
Explanations: [lower right] a key to the letters A to C :

A. NO:t.
B. OtN:d, maakt de mont van de rivier.
C. WZW:t.

Het compagniesschip *Leijtsman* ligt in 1715 voor anker in de St. Augustijnbaai. Zie ter vergelijking Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, kaart I-10b, waarop onder meer de hier afgebeelde tafelberg aan de kust is aangegeven. Zie verder blad 390 boven.

The Company ship *Leijtsman* is lying at anchor in St. Augustin Bay in 1715. For a comparison, see Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, map I-10b, where among other things the table mountain and the coast shown here are depicted. See also sheet 390 above.

blad 391 onder / sheet 391 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 321.

Ind groot gebraght door de Schipper Jan d. Conink, [1719] :
Drawn to a large scale by Skipper Jan de Koninck, [1719] :

N:o 11. / Een Gedeelte v: het groot Eijland, Madegascer aen de West cand tussen Santongen en de R. Sanne.

N:o 11. / A Part of the large Island of, Madagascar, on the West side between Santongen [Masoarivo] and the River Sanne [Morondava].

Schaalstok van 15 Duijtse mijle v: 15 in een graet = [ca. 1 : 487.300].
Scale-bar of *15 Duijtse mijle v: 15 in een graet* = [approximately 1 : 487,300].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 38,5 x 56 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 38.5 x 56 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

(vervolg op pag. 392 / continued on p. 392)

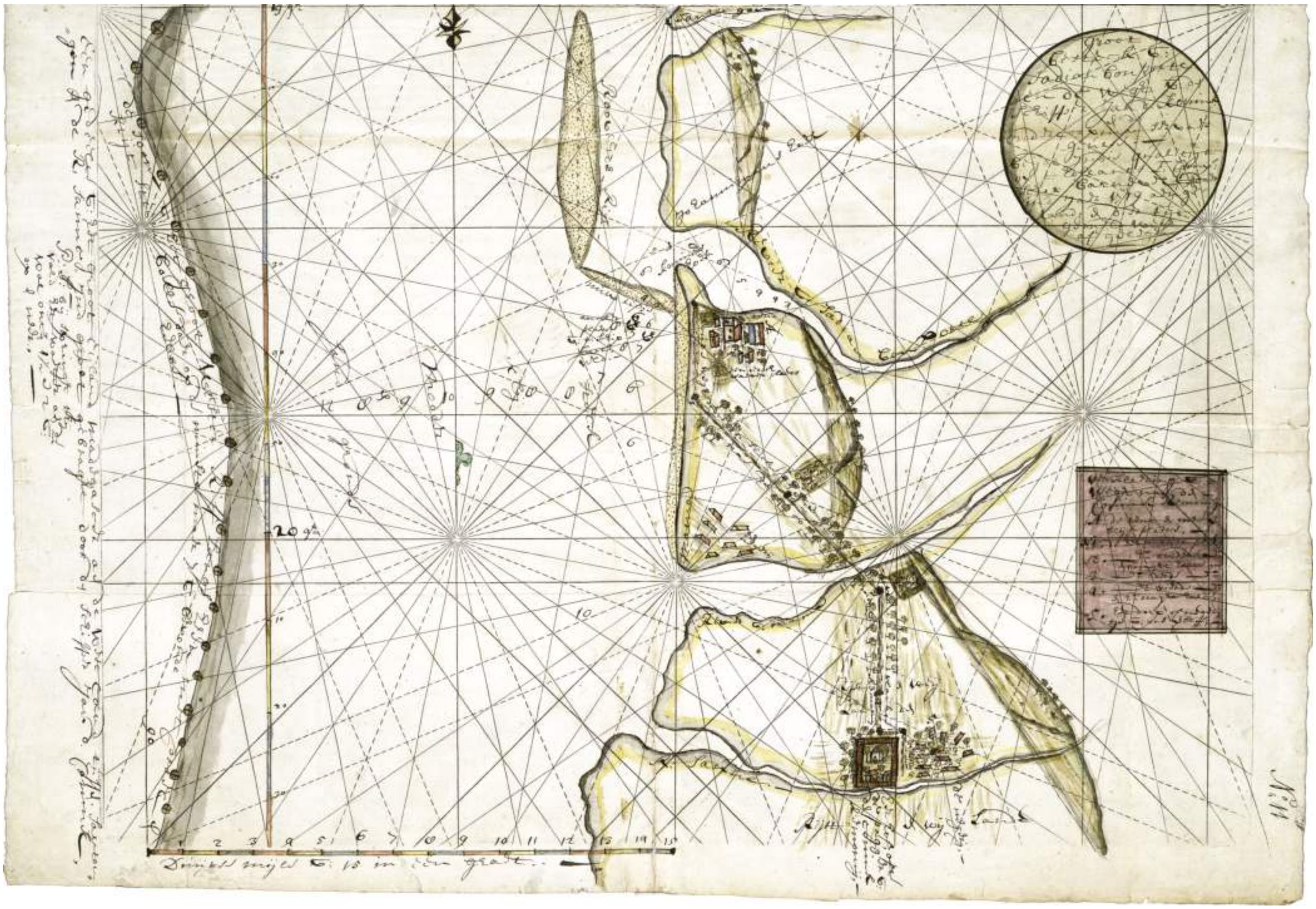

(vervolg van pag. 391 / continued from p. 391)

Verklaringen: [rechts] een beschrijving en een legenda bij de letter A en de nummers 1 t/m 5 :
Explanations: [right] a description and a key to letter A and the numbers 1 to 5 :

Groot besteck v: Sadian bon porte en de wegh v: de Schipper Jan d. Konink en den ondercoopman servaes Geures.
Beijde in die qualitijt op t hollants E. Comp:s Schip Barnevelt, daer ind Jare 1719 aengeland, en dier tijt gemeld wegh afgeleght.

Verklaering v: de Wegh nae den Conink Remomij.
A. De tent ende onse verblijf plaets.
No. 1. De eerste rustplaets.
2. D[itt]o tussen d[itt]o en t naght halte.
3. D[itt]o derde d[itt]o.
4. D[itt]o vierde d[itt]o.
5. Het dorp of negerijtje v: ons verblijff.

Schipper Jan de Koninck (Konink, hier signerend als *Conink*) had reeds een lange staat van dienst toen hij in 1726 als opperhoofd in Rio de Lagoa aantrad, zie de bladen 358-359. Zijn uitreis op de *Barneveld* in 1719 verliep uitermate wonderlijk. Het schip vertrok op Nieuwjaarsdag van Texel voor het eerste traject naar de Kaap, maar passeerde daar klaarblijkelijk te ver zuidelijk en kwam aldus op 8 september 1719 voor anker aan de westkust van Madagascar, even ten noorden van het huidige Morondava bij de monding van de rivier Mania. Bij de poging om vandaar alsnog de Kaap te bereiken ging het nadien opnieuw fout; de *Barneveld* verzeilde ditmaal te ver noordelijk, naar de Saldanhabaai, en kwam ten slotte pas op 2 februari 1720 in de Tafelbaai aan. Er waren toen 28 slaven aan boord, die men volgens de verklaring van De Koninck en zijn officieren in Madagascar onder dwang van 'Conink Remomij' had moeten kopen tijdens een bezoek aan diens hof te Morondava (rechtsonder op de kaart). Het Kaapse bestuur besloot na 'rijpelijk gedelibereert' te hebben de slaven voor de Compagnie te kopen; het bedrag van gemiddeld 36 rijksdaalders per slaaf werd redelijk geacht en er was altijd grote behoefte aan nieuwe slaven. De Koninck vertrok daarna naar Batavia. Zijn hier gereproduceerde schetskaart van 1719, in een stijl die sterk doet denken aan die van Gerard van Keulens manuscriptkaarten (zie bijvoorbeeld de bladen 370-371), werd aan de Kaap gekopieerd (blad 392) en later in beide versies naar patria verzonden.

Skipper Jan de Koninck (Konink, here signing as *Conink*) already had a long record of service when in 1726 he took up the position of Chief Factor in Rio de Lagoa; see sheets 358-359. His voyage out on the *Barneveld* in 1719 went very strangely. The ship set sail from Texel on New Year's Day for the first sector to the Cape, but apparently passed too far south and in this way on 8 September 1719 anchored on the west coast of Madagascar, just to the north of the present Morondava at the mouth of the river Mania. In an attempt to still make it from there to the Cape, things went wrong once more; this time the *Barneveld* strayed off course too far north and sailed into Saldanha Bay, and finally arrived in Table Bay only on 2 February 1720. At that time there were 28 slaves on board, whom according to the statement of De Koninck and his officers they had had to buy from *Conink Remomij* in Madagascar, during a visit to this local ruler's court at Morondava (lower right on the map). After 'due deliberation' the authorities at the Cape decided to buy the slaves for the Company. The avarage price of 36 rixdollars per head was deemed reasonable, and there was always a great need of new slaves. After that De Koninck left for Batavia. His sketch map from 1719 reproduced here, in a style that is strongly reminiscent of that of Gerard van Keulen's manuscript maps (see, for example, sheets 37-371), was copied at the Cape (sheet 392) and later sent to the Republic in both versions.

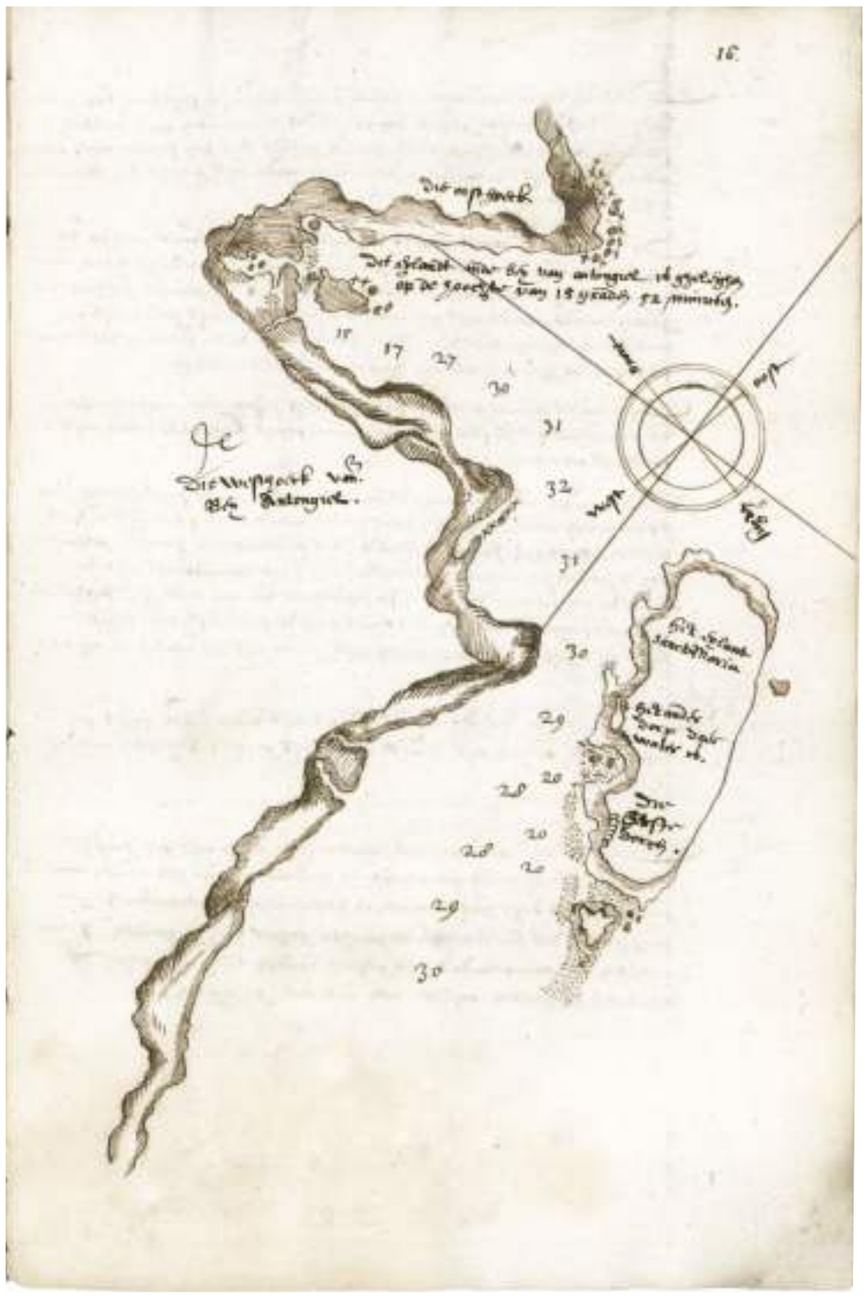

blad / sheet 392:

Nationaal Archief, 4.VEL 322.

[Anoniem], In de groote gebragt door de Schipper Jan de Conink, 1719 :
[Anonymous], Drawn to a large scale by Skipper Jan de Koninck, 1719 :

N:o 11. / Een Gedeelte van het groot Eylant, Madegascer / Aande West kant tussche Santongen en d'Riev: Sanne.

N:o 11. / A Part of the large Island, Madagascar / On the West side between Santongen [Masoarivo] and the River Sanne [Morondava].

Schaalstok van 12 Duytsche Mijlen 15 voor Een Graadt = [ca. 1 : 507.100].
Scale-bar of *12 Duytsche Mijlen 15 voor Een Graadt* = [approximately 1 : 507,100].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 55 x 42 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 55 x 42 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [linksboven] een beschrijving en een legenda bij de letter A en de nummers 1 t/m 5 :
Explanations: [upper left] a description and a key to the letter A and the numbers 1 to 5 :

Groot besteck van Sadian bon porte en de wegh van de Schipper Jan d'Konink en den Ondercoopman Servaas Geures.
Bijden In die qualitijt op het hollands E Comp:s Schip Barnevelt en daer In de Jaare 1719 aengelant en dien tijt Gemelte wegh afgelegt.

Verklaering vande Wegh naden Conink Remomij.
A. De tent ende onse verblijf plaets.
1. De erste rustplaets.
2. D[itt]o d[itt]o en t naghthalte.
3. D[itt]o d[itt]o.
4. D[itt]o d[itt]o.
5. Het dorp off negerij van ons verblijff.

blad 393 onder / sheet 393 below:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 38:16.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

Baij de Tongil, Leggende op de Zuijder / breedte van 16. graaden, 15. Minuten.

Antongil Bay, Situated at the Southern / latitude of 16. degrees, 15. Minutes.

Schaalstok van 4 Duijtsche Mijlen 15 in een graadt = [ca. 1 : 161.000].
Scale-bar of *4 Duijtsche Mijlen 15 in een graadt* = [approximately 1 : 161,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 55 x 39,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 55 x 39.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Het is niet bekend welke kaart Johannes Vingboons hier als voorbeeld had voor zijn versie van de Baai van Antongil voor de atlas van Laurens van der Hem en van wie de naam 'Amandels Eijlande' stamt. De vermeldingen van een 'Dorp van de Coninck' en een 'Dorp van des Conincks Broeder' zouden een aanwijzing kunnen zijn dat het origineel dateert uit de tijd dat hier door de Compagnie de eerste geregelde contacten werden onderhouden met de plaatselijke vorst voor de levering van slaven voor Mauritius, dus de jaren kort na 1640.

It is not known which map Johannes Vingboons had as a model for his version of Antongil Bay for the atlas of Laurens van der Hem, or from whom the name *Amandels Eijlande* (Almond Islands) derives. The mention of a *Dorp van de Coninck* (Village of the King) and a *Dorp van des Conincks Broeder* (Village of the King's Brother) could be a pointer that the original dates from the time when the Company maintained the first regular contacts with the local ruler here for the supply of slaves for Mauritius, hence the years shortly after 1640.

blad 393 boven / sheet 393 above:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 fol. 16R.

[Reyer Cornelisz, 1601-1603] :

[Kaart van de Antongilbaai].

[Chart of Antongil Bay].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 20 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 20 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksboven.
Orientation: north is upper left.

Aan boord van de *Swarte Leeuw,* een van de acht schepen van de zogenoemde Atjehse vloot onder leiding van Jacob van Heemskerck (Vijfde Schipvaart 1601-1603), tekende stuurman Reyer Cornelisz dit kaartje van de Antongilbaai en het ervoor liggende eiland 'Sancta Maria' (Ile Ste Marie, Nosy Boraha). In de baai zelf liggen enkele door Cornelisz onbenoemd gelaten eilandjes, die op de kaart van Johannes Vingboons (blad 393 onder) 'De Amandels Eijlande' heten. Deze baai aan de noordoostkust van Madagascar werd tijdens de Eerste Schipvaart onder leiding van Cornelis de Houtman (1595-1597) aangedaan en verscheen sindsdien op Nederlandse kaarten; zie de inzet bij de grote kaart van Evert Gijsbertsz uit 1599 op de bladen 352-353. Hier kon vrijwel altijd goede verversing worden verkregen, terwijl dit gebied ook van betekenis was voor de aankoop van slaven. Vanuit Mauritius werd in 1642 een kleine bezetting geplaatst bij de 'Coninck van Antongil' om slaventransporten voor te bereiden, maar deze provisorische post bleef slechts tot 1646 bestaan. Latere plannen voor een permanente compagniesvestiging ter plaatse zijn niet gerealiseerd. De Antongilbaai was voor de Kaap eveneens van belang omdat hier doorgaans genoeg rijst kon worden gekocht ter aanvulling van de vaak onvoldoende graanopbrengsten aan de Kaap, hoewel voor dit doel de dichterbij gelegen St. Augustijnbaai aan de zuidwestkust in de regel de voorkeur had.

On board the *Swarte Leeuw,* one of the eight ships belonging to what was called the Aceh fleet led by Jacob van Heemskerck (Fifth Fleet, 1601-1603), the mate Reyer Cornelisz drew this little map of Antongil Bay and the island of *Sancta Maria* (Ile Ste Marie, Nosy Boraha) lying off it. In the bay itself there are several islands that Cornelisz leaves without a name, but which are called *De Amandels Eijlande* (The Almond Islands) on Johannes Vingboons's map (sheet 393 below). This bay on the north-east coast of Madagascar was visited during the First Fleet led by Cornelis de Houtman (1595-1597) and after that appeared on Dutch maps; see the inset on the large map by Evert Gijsbertsz from 1599 on sheets 352-353. Here good fresh supplies were almost always obtainable, while the area was of additional significance for the purchase of slaves. In 1642 a small garrison from Mauritius was stationed with the *Coninck van Antongil* (King of Antongil) to prepare for shipments of slaves, but this provisional post only lasted till 1646. Later plans for a permanent Company settlement there were not carried out. Antongil Bay was also important because generally enough rice could be bought there to supplement the often insufficient production of grain at the Cape, although as a rule St. Augustin Bay on the south-west coast was preferred for this purpose.

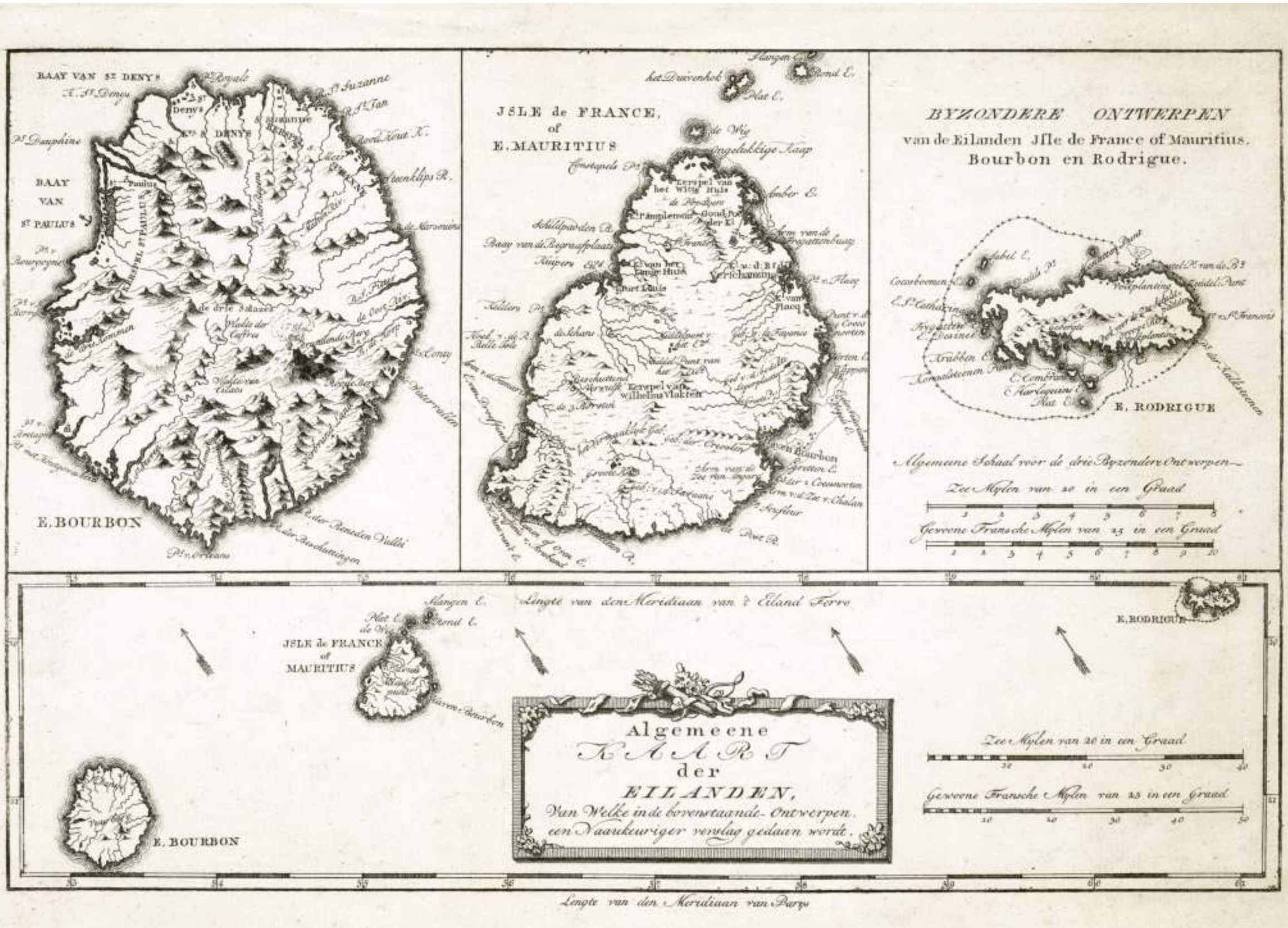
BAAY VAN St DENYS
E. BOURBON
BAAY VAN St PAULUS
JSLE de FRANCE, of E. MAURITIUS
BYZONDERE ONTWERPEN
van de Eilanden Jsle de France of Mauritius, Bourbon en Rodrigue.
E. RODRIGUE
Algemeene Schaal voor de drie Byzondere Ontwerpen
Zee Mylen van 20 in een Graad
Gewoone Fransche Mylen van 25 in een Graad
Lengte van den Meridiaan van 't Eiland Ferro
JSLE de FRANCE of MAURITIUS
Algemeene KAART der EILANDEN,
Van Welke in de bovenstaande Ontwerpen een Naaukeuriger verslag gedaan word.
Zee Mylen van 20 in een Graad
Gewoone Fransche Mylen van 25 in een Graad
Lengte van den Meridiaan van Parys

De Mascarenen (Archipel des Mascaraignes) omvatten als belangrijkste eilanden (La) Réunion (Ile Bourbon), Mauritius (Ile Maurice, tussen 1715 en 1810 Ile de France) en Rodrigues. Mauritius en mogelijk ook Réunion werden in 1512 aangedaan door de Portugese admiraal en koloniaal bestuurder Pedro Mascarenhas (1470-1555), bij welke gelegenheid tevens het verder noordoostwaarts gelegen atol Diego Garcia werd ontdekt. Mascarenhas was in 1525-1526 gouverneur van Malakka en in 1554-1555 vice-koning in Goa. In 1528 ontdekte de Portugees Diogo Rodrigues het meest oostelijke van de eilanden in de groep, dat nu zijn naam draagt, en vernoemde toen de kleine archipel als geheel naar Pedro Mascarenhas. Al deze eilanden waren overigens al veel langer en beter bekend bij Arabische zeevaarders, maar in de beginjaren van de Europese vaart op Oost-Indië werden ze meer dan eens met elkaar verward. Het meest westelijke en grootste eiland Réunion ligt op ruim 700 kilometer ten oosten van Madagascar en heeft op diverse oude kaarten de naam Damascarenhas; zie bijvoorbeeld blad 388. Réunion is sinds 1642 in Frans bezit en behoort tegenwoordig als overzees gebiedsdeel bij Frankrijk. Tot de zelfstandige Republiek Mauritius behoren naast het eiland Mauritius ook Rodrigues, de Agalega-eilanden en de Cargodos Carajos-eilanden (St. Brandon).

The Mascarene Islands (Archipel des Mascaraignes) include as main islands (La) Réunion (Ile Bourbon), Mauritius (Ile Maurice, between 1715 and 1810 Ile de France) and Rodrigues. In 1512 Mauritius and possibly also Réunion were visited by the Portuguese admiral and colonial administrator Pedro Mascarenhas (1470-1555), on which occasion the atoll of Diego Garcia lying further to the north-east was also discovered. Mascarenhas was Governor of Malacca in 1525-1526, and Vice-Roy in Goa in 1554-1555. In 1528 the Portuguese Diogo Rodrigues discovered the easternmost island in the group, which now bears his name, and named the little archipelago as a whole after Pedro Mascarenhas. In any case all these islands had already been known much longer and better among Arab seafarers, but in the early years of European navigation to the East Indies they were confused with each other more than once. The most westerly and largest island, Réunion, lies a good 700 kilometres to the east of Madagascar and on various old maps has the name Damascarenhas; see for example sheet 388. Réunion has been a French possession since 1642 and at present belongs to France as an overseas territory. As well as Mauritius the independent republic of Mauritius also consists of Rodrigues, the Agalega Inlands and the Cargodos Carajos Islands (St. Brandon).

(Deel/Vol. I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11).

Mauritius (Ile de Maurice). Pedro Mascarenhas geldt niet als de Europese 'ontdekker' van Mauritius; in 1507 was het eiland al aangedaan door zijn landgenoot Domingo Fernandez Pereira, die het toen de naam Ilha do Cerne (Zwaaneiland) gaf. Tot een Portugese vestiging is het in de verdere zestiende eeuw echter niet gekomen. Zoals bij blad 390 boven is aangehaald, was het onbewoonde eiland in september en oktober 1598 een zeer welkome en aangename verversingsplaats voor vijf schepen onder vice-admiraal Wybrant van Warwijck (Tweede Schipvaart 1598-1600), die eerder door een storm van de vloot van admiraal Jacob Cornelisz van Neck waren gescheiden en daarna niet op Madagascar hadden kunnen landen; zie ook de illustratie op blad 30 van de inleiding. De grote baai aan het zuidoosten van het eiland ontving bij die gelegenheid de naam Warwijcks Haven, op de kaart op blad 399 onder 'Den haven van Warwijc' genoemd (Zuidoosterhaven, Grand Port Bay, Vieux Grand Port), terwijl het eiland zelf naar stadhouder prins Maurits werd vernoemd.

Mauritius fungeerde nadien bijna twintig jaar als voornaamste verversingsplaats voor Nederlandse schepen in de Indische Oceaan, zowel voor die van de voorcompagnieën als van de in 1602 opgerichte VOC, totdat in 1616 de zogenoemde Brouwerroute in gebruik werd genomen. Voor uitgaande schepen kwam Mauritius daardoor ver buiten de voorgeschreven koers te liggen; het eiland werd daarna alleen af en toe nog aangedaan door de retourvloten uit de Oost. Op Mauritius bevindt zich de laatste rustplaats van de Hoornse zeevaarder Jacques Lemaire (Le Maire), die na de ontdekking van de naar hem genoemde passage om Vuurland naar de Stille Oceaan in 1617 bij aankomst voor Bantam op last van directeur-generaal Jan Pietersz Coen in de boeien werd geslagen en op transport naar Nederland gesteld. Lemaire overleed tijdens de reis en werd op Mauritius begraven. Oud-gouverneur-generaal Pieter Both (1610-1614) vond in 1615 eveneens de dood bij Mauritius, toen zijn schip *Banda* hier op het eerste traject van de thuisreis met nog drie andere oostindiëvaarders in een orkaan verging.

Gedreven door berichten en geruchten over vestigingsplannen van particulieren in de Republiek en van de Engelse Compagnie besloten de Heren Zeventien in 1637 alsnog een permanente compagniespost op Mauritius op te richten, met als belangrijkste oogmerk de winning van het hier overvloedig voorkomende ebbenhout. De vestiging kreeg haar beslag met de aankomst in de Zuidoosterhaven op 6 mei 1638 van een kleine expeditie onder leiding van de koopman Cornelis Sijmensz de Gooijer en de navolgende aanleg van een eerste eenvoudige versterking. De Nederlandse aanwezigheid op Mauritius, met een korte onderbreking gedurende de jaren 1658-1664, bleef gehandhaafd tot 1710, toen het eiland definitief werd ontruimd door de Compagnie. Vijf jaar later namen de Fransen het in bezit, onder de naam Ile de France, die op hun beurt in 1810 het veld moesten ruimen voor de Britten. De in 1968 gestichte Republiek Mauritius maakt deel uit van het Britse Gemenebest. De bladen 394-401 en 409 geven een overzicht van de kaarten en aanzichten van het eiland als geheel in de compagniestijd, op de bladen 402-408 komen afzonderlijk de Zuidoosterhaven en de vestiging ter plaatse aan de orde.

Mauritius (Ile de Maurice). Pedro Mascarenhas is not counted as the European 'discoverer' of Mauritius; in 1507 his fellow-countryman Domingo Fernandez Pereira had already visited it, and then gave it the name Ilha do Cerne (Swan Island). However, it did not become a Portuguese settlement in the rest of the sixteenth century. As was mentioned with sheet 390 above, in September and October 1598 this uninhabited island was a most welcome and pleasant place of refreshment for the crews of five ships under Vice-Admiral Wybrant van Warwijck (Second Fleet, 1598-1600), which earlier had been separated from Admiral Jacob Cornelisz van Neck's fleet by a storm and after that had not been able to land on Madagascar; see also the illustration on sheet 30 of the Introduction. On this occasion the large bay on the south-east of the island was given the name Warwijck's Harbour, on the map on sheet 399 below called *Den haven van Warwijc* (Zuidoosterhaven, Grand Port Bay, Vieux Grand Port), while the island itself was named after the Stadtholder, Prince Maurits of Nassau.

After this, for almost twenty years Mauritius functioned as the main place for taking on fresh supplies for Dutch ships in the Indian Ocean, for both those of the precursor companies and for the VOC after it was set up in 1602, until in 1616 the so-called Brouwer Route began to be used. Because of this, Mauritius came to lie far off the prescribed course for outgoing ships, and then the return fleets from the East only visited the island from time to time. On Mauritius we find the last resting-place of the Hoorn seafarer Jacques Lemaire (Le Maire), who after discovering the passage around Tierra del Fuego into the Pacific Ocean that was named after him, on his arrival in Bantam in 1617 was clapped in irons on the orders of Director-General Jan Pietersz Coen and put on a ship back to the Netherlands. Lemaire died on the way and was buried on Mauritius. Former Governor-General Pieter Both (1610-1614) similarly met his end there in 1615, when his ship *Banda* with three others went down in a hurricane on the first leg of the voyage home from the East Indies. Driven by news and rumours about plans for settlements by private individuals in the Republic and the English Company, in 1637 the Gentlemen Seventeen decided to set up a permanent Company post on Mauritius after all, with as their main aim obtaining the ebony that grew in abundance here. The settlement came into being with the arrival in Zuidoosterhaven on 6 May 1638 of a small expedition led by the Merchant Cornelis Sijmensz de Gooijer and the subsequent start on the first simple fortification. The Dutch presence on Mauritius was continued, with a short interruption from 1658 to 1664, up to 1710, when the Company finally evacuated the island. Five years later the French took possession of it under the name Ile de France, but in turn had to make way for the British in 1810. The Republic of Mauritius founded in 1968 is a member of the British Commonwealth. Sheets 394-401 and 409 give a survey of the maps and views of the island as a whole in the time of the Company, and on sheets 402-408 the Zuidoosterhaven and the settlement there will be treated.

blad / sheet 394:

Nationaal Archief, 4.VEL 1130.

[Anoniem, ca. 1747] :
[Anonymous, c. 1747] :

Algemeene / Kaart / der / Eilanden, / Van Welke in de bovenstaande Ontwerpen, / een Naaukeuriger verslag gedaan wordt.

General / Chart / of the / Islands, / Of Which in the Designs Above / a more Accurate Depiction is presented.

Bijzondere Ontwerpen / van de Eilanden Isle de France of Mauritius, / Bourbon en Rodrigue.

Special Designs / of the Islands of Ile de France or Mauritius, / Bourbon [Réunion] and Rodrigues.

Schaalstok van 40 Zee Mijlen van 20 in een Graad = [ca. 1 : 2.178.600] ; 8 Zee Mijlen van 20 in een Graad = [ca. 1 : 483.000].
Scale-bar of *40 Zee Mijlen van 20 in een Graad* = [approximately 1 : 2,178,600] ; *8 Zee Mijlen van 20 in een Graad* = [approximately 1 : 483,000].

4 kaarten : kopergravure op papier, 27 x 42,5 cm.
4 maps : copperplate engraving on paper, 27 x 42.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Bij uitzondering is hier een gegraveerde kaart gereproduceerd, een werk van de Franse hydrograaf Jacques-Nicolas Bellin (1703-1772) dat was opgenomen in de befaamde 15-delige *Histoire Générale Des Voyages ou Nouvelle Collection de toutes les Relations de Voyages par Mer et par Terre, Qui ont été publiées jusqu'à present dans les différentes Langues de toutes les Nations connues* (1746-1759) van Antoine François Prévost. Van dit grote historische overzicht van alle reizen, ontdekkingen, handelscompagnieën, overzeese vestigingen, etc. die tot dan toe tot stand waren gekomen (de serie werd na Prévost tot 1789 door anderen voortgezet), verscheen in de jaren 1747-1767 een gedeeltelijke Nederlandse vertaling onder de titel *Historische Beschrijving der Reizen of Nieuwe En Volkoome Verzameling Van De Aller-Waardigste En Zeldzaamste Zee- En Landtochten, Ter Ontdekkinge En Naspeuringe Gedaan, Welke Tot Heeden in Eenige Taale, Van Alle Bekende Volkeren, Uitgegeeven Zijn*, met kaarten en topografische afbeeldingen naar Bellin gegraveerd door Jacob van der Schley. Jacques-Nicolas Bellin, die al vanaf zijn achttiende werkzaam was als cartograaf en hydrograaf bij de Franse marine, werd in 1741 in de functie van Ingénieur de la Marine en met de titel *Hydrographe du Roi* aangesteld als hoofd van het Dépôt des Cartes et Plans de la Marine. De uitzonderlijke kwaliteiten van zijn kaarten illustreren bij uitstek de leidende rol die de Franse cartografie in

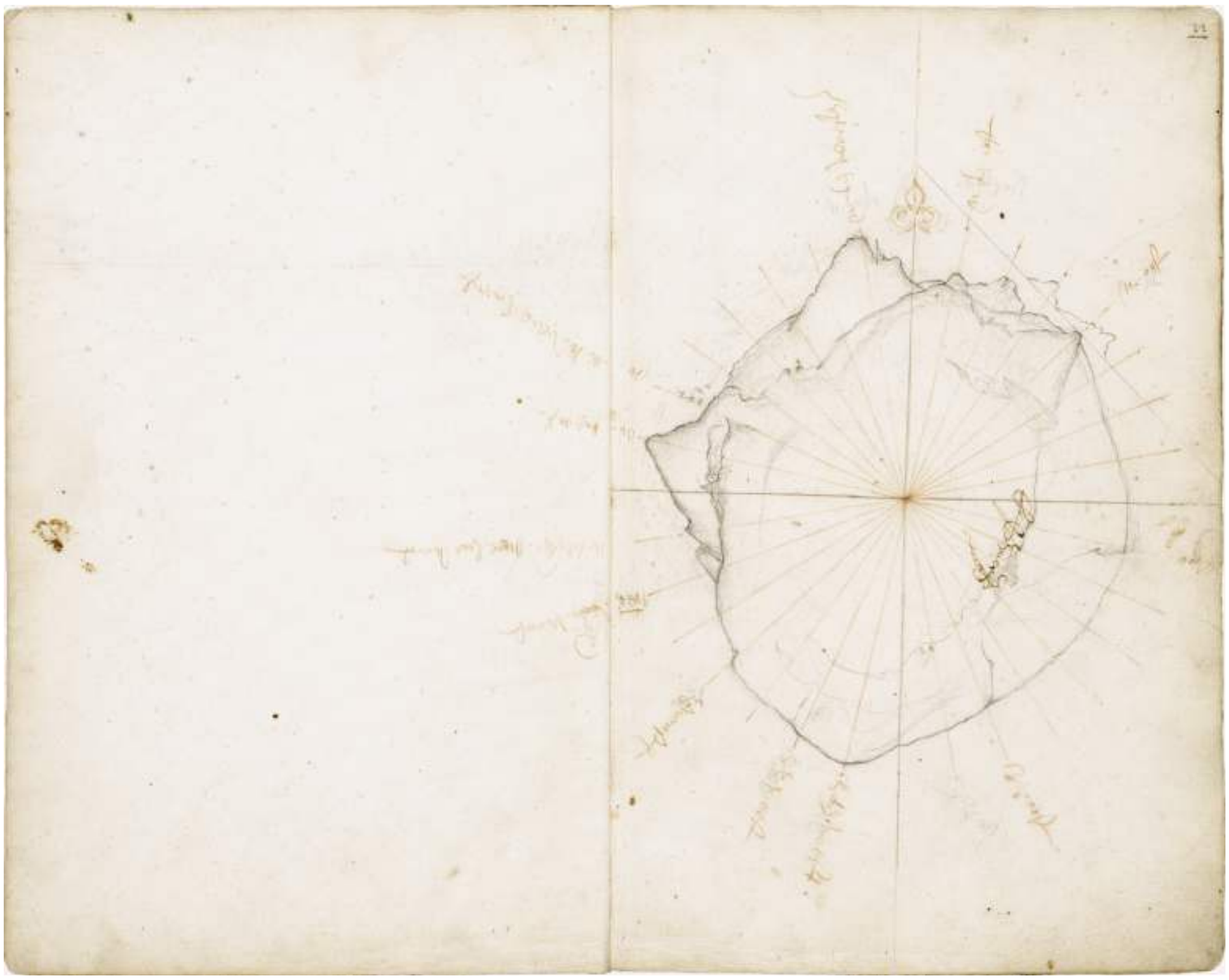

blad 395 boven / sheet 395 above:

Nationaal Archief, 1.04.01.135 fols. 21V-22R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

[Kaart van Mauritius].

[Map of Mauritius].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 31,5 x 42 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 31.5 x 42 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

De ziekentrooster Joris Joostensz Laerle maakte dit kaartje met kustopdoeningen in september of oktober 1601, toen zijn schip *Gelderland* met de Molukse vloot van admiraal Wolfert Harmensz (Vijfde Schipvaart, 1601-1603) tijdens de heenreis dit eiland aandeed voor verversing. Voor een eerste verkenning is deze weergave redelijk correct, evenals de al meer gedetailleerde kaart op blad 395 onder van de stuurman Reijer Cornelisz aan boord van de *Swarte Leeuw*. Dit schip maakte deel uit van de eveneens tot de Vijfde Schipvaart behorende Atjehse vloot van admiraal Jacob van Heemskerck, die hier een jaar later tijdens de terugreis passeerde. Vergelijk de latere maar kwalitatief veel slechtere kaarten op de bladen 396-399 boven. Laerle lijkt vanaf een punt midden op het eiland te hebben gewerkt en vandaar het reliëf van de heuvels rondom te hebben aangegeven. Voor zover bekend is dit de oudste nog bestaande Nederlandse kaart van Mauritius, met die van Reyer Cornelisz als goede tweede. Warwijcks Haven was al wel eerder in kaart gebracht, in 1598 door Jacob Pietersz; zie blad 399 onder. Laerle tekende tevens een serie kustopdoeningen van het eiland, die hier zijn gereproduceerd op de bladen 400-401.

The almoner Joris Joostensz Laerle made this map with coastal profiles in September or October 1601, when his ship *Gelderland* called at the island to take on supplies with the Moluccan fleet of Admiral Wolfert Harmensz (Fifth Fleet, 1601-1603) on the outward voyage. For a first reconnaissance this depiction is reasonably correct, just as the more detailed map on sheet 395 below by the mate Reijer Cornelisz on board the *Swarte Leeuw*. This ship was part of the Aceh fleet of Admiral Jacob van Heemskerck which also belonged to the Fifth Fleet, and which passed here a year later on the return trip. Compare the later but qualitatively much poorer maps on sheets 396-399 above. Laerle seems to have worked from a point in the middle of the island and to have shown the relief of the surrounding hills. As far as is known, this is the oldest extant Dutch map of Mauritius, with the one by Reyer Cornelisz as a good second. Warwijck's Harbour had already been mapped earlier, by Jacob Pietersz in 1598; see sheet 399 below. At the same time Laerle drew a series of coastal profiles of the island, which are reproduced here on sheets 400-401.

blad 395 onder / sheet 395 below:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 fols. 37-38.

[Reyer Cornelisz, 1602] :

[Kaart van Mauritius].

[Map of Mauritius].

Schaalstok van 11 dutsen mylen = [ca. 1 : 338.100].
Scale-bar of *11 dutsen mylen* = [approximately 1 : 338,100].

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 40,5 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 40.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [beschrijvingen, van rechts met de klok mee] :
Explanations: [descriptions, clockwise from the right] :

Dit is ghemaeckt nae het eylandt Mauritse de Nassau, anders genaempt De Cyrnes, hetwelcke rondom gevaren hebben, met 2 scheeps boote ende alsoo besichticht; ende wij waeren uyt op dese tocht, bij de 10 eetmael; ende dit eylandt hebben wij bevonden groot te wesen in het rondt ontrent 35 mylen.
Het ooster gadt.
Fortuyns eylandt.
Het wester gadt.
De Coggers eylandekens dus.
Dese strandt is vooraen steyl ende slecht landt ende over dit slechte landt siet men de gheberchte.
Dit is altemael hooch berchachtich landt, ende het gaet nae see toe slecht aff.
Op dese hoeck staet een hooghe steylen ronde berch.
Op dese hoeck staet oock een hooghe ronde berch.
Dit is de bey daer de Meluchse schepen ghelegen hebben.
Hier ontrent lancx dese custe een ½ myl van see is al hooch berchachtich landt ende voor aen strandt laechachtich landt.
Dit syn eylanden die aen de noordt syde van het eylandt Mauritse de Nassau gheleghen zyn.
Dit is aen dese strandt meest al laech slecht landt dan te landwaerts in, is het berchachtich landt.

Dit is de haven daer onse schepen in laeghen.
Dit is de eerste plaetse daer wy vernachten ende is genaempt rades revier.
Dit is de tweede plaetse daer wy aenleyen ende is genaempt de Fuick Revier.
Dit is de derde plaets daer wy vernachten ende is genaempt de Duijfhoeck.
Dit is een goede haeven om schepen in te leggen.
De 4 plaetsen daer wy vernachten ende is een schoon afwaeter.
De 5 plaetse daer wy vernachten ende is ghenaempt de Flominck Hoeck.
Dit is de 6e plaetse daer wy vernachten ende is ghenaempt de Be[rn]e hoeck.
De 7e plaetse daer wy aenleyden ende is genaemt de Twisthoeck.

(vervolg op pag. 396 / continued on p. 396)

de loop van de achttiende eeuw aannam, zoals onder meer tot uiting kwam in de verschillende zeeatlassen die onder zijn leiding door het Dépôt des Cartes et Plans werden geproduceerd. Zijn hier opgenomen kaart van Mauritius en de andere Mascarenen in Van der Schleys bewerking is eveneens een toonbeeld van nauwkeurigheid, dat een groot contrast vormt met de gangbare maar volstrekt foutieve weergave van Mauritius zoals die tot laat in de achttiende eeuw merkwaardigerwijs steeds weer door Nederlandse kaartenmakers werd gekopieerd (bladen 396-399). Eén der weinige Nederlandse kaarten uit de compagniestijd die Mauritius wel bij benadering correct afbeeldt, is die uit Isaak de Graafs overzichtsatlas van omstreeks 1700 (Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11), die om deze reden hier afsluitend is opgenomen op blad 409.

By way of exception an engraved map is reproduced here, a work by the French hydrographer Jacques-Nicolas Bellin (1703-1772) which was included in the famous 15-volume *Histoire Générale Des Voyages ou Nouvelle Collection de toutes les Relations de Voyages par Mer et par Terre, Qui ont été publiées jusqu'à present dans les différentes Langues de toutes les Nations connues* (1746-1759) by Antoine François Prévost. This was a great historical survey of all the travels, discoveries, trading companies, overseas settlements and so forth that had come into existence up to that time (the series was continued by others after Prévost up to 1789). In 1747-1767 a partial Dutch translation appeared under the title *Historische Beschrijving der Reizen of Nieuwe En Volkoome Verzameling Van De Aller-Waardigste En Zeldzaamste Zee- En Landtochten, Ter Ontdekkinge En Naspeuringe Gedaan, Welke Tot Heeden in Eenige Taale, Van Alle Bekende Volkeren, Uitgegeven Zijn*, with maps and topographical illustrations engraved after Bellin by Jacob van der Schley. Jacques-Nicolas Bellin, who had been working as a cartographer and hydrographer with the French navy since he was eighteen, was appointed to the position of *Ingénieur de la Marine* and with the title *Hydrographe du Roi* as head of the *Dépôt des Cartes et Plans de la Marine* in 1741. The exceptional qualities of his maps illustrate par excellence the leading role which French cartography played in the course of the eighteenth century, as was seen for example in the various sea atlases which were produced by the *Dépôt des Cartes et Plans* under his guidance. His map of Mauritius and the other Mascarene Islands included here in Van der Schley's adaptation is likewise a model of accuracy, which represents a great contrast with the usual but quite erroneous picture of Mauritius as was, remarkably enough, copied by Dutch map-makers again and again until late in the eighteenth century (sheets 396-399). One of the few Dutch maps from the time of the Company that depicts Mauritius more or less correctly is the one from Isaak de Graaf's general atlas from around 1700 (Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11), which for that reason has been included here as final item on sheet 409.

(vervolg van pag. 395 / continued from p. 395)

Op deze kaart van Mauritius die Reyer Cornelisz tijdens de terugreis van het schip *Swarte Leeuw* in of kort voor september 1602 maakte, geeft hij de baai aan waar de 'Meluchse schepen' ofwel zijn collega's van de *Gelderland* en de rest van de Molukse vloot het jaar tevoren voor anker hadden gelegen; zie blad 402 boven. Het lijkt erop dat hij in Oost-Indië wel informatie kreeg van opvarenden van de Molukse vloot, maar geen kopie van Joris Joostensz Laerle's kaartje op blad 395 boven. Mogelijk gebruikte hij dit laatste toch als onderlegger voor zijn eigen waarnemingen; de hoofdvorm van het eiland op beide kaarten komt althans min of meer overeen. Cornelisz maakte evenals Laerle een serie kustopdoeningen van het eiland; zie blad 403.

On this map of Mauritius that Reyer Cornelisz made during the return voyage of the ship *Swarte Leeuw* in or shortly before September of 1602, he shows the bay where the *Meluchse schepen* or in other words his colleagues from the *Gelderland* and the rest of the Moluccan fleet had lain at anchor the year before; see sheet 402 above. It looks as if he obtained information in the East Indies from sailors on the Moluccan fleet, but not a copy of Joris Joostensz Laerle's little map on sheet 395 above. Nevertheless it is possible that he used the latter as a basis for his own observations; in any case the main form of the island on both maps agrees more or less. Just like Laerle, Cornelisz made a series of coastal profiles of the island; see sheet 403.

blad / sheet 396:

Nationaal Archief, 4.VEL 332.

[Georg Friedrich Wreede, 1665-1666] :

Mauritius.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 50,5 x 40,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 50.5 x 40.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m I :
Explanations: [below] a key to the letters A to I :

A. D'E Comp:es logie.
B. D'Zuijt Ooster haven.
C. 'T Zuijt Ooster gat.
D. 'T Ooster gat.
E. D'Engelsse bhaij.
F. Soute Inham.
G. Vuijle bhaij.
H. D'Groote lijmoenboomse Rivier.
I. D'Kleijne dito.

De assistent Georg Friedrich Wreede werd in mei 1665 naar Mauritius gestuurd om daar poolshoogte te nemen, aangezien aan de Kaap toen al meer dan een jaar geen bericht was ontvangen van het in 1664 aangestelde opperhoofd Jacob van Nieuland. Deze had tot taak de vestiging op het eiland opnieuw op te zetten, nadat deze in 1658 voorlopig was opgeheven. Mocht Van Nieuland inmiddels overleden zijn, dan diende Wreede diens functie over te nemen. Bij aankomst bleek dit inderdaad het geval en bovendien was er muiterij geweest, waarna een aantal deserteurs zich op het eilandje Cronenburg (Ile aux Cerfs) had genesteld en de dagen aangenaam doorbracht met de jacht op geiten en het drinken van palmwijn. Wreede stelde zich aan het hoofd van het bestuur, haalde de deserteurs terug en liet het vervallen fort opknappen. In zijn rapportage aan de Kaap in 1666 sloot hij de hier gereproduceerde, zeer onnauwkeurige kaart van Mauritius bij, evenals waarschijnlijk de plattegrond van Fort Frederik Hendrik op blad 407 boven. Op de kaart is bij (A) het fort aangeduid. De 'Engelsse bhaij' bij de letter (E) maakt duidelijk dat deze baai door de Engelsen werd gebruikt voor de verscheping van ebbenhout dat door hen op het westelijk deel van het eiland werd gekapt, dit tot groot ongenoegen van de Compagnie. Wreede had eerder in 1665 vanuit de Kaap een tocht naar de Martin Vaz-eilanden gemaakt om deze op hun mogelijkheden als verversingsplaats te onderzoeken; zie blad 45 onder.

In May 1665 the Assistant Georg Friedrich Wreede was sent to Mauritius to size up the situation, seeing that for more than a year no reports had been received at the Cape from Jacob van Nieuland, who had been appointed as head in 1664. The latter had the task of setting up the establishment on the island once more, after it had been temporarily closed in 1658. Should Van Nieuland have died in the meantime, then Wreede was to take over his position. On arrival it turned out that this was indeed the case, and moreover there had been a mutiny, after which a number of deserters had ensconced themselves on the little island of Cronenburg (Ile des Cerfs) and spent their days pleasantly hunting goats and drinking palmwine. Wreede placed himself at the head of the administration, fetched the deserters back and had the dilapidated fort restored. In his report to the Cape in 1666 he enclosed the map of Mauritius reproduced here, very inaccurate though it was, and probably also the ground-plan of Fort Frederik Hendrik on sheet 407 above. The fort is shown on the map at (A). The *Engelsse bhaij* (English Bay) at the letter (E) makes it clear that this bay was used by the English for shipping the ebony that they logged on the western part of the island, this to the great displeasure of the Company. Earlier in 1665 Wreede had made a voyage from the Cape to the Martin Vaz Islands in order to investigate their possibilities as a place for taking on fresh supplies; see sheet 45 below.

blad 397 boven / sheet 397 above:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 38:24.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

't Eylandt, Mauritius.

The Island of, Mauritius.

Schaalstok van vier Duijtsche Mijlen = [ca. 1 : 98.800].
Scale-bar of *vier Duijtsche Mijlen* = [approximately 1 : 98,800].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 51,5 x 69,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 51.5 x 69.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Voor deze topografisch weinig correcte kaart van Mauritius had Vingboons waarschijnlijk een voorbeeld uit de periode van opperhoofd Adriaen van der Stel (1639-1645) tot zijn beschikking. Van der Stel maakte direct na zijn aankomst op instructie persoonlijk een inspectietocht rondom het eiland, naar aanleiding van berichten over een gezonken schip – vermoedelijk een Portugees – dat mogelijk nog kostbaarheden aan boord had. Een aantal kanonnen aangetroffen op de noordwestkust bleek afkomstig van de in 1615 vergane *Banda*, vanwaar de naam 'Pieter Bots Baij' (Noordwesterhaven, Port Louis Bay) rechtsboven stamt; midden boven verwijst ook de inscriptie 'Hier leijt 't gheschut van den Genrael Bot' naar deze vondst. Aan de noordoostzijde van het eiland vond Van der Stel het wrak van een Frans schip, waaruit enkele kanonnen konden worden geborgen. Eerder waren er al enige door de Fransen opgehaald, zie rechtsonder de aantekening 'Hier lagh het gheschut, Bestaende in Tien ijsere stucken, daar de Fransman de metale heeft ghehaalt'. De naam 'Smienten Rivier' (Baye du Cap) linksboven heeft geen betrekking op het latere interim-opperhoofd van Mauritius Dirck Jansz Smient (1668-1669), maar op de inheemse eendvogels die de Nederlanders kennelijk deden denken aan de kleurige dieren die onder die naam 's winters in het vaderland voorkwamen. Rechtsonder geeft 'Cronenburger gat' de plaats van het eilandje Cronenburg aan waar later een groep deserteurs voor korte tijd zou neerstrijken; zie blad 396 boven. De 'Fenynige hoeck' (The Morne, Le Morne Brabant) linksboven herinnert aan de vis die hier in 1601 door de opvarenden van de Molukse vloot was gevangen, 'waer van alle diese ghegeten hadden sieck waren als ofte sij vergeven [vergiftigd] waren'. Het toedienen van een mengsel van olie en azijn bracht hen weer op de been.

For this not very accurate map of Mauritius, Vingboons probably had at his disposal a model from the time Adriaen van der Stel was head of post (1639-1645). Immediately upon arriving Van der Stel made a personal trip around the island on inspection as instructed, in connection with reports of a sunken ship – presumably Portuguese – that might have valuable items on board. A number of cannon found on the north-west coast turned out to be from the *Banda* that went down with the former Governor-General Pieter Both in 1615, hence the name *Pieter Bots Baaij* (Noordwesterhaven, Port Louis Bay) at the top right, and above centre the inscription *Hier leijt 't gheschut van den Genrael Bot* (Here lie the cannon of the General Both) also points to this find. On the north-eastern side of the island Van der Stel found the wreck of a French ship, from which several cannon could be salvaged. Earlier the French had already taken some of them away, hence the note at lower right 'Here lay the cannon, Consisting of Ten Iron pieces, where the Frenchman has taken the metal [bronze] ones'. The name *Smienten Rivier* (Baye du Cap) in upper left does not refer to the later interim head of Mauritius Dirck Jansz Smient (1668-1669), but to the indigenous ducks that apparently reminded the Dutch of the colourful birds (*smient*, wigeon or whistling duck) commonly seen in winter in their homeland. At the lower right *Cronenburger gat* indicates the place of the little island Cronenburg where later a group of deserters would settle for a short time; see sheet 396 above. The *Fenijnige hoeck* ('Venomous Point', The Morne, Le Morne Brabant) in upper left recalls the fish that the sailors from the Moluccan fleet caught here in 1601, when 'all who had eaten it were sick as if they had been poisoned'. A dose of a mixture of oil and vinegar got them back on their feet.

Bijschriften: pag. 398 / Captions: p. 398

blad 397 onder / sheet 397 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 333.

[Anoniem, 1700-1750] :
[Anonymous, 1700-1750] :

T' Eijlant Mauritius.

The Island of Mauritius.

Schaalstok van 5 Duijtsche Meijlen 15 Voor een Graadt = [ca. 1 : 211.600].
Scale-bar of *5 Duijtsche Meijlen 15 Voor een Graadt* = [approximately 1 : 211,600].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 71,5 x 96 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 71.5 x 96 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Het is niet bekend op welk buitengewoon slecht origineel deze kaart teruggaat, evenmin als waarom er tot ver in de achttiende eeuw steeds weer vergelijkbare versies van werden vervaardigd, waarvan er hierna enkele zijn afgebeeld op blad 398 en 399 boven. François Valentijn gebruikte dezelfde kaart in het in 1726 uitgekomen deel V-2 van zijn *Oud en Nieuw Oost-Indiën* en zelfs Gerrit de Haan, baaskaartenmaker in Batavia, nam deze in 1761 nog op in zijn *Ligtende zeefakkel off de geheele Oost-indische Waterweereldt* (blad 399 boven). De naam 'Lamosius Rivier' linksmidden verwijst naar Isaac Lamotius, die in de periode 1677-1692 opperhoofd van Mauritius was. Hoe onnauwkeurig ook, de hier gereproduceerde kaarten werden wel aantrekkelijk genoeg uitgevoerd om goed tot hun recht te komen in de atlas van een particuliere verzamelaar.

It is not known from which exceptionally bad original this map derives, any more than why until late in the eighteenth century comparable versions of it were still being made, such as the ones shown here on sheets 398 and 399 above. François Valentijn used the same map in volume V-2 of his *Oud en Nieuw Oost-Indiën* which came out in 1726, and even Gerrit de Haan, Master Map-maker in Batavia, still included it in his *Ligtende zeefakkel off de geheele Oost-indische Waterweereldt* (sheet 399 above) in 1761. The name *Lamosius Rivier* at centre left alludes to Isaac Lamotius, who was head of Mauritius in the period 1677-1692. No matter how inaccurate, the maps reproduced here were certainly attractive enough to find a worthy place in the atlas of a private collector.

blad / sheet 398:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis, 006-14-004.

[Anoniem, 1725-1750] :
[Anonymous, 1725-1750] :

Mauritius.

Schaalstok van 5 Duijtsche Mijlen 15 voor Een Graadt = [ca. 1 : 214.600].
Scale-bar of *5 Duijtsche Mijlen 15 voor Een Graadt* = [approximately 1 : 214,600].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 78 x 73 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 78 x 73 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

blad 399 boven / sheet 399 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 156.2.20.

[Gerrit de Haan, 1761] :

['t Eijlandt Mauritius].

[The Island of Mauritius].

Schaalstok van 5 Duijtsche Mijlen 15 op Een Graadt = [ca. 1 : 229.000].
Scale-bar of *5 Duijtsche Mijlen 15 op Een Graadt* = [approximately 1 : 229,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 72,5 x 82,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 72.5 x 82.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts (boven).
Orientation: north is right (up).

De titel van Gerrit de Haans sterk verouderde en onnauwkeurige kaart uit het tweede deel van zijn *Ligtende zeefakkel off de geheele Oost-indische Waterweereld* (1761) is overgenomen uit de oorspronkelijke inhoudsopgave van deze manuscriptatlas. Om de vergelijking met de overige versies van dezelfde kaart op de bladen 397-398 te vergemakkelijken, is deze hier in reproductie een kwart slag gedraaid, met het noorden boven.

The title of Gerrit de Haan's very out-of-date and inaccurate map from the second volume of his *Ligtende zeefakkel off de geheele Oost-indische Waterweereld* (1761) has been adopted from the original table of contents of this manuscript atlas. In order to facilitate comparison with the other versions of the same map on sheets 397-398, here in the reproduction it has been turned 90 degrees, with north at the top.

blad 399 onder / sheet 399 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 331 (= 1.04.01 46 fol. 88).

[Jacob Pietersz, 1598] :

Vera deliniatio Insula Mauritius a Nassou Illust / rissimus Princeps Orangia [...].

Ware afbeelding van het Eiland Mauritius van Nassau / Doorluchtige Prins van Oranje [...].

True depiction of the Island of Mauritius of Nassau / Illustrious Prince of Orange [...].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 21 x 30,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 21 x 30.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel :
Explanations: [above] continuation of the title :

In altitudine 20 graduum / et 8 farup ad austram Aequinoct: Long. 108½ gr.

Stuurman Jacob Pietersz van de *Amsterdam* tekende dit kaartje van 'Den haven van Warwyc' tijdens het verblijf in september en oktober 1598 van de vijf afgedwaalde schepen van de Tweede Schipvaart onder vice-admiraal Wybrant van Warwijck bij Mauritius, dat bij deze gelegenheid zijn naam kreeg. Vandaar wellicht ook de plechtstatige en officiële bewoordingen van het opschrift. In de baai is genoteerd 'Het eijlantken met het baecken is Fortuins eijlandecken', met eronder zo te zien het baken dat hier toen geplaatst werd. Het bestond uit een 'bordeken met drie Wapens tegens genagelt, namentlijc het Wapen van Hollandt, Zeelandt en Amsterdam, om datse, souden mogen sien dat aldaer Hollantsche Schepen geweest hadden'. Pietersz tekende bij deze gelegenheid ook enkele profielen van de baai, die zijn afgebeeld op blad 400 boven.

Mate Jacob Pietersz of the *Amsterdam* drew this little map of *Den haven van Warwyc* (Warwijck's Harbour) when in September and October 1598 the five strayed ships of the Second Fleet commanded by Vice-Admiral Wybrant van Warwijck were lying at Mauritius, which was given its name on this occasion. Perhaps this accounts for the ceremonious and official wording of the caption. In the bay there is the note 'The little island with the sign is Fortune's island', with below it what looks like the commemorative sign which was placed there. It consisted of a 'plate with three coats of arms nailed to it, namely those of Holland, Zeeland and Amsterdam, so that it could be seen that Dutch ships had been there'. On this occasion Pietersz also drew several profiles of the bay, which are shown on sheet 400 above.

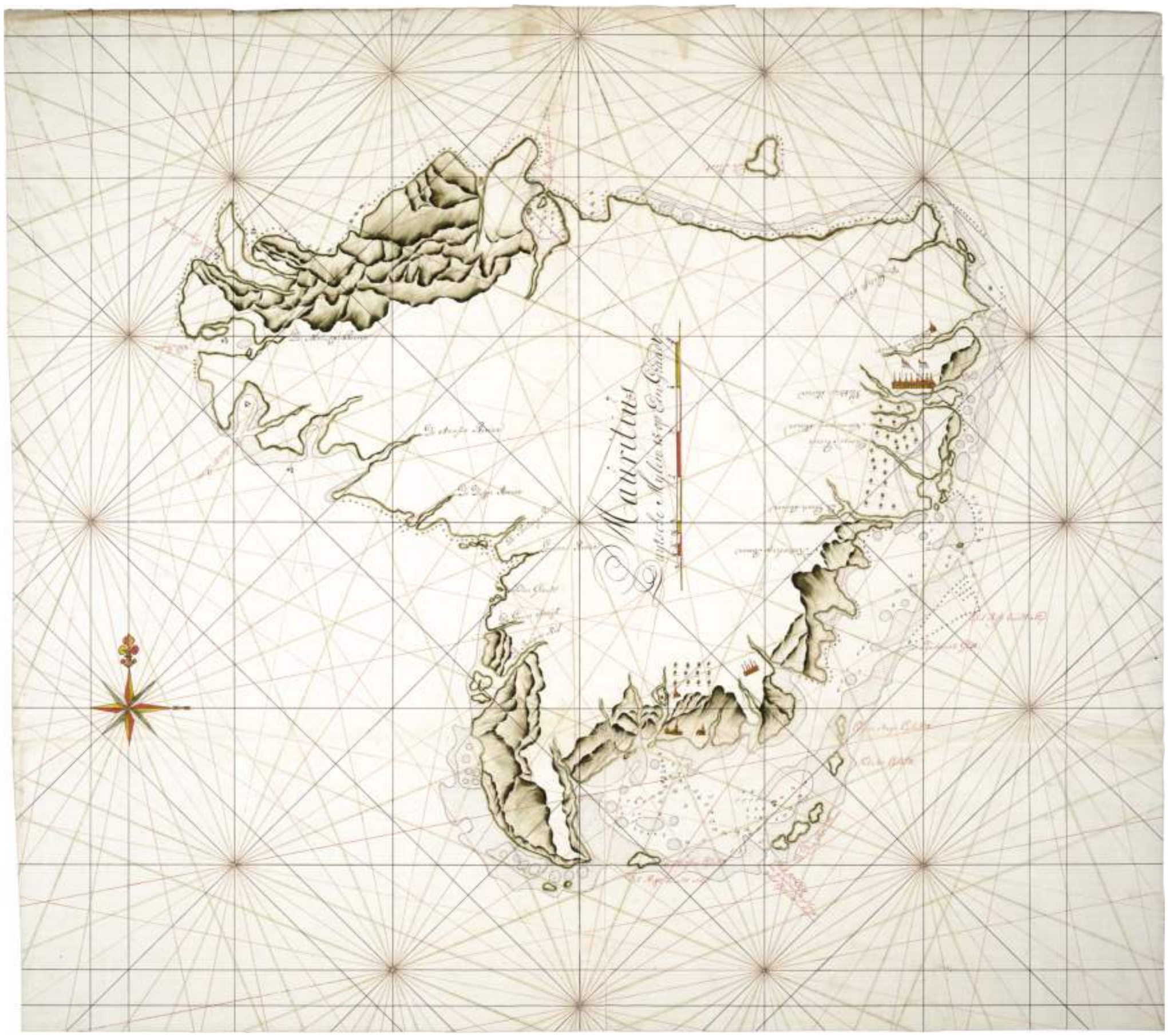

Vera deliniatio Insulæ Mauritius ab Nassou Felis o
ressimus Princeps Orangiæ: in altitudines graduum
& scrupp ad australem Æquinoc: Long 108½ gr

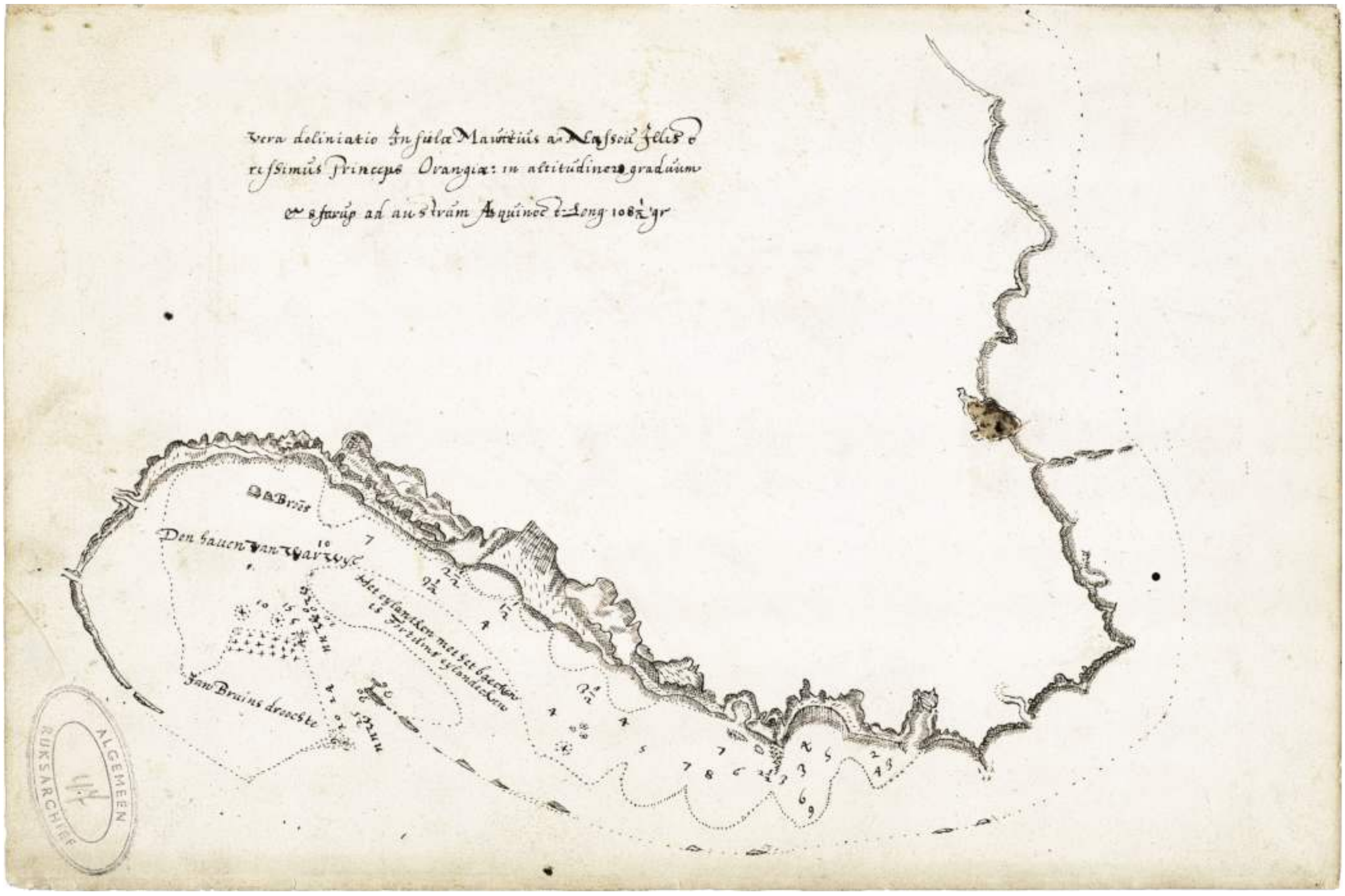

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF

blad 400 boven / sheet 400 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 22.

[Jacob Pietersz, 1598] :

Het Eylant Maritius van Nassou.

The Island of Mauritius of Nassau.

N.W ten N:N. van U 6 Myl.

N.W. by N:N. from You 6 Miles.

Fortuins Eylant van S.C.I.F. Noorden ten O. van U 5 Myl.

Fortuins Island of S.C.I.F. North by E. from You 5 Miles.

3 profielen : ms op papier, 11 x 28,5 cm (uitsnede).
3 profiles : ms on paper, 11 x 28.5 cm (section).

Het tweede en derde profiel sluiten op elkaar aan (zie het kruisteken) en tonen de kust van Warwijcks Haven, nu Grand Port Bay of Vieux Grand Port.

The second and third profiles adjoin each other (see the cross) and show the coast of Warwijck's Harbour, now Grand Port Bay or Vieux Grand Port.

blad 400 midden / sheet 400 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 14V-15R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Eijlant Mauwerycye / de Naussau ghechonterfeijdt.

The Island of Mauritius / of Nassau depicted.

3 profielen : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
3 profiles : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

Deze en de volgende vier profieltekeningen van Mauritius t/m blad 401 onder zijn weer afkomstig uit het journaal dat de ziekentrooster Joris Joostensz Laerle bijhield op de *Gelderland*, een van de schepen van de Molukse vloot in de Vijfde Schipvaart (1601-1603); zie ook zijn kaart op blad 395 boven en de tekening van de vloot voor Mauritius op blad 402. Tijdens de heenreis verbleef de *Gelderland* hier van 26 september tot 20 oktober 1601 voor verversing, gedurende welke periode Laerle klaarblijkelijk uitvoerig gelegenheid kreeg het eiland te verkennen. Zoals onder meer blijkt uit de aantekening 'Hoerdt alles aen maelchandere' linksonder de tekening op blad 400 onder, tekende Laerle zijn verschillende profielen zodanig dat ze per blad op elkaar aansluiten. Het afzonderlijke profiel op blad 401 onder sluit aan op dat van blad 401 midden.

This and the following four profile drawings of Mauritius up to sheet 401 below again originate from the journal that the almoner Joris Joostensz Laerle kept on the *Gelderland*, one of the ships of the Moluccan fleet in the Fifth Fleet (1601-1603); see also his map on sheet 395 above and the drawing of the fleet off Mauritius on sheet 402. On the way out the *Gelderland* stayed here from 26 September to 20 October 1601 for fresh supplies, and during this time Laerle apparently had ample opportunity to explore the island. As can be seen from the note 'Everything belongs together' lower left on the drawing on sheet 400 below, Laerle drew his different profiles in such a way that those on one sheet fit together. The separate profile on sheet 401 below adjoins the one on sheet 401 centre.

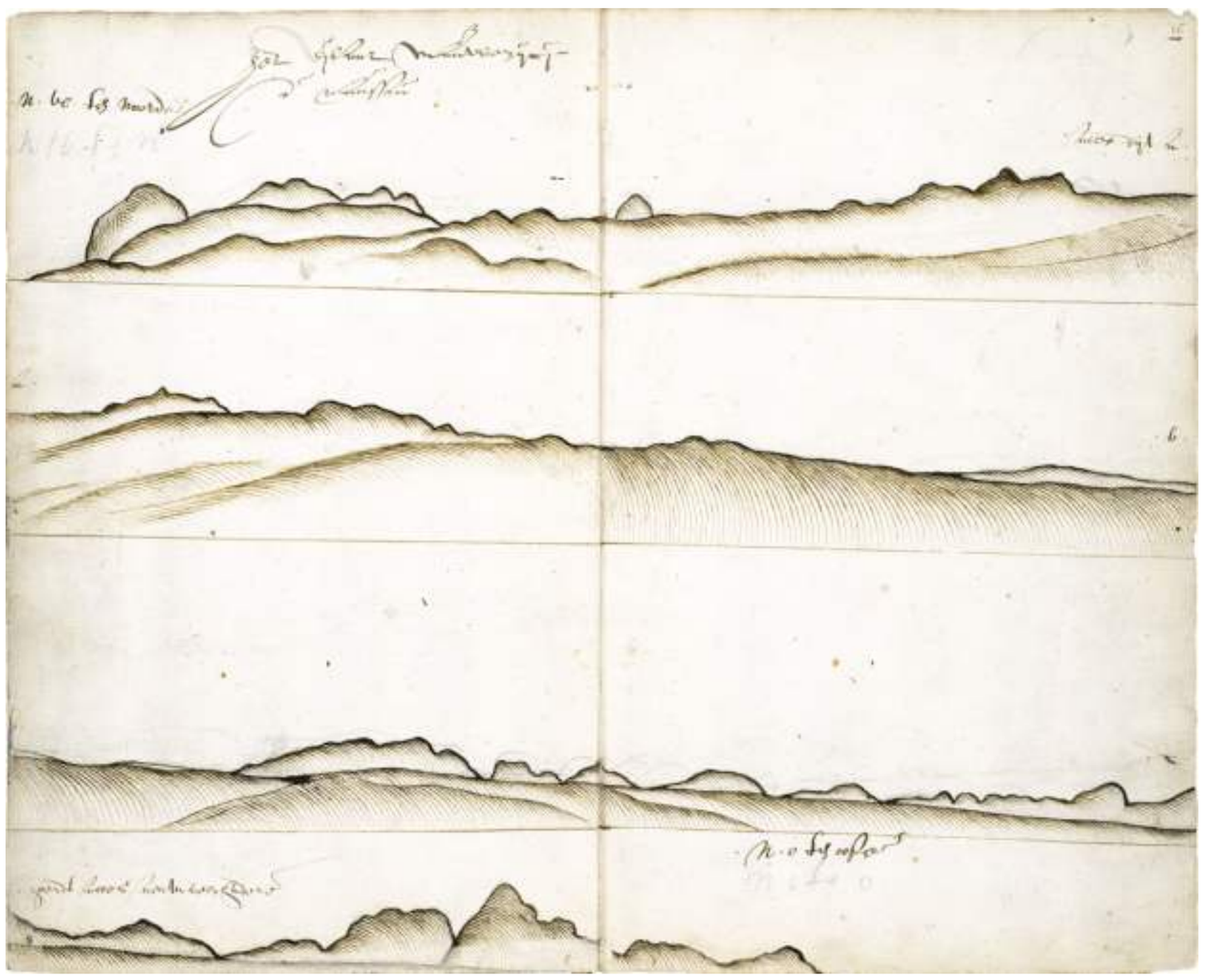

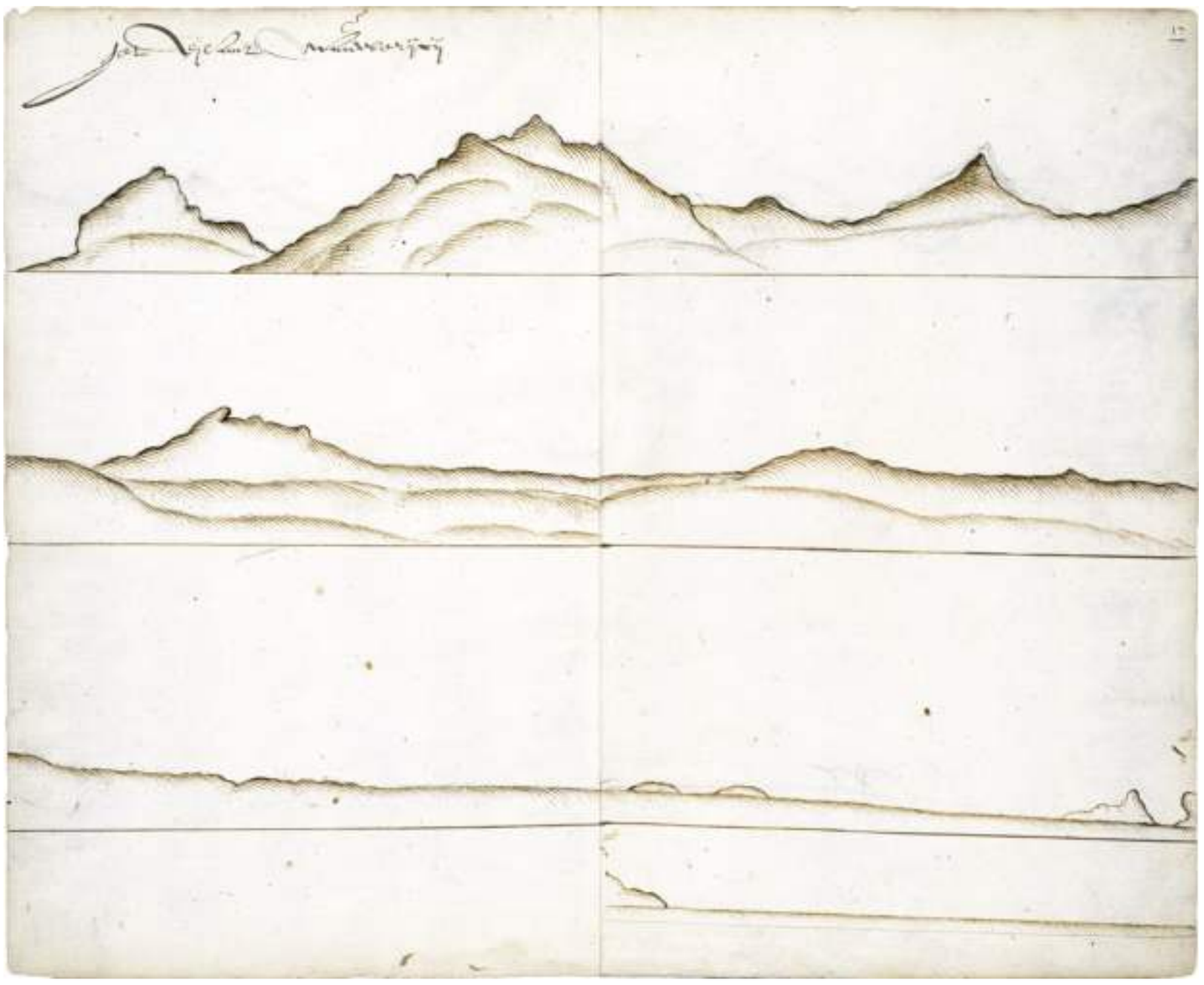

blad 401 boven / sheet 401 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 16V-17R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Eijlant Mauwerijcij.

The Island of Mauritius.

4 profielen : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
4 profiles : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

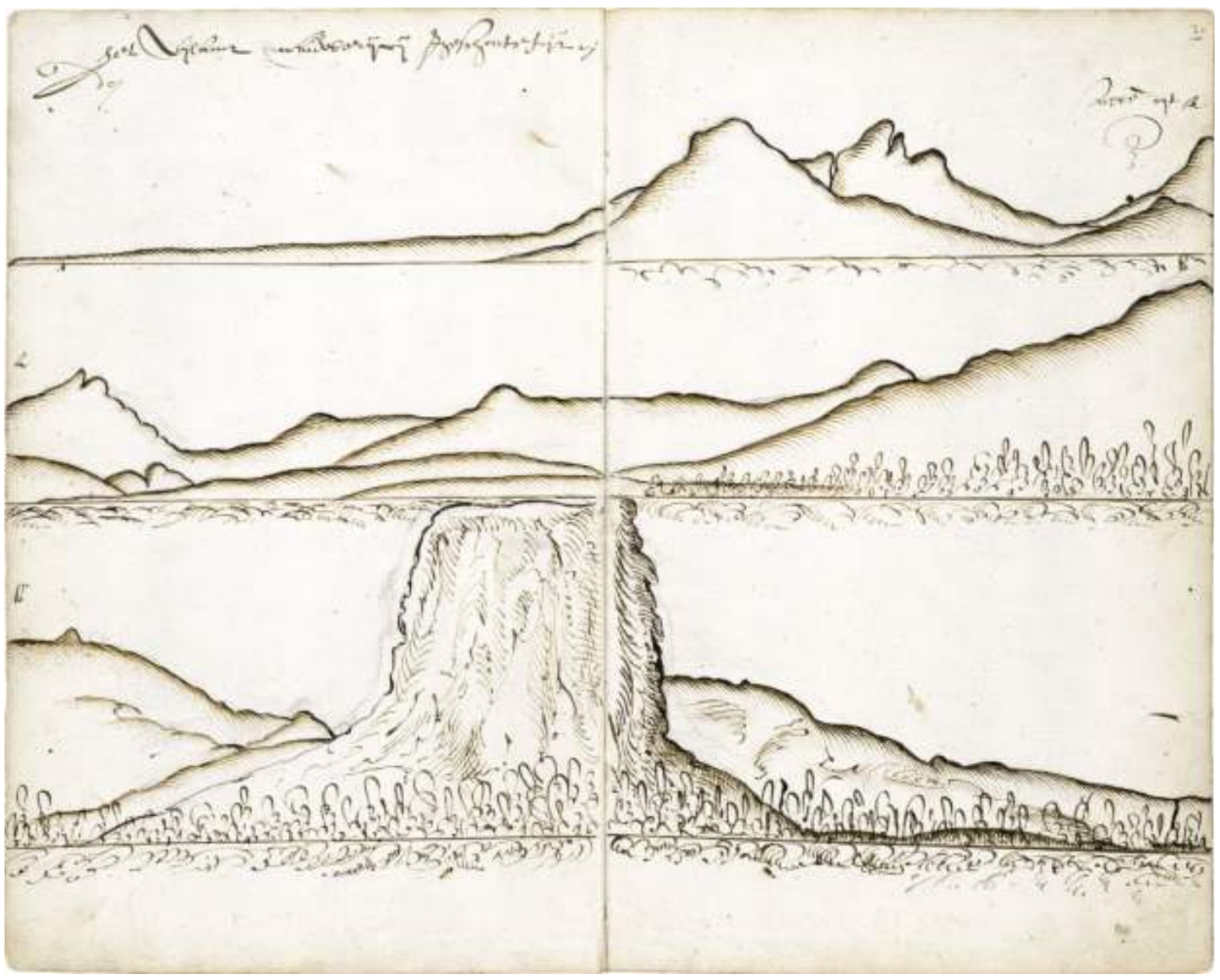

blad 401 midden / sheet 401 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 19V-20R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Eijlant Mauwerijcij gheschontefijt en / den.

The Island of Mauritius depicted and / the.

3 profielen : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
3 profiles : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

blad 401 onder / sheet 401 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 20V-21R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

[Profiel van het eiland Mauritius].

1 profiel : ms op papier, 12,5 x 42 cm (uitsnede).
1 profile : ms on paper, 12.5 x 42 cm (section).

Verklaringen: [linksboven] een aantekening :
Explanations: [upper left] a note :

Hoordt aanmaelchandere.

blad 400 onder / sheet 400 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 15V-16R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Eijlant Mauwerijcije de Naussau.

The Island of Mauritius of Nassau.

4 profielen : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
4 profiles : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

Verklaringen: [linksonder] een aantekening :
Explanations: [lower left] a note :

Hoerdt alles aen maelcandere.

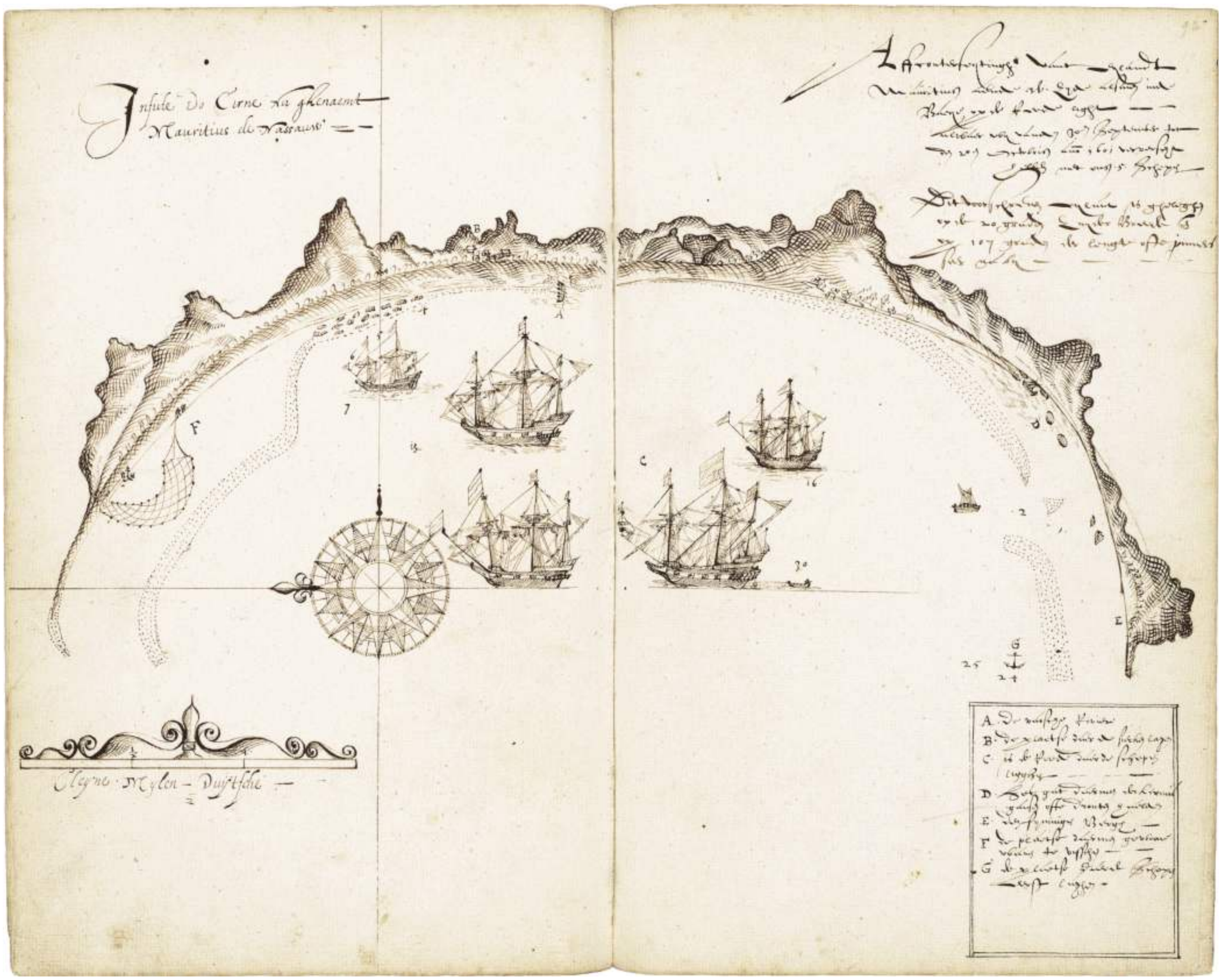

blad / sheet 402:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 91V-92R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Insule do Cirne Nu ghenaemt / Mauritius de Nassauw.

Ilha do Cerne Now called / Mauritius of Nassau.

Schaal van 1½ Cleyne Mylen – Duijtsche = [ca. 1 : 96.600].
Scale-bar of *1½ Cleyne Mylen – Duijtsche* = [approximately 1 : 96,600].

1 kaart met aanzicht in vogelvluchtperspectief : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
1 map in bird's-eye perspective : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

Oriëntatie: het noorden is links.
Orientation: north is left.

Verklaringen: [rechtsboven] een beschrijving :
Explanations: [upper right] a description :

Affconterfeytingh vant eylandt Mauritius aende W. zyde alsmen inde Baeye op de Reede light alwaer wij vanden 30en September tot den 20en Octobris anno 1601 ververscht hebben met ons .5. schepen.
Dit voorschreven eylant is gheleghen op de 20 graden Zuyder Breede ende op 107 graden der lengte ofte immers seer naby.

[rechtsonder] een legenda bij de letters A t/m G :
[lower right] a key to the letters A to G :

A. De varsche Riviere.
B. De plaetse daer de siecken lagen.
C. Is de Reede daer de schepen ligghen.
D. Het gat daer men de Kermisgansen ofte Dronten haelden.
E. Den fyninigen Bergh.
F. De plaetse daermen gewoone waren te visschen.
G. De plaetse daer de schepen eerst laghen.

De Molukse vloot van de schepen *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Duyfken* en *Wachter* ligt voor anker in de baai aan de zuidwestkust van Mauritius die nadien de Molukse Baai (Tamarin Bay) genoemd zou worden; zie de aantekening linksonder op de kaart van Reyer Cornelisz op blad 395 onder. Vice-admiraal Wolfert Harmensz was aan boord van de *Gelderland*, evenals de tekenaar van deze kaart, de ziekentrooster Joris Joostensz Laerle. De schepen kwamen op 29 september 1601 tijdens de heenreis in de baai ten anker en bleven hier ruim drie weken om proviand in te slaan en de bemanningen de gelegenheid te geven te herstellen van de beproevingen van de tocht. De zieken waren aan land gebracht (B) en bivakkeerden aan de oever van de 'varsche riviere' (A).

The Moluccan fleet consisting of the ships *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Duyfken* and *Wachter* is lying at anchor on the south-west coast of Mauritius, which would after this be called the *Molukse Baai* (Tamarin Bay); see the note lower left on Reyer Cornelisz's map on sheet 395 below. Vice-Admiral Wolfert Harmensz was on board the *Gelderland*, as also the person who drew this map, the almoner Joris Joostensz Laerle. On 29 September 1601 on the voyage out the ships anchored in the bay and stayed there a good three weeks to take on supplies and give the crews the chance to recover from the trials of the voyage. The sick were put ashore (B) and camped on the bank of the *varsche riviere* (A).

blad 403 boven / sheet 403 above:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 fols. 37-38 (A).

[Reyer Cornelisz, 1602] :

Aldus is het eylandt Mauritsie de Nassau ghedaen, als het oost endt, dewelck is het laege landt, / noordt noordt west van u is, ontrent 5 mylen.

Thus is done the island of Mauritius of Nassau, when the eastern end, which is the low land, / is North by North-West from you about 5 miles.

2 profielen : ms op papier, 31,5 x 40,5 cm.
2 profiles : ms on paper, 31.5 x 40.5 cm.

In het bovenste profiel staat de aantekening 'De haven daer men met de schepen leght' en op het onderste profiel is geheel rechts genoteerd 'het laege landt ofte die oosthoeck'. Vergelijk de kaart van Mauritius op blad 395 onder, eveneens door stuurman Reyer Cornelisz van de *Swarte Leeuw*, waarop onder meer de diverse plaatsen zijn aangegeven waar hij en andere opvarenden van de Atjehse vloot tijdens het opnemen van het eiland met de bijboten overnachtten. Net als die kaart werden de twee profieltekeningen op dit blad vervaardigd tijdens het verblijf van de vloot in Warwijcks Haven aan de zuidoostkant van Mauritius tussen eind juni en begin september 1602, toen de schepen op de thuisreis waren vanuit Bantam.

In the top profile we see the note 'The harbour where we lay with the ships', and on the lower profile at the far right the note 'The low land or the east point'. Compare the map of Mauritius on sheet 395 below, also by mate Reyer Cornelisz of the *Swarte Leeuw*, which shows among other things the various places where he and other sailors from the Aceh fleet spent the night while surveying the island in the ship's boats. Just as that map, the two profile drawings on this sheet were made while the fleet was in Warwijck's Harbour on the south-eastern side of Mauritius between the end of June and the beginning of September 1602, when the ships were on their way home from Bantam.

blad 403 onder / sheet 403 below:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs 2754 fols. 37-38 (B).

[Reyer Cornelisz, 1602] :

Benevens dese hackelighe berch, is het ooster gadt, ende ontrent / 2 mijlen westelicker, is het wester gadt.

Next to this jagged mountain is the eastern passage and about / 2 miles more to the West is the western passage.

Aldus is het eylandt Mauritse de Nassau ghedaen, als die hooghe hackelighe berch west van u is ontrent 5 mijlen, / ende alsdoen saghen wij één van de 5 eylandekens die aen de noordtsyde van het eylandt Mauritse gheleghen syn, ende / het lach van ons noordtwest ontrent 7 mylen.

Thus is done the island of Mauritius of Nassau when the high, jagged mountain is West from you about 5 miles, / and then we saw one of the 5 small islands, which are situated at the northern side of the island of Mauritius, and it was North-West from us about 7 miles.

2 profielen : ms op papier, 31,5 x 40,5 cm.
2 profiles : ms on paper, 31.5 x 40.5 cm.

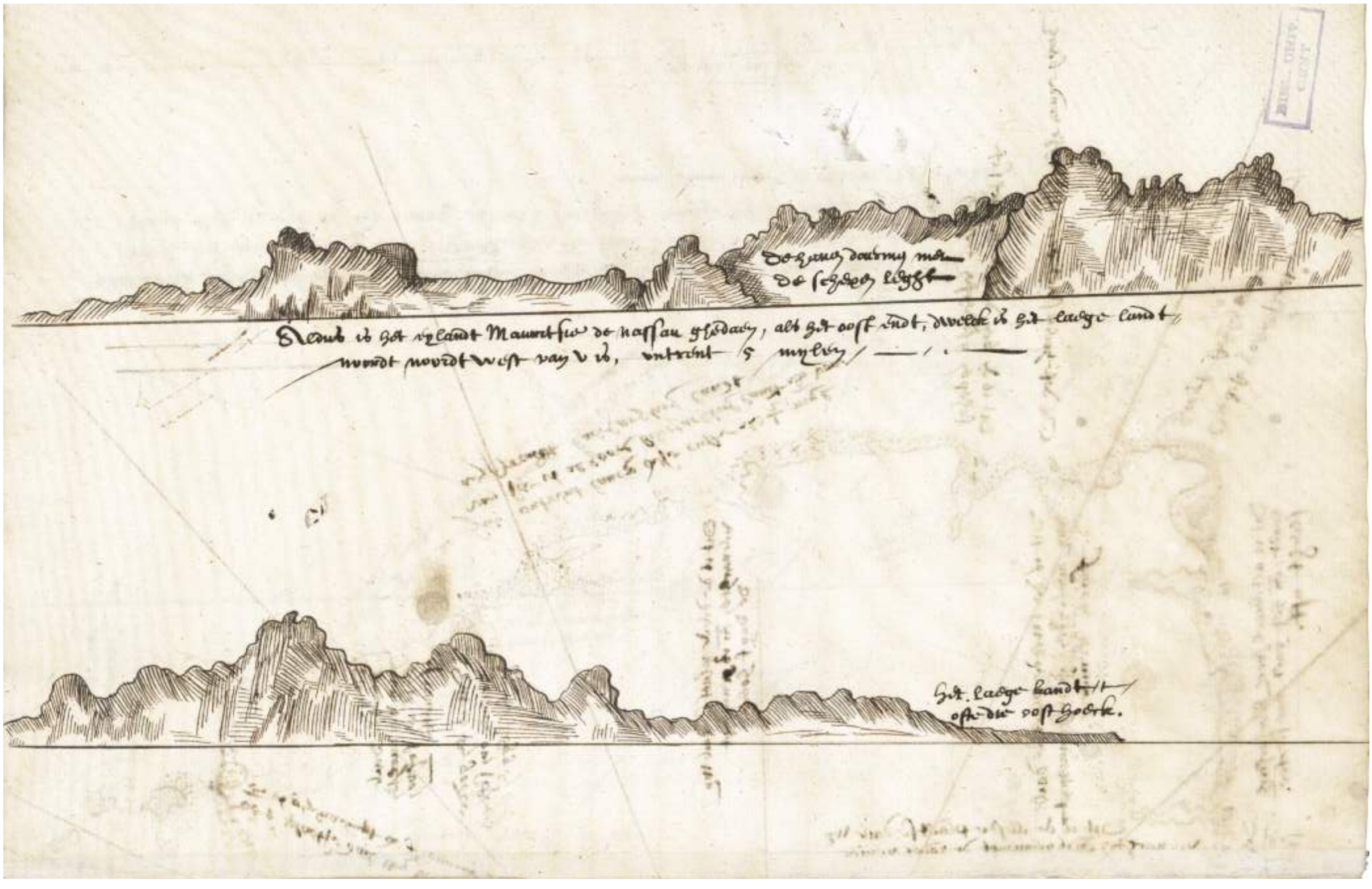

Item dit is ijlandt Maurits de nassau gheheeten, alst oost landt, daer dit is landt
noordt noordt west van dit is, ontrent 5 mylen / — / . —

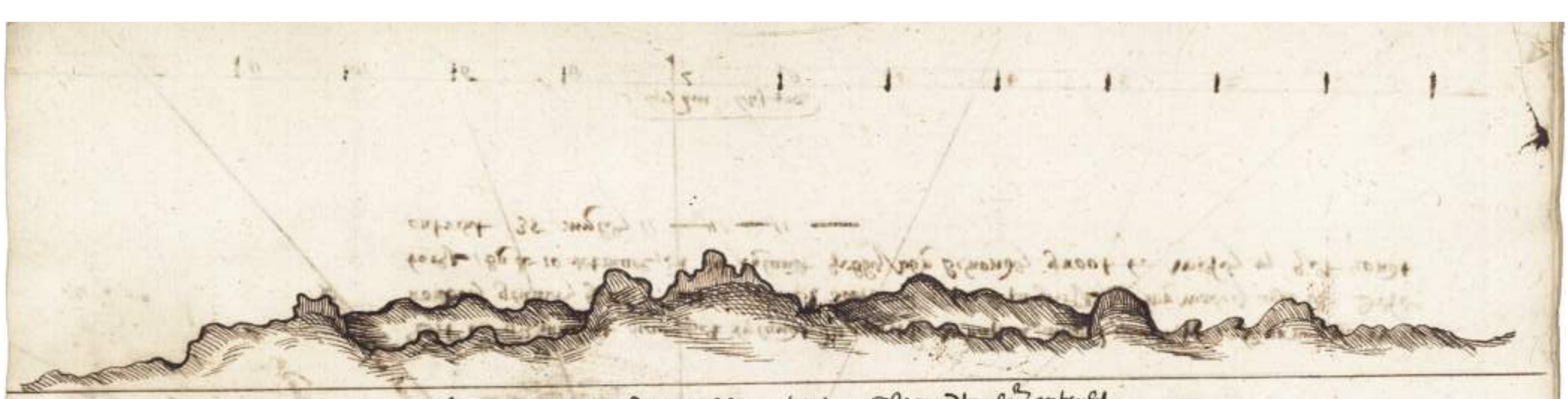

Item dese zachtheyden hoge / is het oost eynde, als ontrent
2 / mylen west suydelicker, is het west eynde / — // —

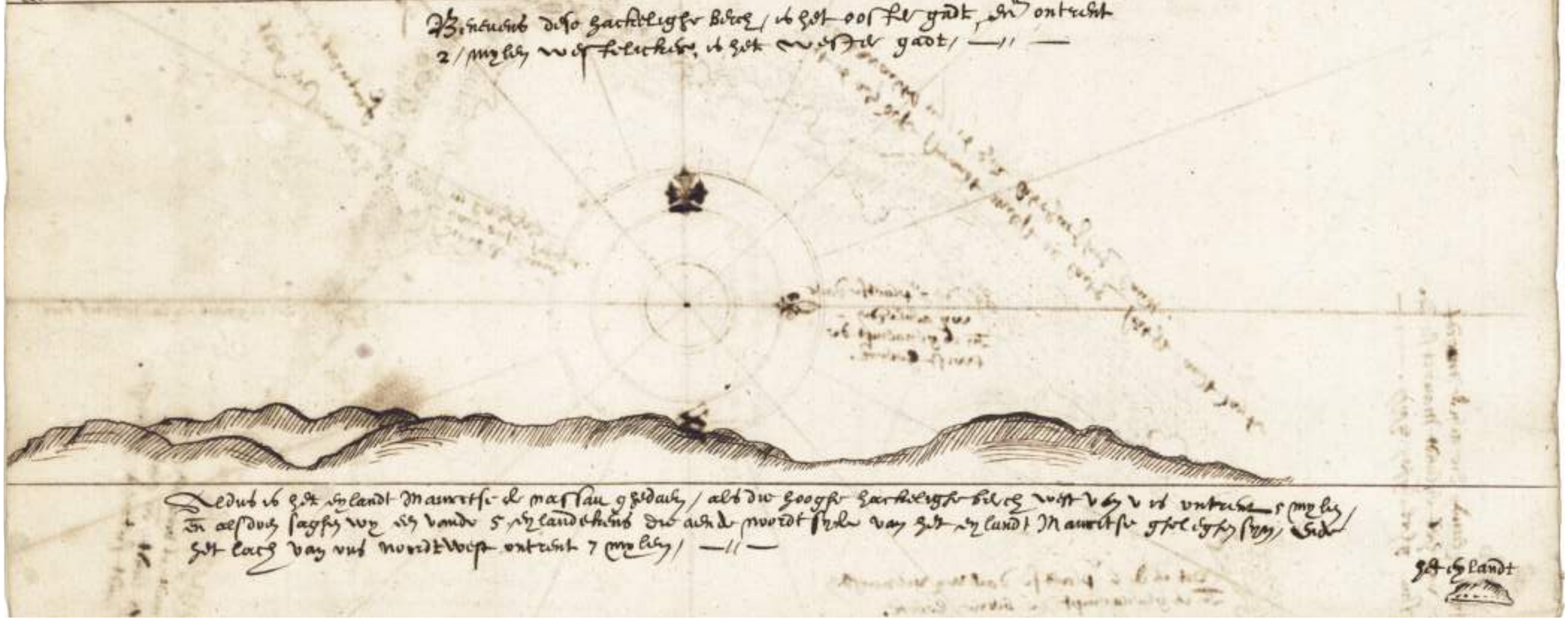

Item dit is ijlandt Maurits de nassau geheeten / als die hoogste zachtheyden hoeck van dit is ontrent 5 mylen
In dese duck sagen wy dit lande 5 ijlandekens die ach de noordt sijde van dit ijlandt Maurits geleghen syn / die
dit lants van ons noordtwest ontrent 7 mylen / — // —

dit is ijlandt

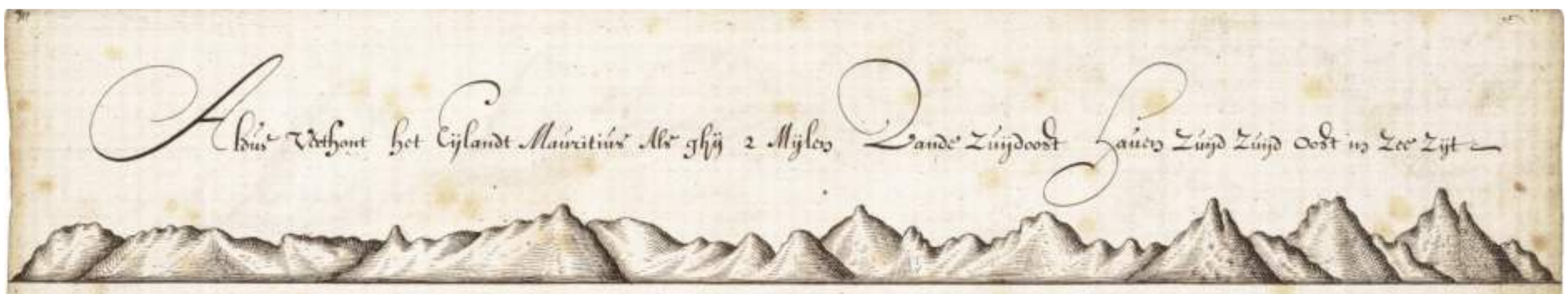

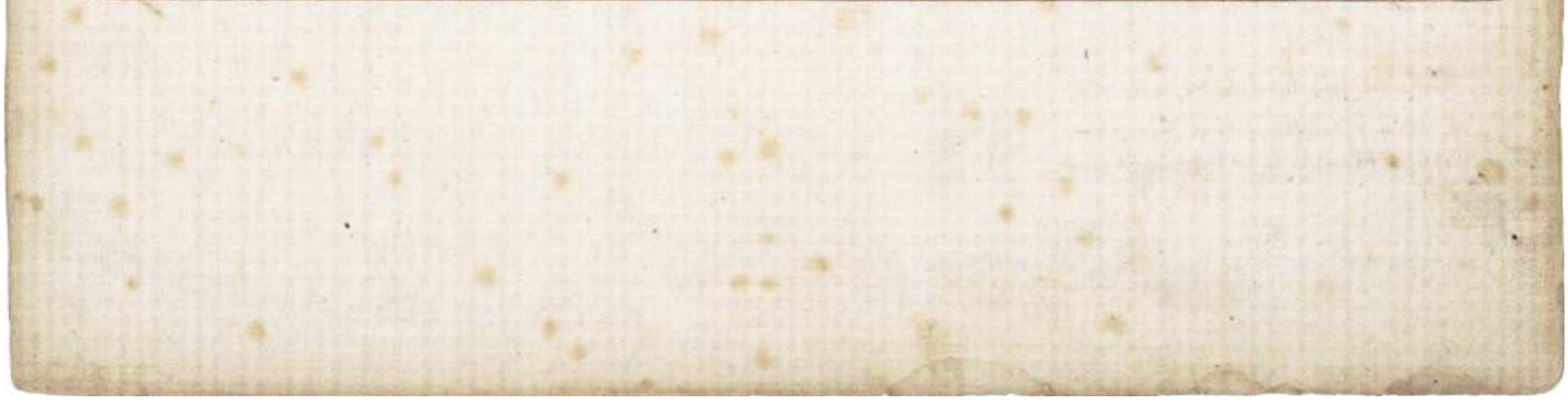

blad 404 boven / sheet 404 above:

Nationaal Archief, 1.11.01.01 121 fol. 6R.

[Isaac Gilsemans, 1642] :

Aldus verthont hem't Eijlant Mauritius Als ghij 4 Mijlen Buijten de Wal Zijt.

Thus appears the Island of Mauritius When you Are 4 Miles From the Coast.

Aldus verthoont hem't Eijlandt Mauritius Als het omtrent 3 Mijlen Van u is.

Thus appears the Island of Mauritius When it is about 3 Miles From you.

Aldus verthoont hem't Eijlandt Mauritius Als het omtrent 1 a 2 Mijlen Van u is.

Thus appears the Island of Mauritius When it is about 1 or 2 Miles From you.

3 profielen : ms op papier, 23 x 36 cm.
3 profiles : ms on paper, 23 x 36 cm.

Mauritius was in september en begin oktober 1642 ook de verversingsplaats en uitvalsbasis voor de bekendste Nederlandse expeditie ter verkenning van het Zuidland (Australië) en een mogelijke zuidelijke doorgang naar de Stille Oceaan, die op 14 augustus van dat jaar in opdracht van de Hoge Regering met de schepen *Zeehaen* en *Heemskerck* uit Batavia was vertrokken onder leiding van schipper Abel Jansz Tasman en de ervaren opperstuurman Frans Jacobsz Visscher. Een derde naam die verbonden is gebleven aan deze befaamd geworden tocht is die van Isaac Gilsemans, die als opperkoopman op de *Zeehaen* de reis meemaakte maar tevens de opdracht had de bezochte gebieden in tekeningen vast te leggen. Tasmans exploratie van het Zuidland en de vele daarbij gemaakte tekeningen en kaarten werden uitgebreid beschreven in Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*.

Gilsemans tekende deze kustopdoeningen van Mauritius en die op blad 404 onder toen het eiland op 5 september 1642 in zicht kwam. De schepen gingen vervolgens voor anker in de Zuidoosterhaven voor het Fort Frederik Hendrik, waarvan hij de kaart in vogelvluchtperspectief op blad 405 boven vervaardigde. De aantekening op het middelste profiel op blad 404 boven, 'Den Thoorn bergh W. van u is p:r Bots hooft', verwijst naar de in 1615 bij Mauritius verongelukte oud-gouverneur-generaal Pieter Both. Naar hem werden nadien een baai aan de noordwestkust (blad 397 boven) en een bergtop vernoemd.

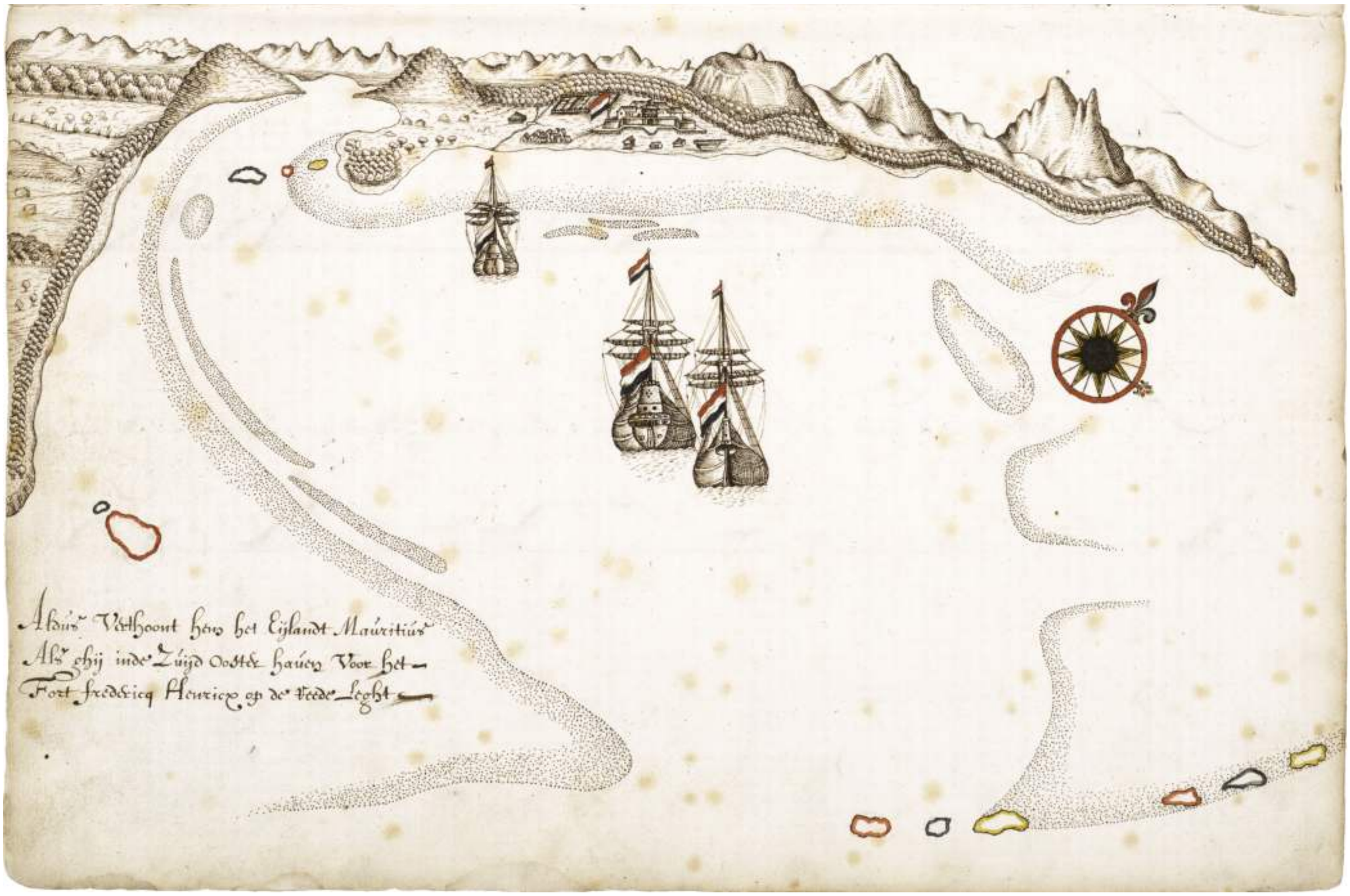
Aldus Verthoont hem het Eijlandt Mauritius
Als ghij inde Zuijd Ooster haven voor het
Fort frederick Henricx op de reede leght

blad / sheet 405:

Nationaal Archief, 1.11.01.01 121 fol. 10R.

[Isaac Gilsemans, 1642] :

Aldus verthoont hem het Eijlandt Mauritius / Als ghij inde de Zuijd Ooster haven voor het / Fort frederick Henricx op de reede leght.

Thus appears the Island of Mauritius / When you are lying in Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port] / in the roads opposite Fort Frederik Hendrik.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart met aanzicht in vogelvluchtperspectief : ms op papier, gekleurd, 23 x 36 cm.
1 map in bird's-eye perspective : ms on paper, coloured, 23 x 36 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechtsboven.
Orientation: north is upper right.

De *Heemskerck* en de *Zeehaen* liggen hier voor anker in de Zuidoosterhaven (Grand Port Bay, Vieux Grand Port) met op de achtergrond het uit patria gearriveerde compagnieschip *Arend*, dat provisie voor de bezetting op Mauritius had meegebracht. De schepen van Abel Tasman verbleven hier van 6 september tot de ochtend van 8 oktober, de dag van hun vertrek naar het onbekende Zuidland. Deze lange ligtijd was intensief benut om grote hoeveelheden brandhout te kappen, geiten en verwilderde varkens te jagen voor de vleesvoorziening, en de drinkwatervoorraad van de schepen aan te vullen uit een bron ten oosten van Fort Frederik Hendrik. Aan de schepen werden enige reparaties verricht, uit het bos haalde men timmerhout om onderweg eventuele schade te kunnen repareren, en aan de wal werd touw geslagen voor extra kabels aan boord. Commandeur Adriaen van der Stel verleende de nodige hulp, hoewel hij niet goed overweg kon met de zijns inziens nogal grof optredende expeditieleider. Ter voorkoming van moeilijkheden met Tasmans scheepsvolk werd dit tijdens het verblijf bij Mauritius op een dagelijks rantsoen van slechts één 'pimpeltje' arak de man gezet.

Op 25 september namen opperstuurman Frans Jacobsz Visscher en Isaac Gilsemans de kust van de Zuidoosterhaven op, waarvan de hier gereproduceerde kaart een resultaat is. François Valentijn beoordeelde de kwaliteit ervan als slecht en reproduceerde in deel V van zijn *Oud en Nieuw Oost-Indien* (1726) een verbeterde versie. Volgens hem zou het eerste origineel door Abel Tasman zelf zijn getekend in opdracht van Adriaen van der Stel. De door Valentijn gebruikte afbeelding was een 'netter teekening' die hem ter beschikking was gesteld door Willem Adriaan van der Stel, kleinzoon van Adriaen van der Stel en in de jaren 1699-1707 gouverneur van de Kaap. In Gilsemans' vogelvluchtkaart is aan de kust het pas herbouwde Fort Frederik Hendrik afgebeeld; zie voor enkele plattegronden van het fort de bladen 406 en 407 boven.

In September and the beginning of October 1642 Mauritius was also the place for taking on supplies and point of departure for the most well known Dutch voyage of exploration to the South Land (Australia), aimed among other things at finding a southern passage into the Pacific Ocean. This expedition had left Batavia on 14 August of that year on the instructions of the High Government with the ships *Zeehaen* and *Heemskerck* led by skipper Abel Jansz Tasman and the experienced first mate Frans Jacobsz Visscher. A third name that has continued to be linked with this famous voyage is that of Isaac Gilsemans, who joined as Senior Merchant on the *Zeehaen*, but at the same time had the instructions to make a record in drawings of the regions visited. Tasman's exploration of the South Land and the many drawings and maps made then have been described at length in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*.

Gilsemans drew this coastal profile of Mauritius and the one on sheet 404 below when the island came into sight on 5 September 1642. The ships then cast anchor in Zuidoosterhaven off Fort Frederik Hendrik, where he made the map in bird's-eye perspective on sheet 405 above. The note on the centre profile on sheet 404 above, 'The Tower mountain West of you is p:r Bot's head', alludes to the former Governor-General Pieter Both, who came to grief at Mauritius in 1615. Subsequently a bay on the north-west coast (sheet 397 above) and a mountain peak were named after him.

blad 404 onder / sheet 404 below:

Nationaal Archief, 1.11.01.01 121 fol. 10V.

[Isaac Gilsemans, 1642] :

Aldus Verthont het Eijlandt Mauritius Als ghij 2 Mijlen Vande Zuijdoost Haven Zuijd Zuijd Oost in Zee Zijt.

Thus appears the Island of Mauritius When you are out at Sea 2 Miles South by South-East From Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port].

Aldus verthoont het Eijlandt Mauritius als ghij 5 Mijlen Vande Zuidoost haven Zuijen in Zee sijt.

Thus appears the Island of Mauritius when you are out at Sea 5 Miles South from Zuidoosterhaven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port].

2 profielen : ms op papier, 23 x 36 cm.
2 profiles : ms on paper, 23 x 36 cm.

The *Heemskerck* and the *Zeehaen* are here lying at anchor in Zuidoosterhaven (Grand Port Bay, Vieux Grand Port) with in the background the Company ship *Arend* which had arrived from home bringing provisions for the garrison on Mauritius. Abel Tasman's ships remained here from 6 September till the morning of 8 October, the day of their departure for the unknown *Zuidland* (South Land). They made intensive use of this long time in port to cut large amounts of firewood, to hunt goats and pigs for provisions of meat, and to refill the ships' supplies of drinking water from a spring to the east of Fort Frederik Hendrik. They made some repairs to the ships, fetched timber from the forest so that they could repair any possible damage on the way, and on shore they made rope for extra cables on board. Commander Adriaen van der Stel provided the necessary assistance, although he could not get on with the expedition leader, who he felt acted rather crudely. In order to avoid difficulties with Tasman's sailors, during the stay at Mauritius a limit was set of a daily ration of only one *pimpeltje* (tot) of arrack per man.

On 25 September the first mate Frans Jacobsz Visscher and Isaac Gilsemans surveyed the coast of Zuidoosterhaven, and the map reproduced here is a result of that. François Valentijn judged its quality as poor and in volume V of his *Oud en Nieuw Oost-Indien* (1726) published an improved version. He claims that the first original was drawn by Abel Tasman himself on the instructions of Adriaen van der Stel. The depiction that Valentijn used was a 'neater drawing' that was provided to him by Willem Adriaan van der Stel, the grandson of Adriaen van der Stel and in the years 1699-1707 Governor of the Cape. In Gilsemans's bird's-eye perspective map the newly rebuilt Fort Frederik Hendrik is shown on the coast; for several plans of the fort see sheets 406 and 407 above.

blad 406 boven / sheet 406 above:

Nationaal Archief, 4.VELH 358 (= 1.04.02 1127 fol. 599aR).

[Cornelis Sijmensz de Gooijer, 30 juni 1638] :

[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].

[Plan of Fort Frederik Hendrik].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 16 x 20 cm.
1 map : ms on paper, 16 x 20 cm.

Cornelis Sijmensz de Gooijer (Gooyer) arriveerde op 7 mei 1638 met een garnizoen van 24 man aan boord van de fluit de *Maen* in de Zuidoosterhaven van Mauritius, 'settende de spae inde aerde en volgens UEd ordre de possessie van het eijlant namen', zoals hij het in zijn brief van 30 juni 1638 aan de bewindhebbers omschreef. Bij de eerste Nederlandse landing onder Van Warwijck in 1598 waren hier weliswaar al borden met de wapens van Holland, Zeeland en Amsterdam geplaatst, maar dit was nadien niet algemeen beschouwd als een formele gebiedsaanspraak. De Gooijers opdracht was om na de officiële inbezitneming van het eiland zo snel mogelijk een permanente versterking op te werpen. Omdat men ter plaatse op de stenige bodem 'geen bequaem fort van aerde wallen dicht aende water kant en konde maecken', werd in plaats daarvan een palissade met borstwering van '6 voet hooch en seven voeten breet' opgericht. Op het binnenterrein kwam een met palmblad gedekte getimmerde loods van 60 voet lang en 18 voet breed, die diende 'tot een cortegaerde en magasijn van fictualij' en de verdere onderkomens voor het garnizoen. Ter illustratie van het onderhanden zijnde werk tekende De Gooijer dit plattegrondje in zijn brief van 30 juni. Zie ook zijn plattegrond van iets later datum op blad 406 onder.

Cornelis Sijmensz de Gooijer (Gooyer) arrived in the Zuidoosterhaven of Mauritius on 7 May 1638 with a garrison of 24 men on board the flute *Maen*, 'putting the spade to the earth and in accordance with Your Excellency's order took possession of the island', as he described it in his letter of 30 June 1638 to the Directors. It is true that at the time of the first Dutch landing under Van Warwijck in 1598 plates with the arms of Holland, Zeeland and Amsterdam had been set up, but subsequently this was not generally regarded as a formal claim to the area. De Gooijer's instructions were to erect a permanent fortification as soon as possible, after having officially taken possession. Because on the stony ground there, 'no proper fort of earthen ramparts close to the water's edge could be made', so instead a palisade with breastwork '6 feet high and seven feet broad' was constructed. In the inner yard they built a timber shed roofed with palmleaf, 60 feet long and 18 feet wide, which served 'as a guard house and store for victuals' and the other shelters for the garrison. As an illustration of the work being undertaken, De Gooijer drew this little plan in his letter of 30 June. See also his plan of a somewhat later date on sheet 406 below.

blad 406 onder / sheet 406 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1131.

[Cornelis Sijmensz de Gooijer, 1638] :

[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].

[Plan of Fort Frederik Hendrik].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 21 x 20,5 cm.
1 map : ms on paper, 21 x 20.5 cm.

(vervolg op pag. 406 / continued on p. 406)

(vervolg van pag. 405 / continued from p. 405)

Verklaringen: [onder] een legenda bij de letters A t/m K :
Explanations: [below] a key to the letters A to K :

A. Het Fort int vierkant met palesaden lanck 120 voet in ijder punt een stuck.
B. Het borst weer van binnen hooch 6 voet breet 7 voet.
C. De kruijt kamer onder de punt.
D. De korte gaerde daer het volck gelogeert was.
E. Logement vanden domine adsestent en corporael.
F. De poort aen weer sijden een steen stuck.
G. Het pleijn.
H. Het magasijn.
I. Commanduers Logement.
K. De combuijs.

Het was waarschijnlijk eveneens Cornelis de Gooijer zelf die dit kaartje van het op 29 augustus 1638 voltooide Fort Frederik Hendrik tekende; in december van dat jaar sloot hij het in bij zijn volgende rapportage aan de bewindhebbers. De buitenmaten van het vierpuntige fortje waren 120 bij 120 voet. Ten opzichte van het vorige plan zijn enkele uitbreidingen ingetekend, zoals naast de keuken (K) een apart onderkomen (E) voor de assistent, de korporaal en de 'domine', welke laatste functie mogelijk door de barbier-chirurgijn werd uitgeoefend; op de monsterrol van 30 juli 1638 wordt althans geen predikant vermeld. De commandeur had nu ook de beschikking over een eigen vertrek (I), door het provisiemagazijn (H) gescheiden van het 'volck' (D). De Gooijers verdere commandeurschap vond in de ogen van het compagniesbestuur echter geen genade. Hem werd na enige tijd verweten zijn taak niet naar behoren uit te voeren – ook na de vestiging van Fort Frederik Hendrik hadden Fransen op de noordwestkust van Mauritius ongestoord ebbenhout kunnen kappen en aan boord brengen, ondanks dat het garnizoen intussen was aangevuld tot 80 man, en bovendien had hij zelf nog geen lading van belang naar Batavia verzonden. In 1639 werd hij als commandeur vervangen door Adriaen van der Stel, die aan zou blijven tot 1645. Toen deze op 8 november 1639 bij Mauritius arriveerde, trof hij de compagniezaken daar in verwaarloosde toestand aan; het fortje was door zware regenval ernstig beschadigd en in het garnizoen ontbrak het aan elke discipline. Onder Van der Stels bewind werd Fort Frederik Hendrik in het volgende jaar volledig herbouwd met duurzame materialen, volgens het toentertijd gangbare standaardmodel op een vierkant grondplan met vier hoekbastions, zoals is te zien in de kaarttekening van Isaac Gilsemans uit 1642 op blad 405.

It was probably also Cornelis de Gooijer himself who drew this little map of Fort Frederik Hendrik, which was completed on 29 August 1638; in December of that year he enclosed it in his next report to the Directors. The outside dimensions of the little four-cornered fort were 120 by 120 feet. In comparison with the previous plan several extensions are drawn, such as next to the kitchen (K) separate accommodation (E) for the assistant, the corporal and the *domine* (clergyman), the last-mentioned position possibly being filled by the barber-surgeon – at least there is no mention of a clergyman on the roll of 30 July 1638. The Commander now also had the use of his own quarters (I), separated from the *volck* (common folk) (D) by the provisions store (H). However, De Gooijer's term as Commander found no favour in the eyes of the Company management. After some time he was reproached with not performing his task properly – even after Fort Frederik Hendrik had been established the French had been able to cut and load ebony on the north-west coast undisturbed, despite the fact that the garrison had been increased to 80 men, and furthermore he had still not sent a cargo of any significance to Batavia. In 1639 he was replaced by Adriaen van der Stel, who would stay on till 1645. When the latter arrived at Mauritius on 8 November 1639, he found the Company's business in a neglected state: the fort had been badly damaged by heavy rain and the garrison lacked any form of discipline. Under Van der Stel's regime Fort Frederik Hendrik was completely rebuilt with durable materials in the following year, in accordance with the standard model current at that time on a square plan with four corner bastions, as can be seen in the map drawing by Isaac Gilsemans from 1642 on sheet 405.

blad 407 boven / sheet 407 above:

Nationaal Archief, 4.VEL 1133.

[Georg Friedrich Wreede, toegeschreven, 1666] :
[Georg Friedrich Wreede, attributed, 1666] :

[Plattegrond van het fort Frederik Hendrik].

[Plan of Fort Frederik Hendrik].

Schaalstok van 10 Rynlantse Roeden = [ca. 1 : 275].
Scale-bar of *10 Rynlantse Roeden* = [approximately 1 : 275].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 42 x 49,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 42 x 49.5 cm.

Verso: No. 21. Model van 't nieuwe woonhuijs.

Zoals eerder vermeld (blad 396 boven) werd de Kaapse assistent Georg Friedrich Wreede in 1665 ter inspectie naar Mauritius gezonden, waar hij het opperhoofd Jacob van Nieuland dood aantrof in een hut naast het oude fort, terwijl een deel van de manschappen gedeserteerd was en een prettig toevluchtsoord had gevonden op het eilandje Cronenburg. Wreede herstelde de discipline en voerde de aanstichters in de ketting af naar de Kaap. Van Nieuland was in juni 1664 naar Mauritius gezonden om na zes jaar Nederlandse afwezigheid de oude compagniespost weer op te zetten, maar had door uiteenlopende problemen daartoe in de korte periode tot zijn voortijdige overlijden aan een hartaanval niet de gelegenheid gekregen. Wreede maakte werk van de herbouw van Adriaen van der Stels intussen sterk vervallen fort, waarvan hij het hier gereproduceerde ontwerp in 1666 naar de Kaap stuurde. Dit fort was aanzienlijk groter dan dat van de eerste versterking van De Gooijer (blad 406), getuige de notitie onder het gebouw 'Dese wooninge is lanck 160 voeten rynlantse maet'. De reparatie van de wallen moest nog worden uitgevoerd,

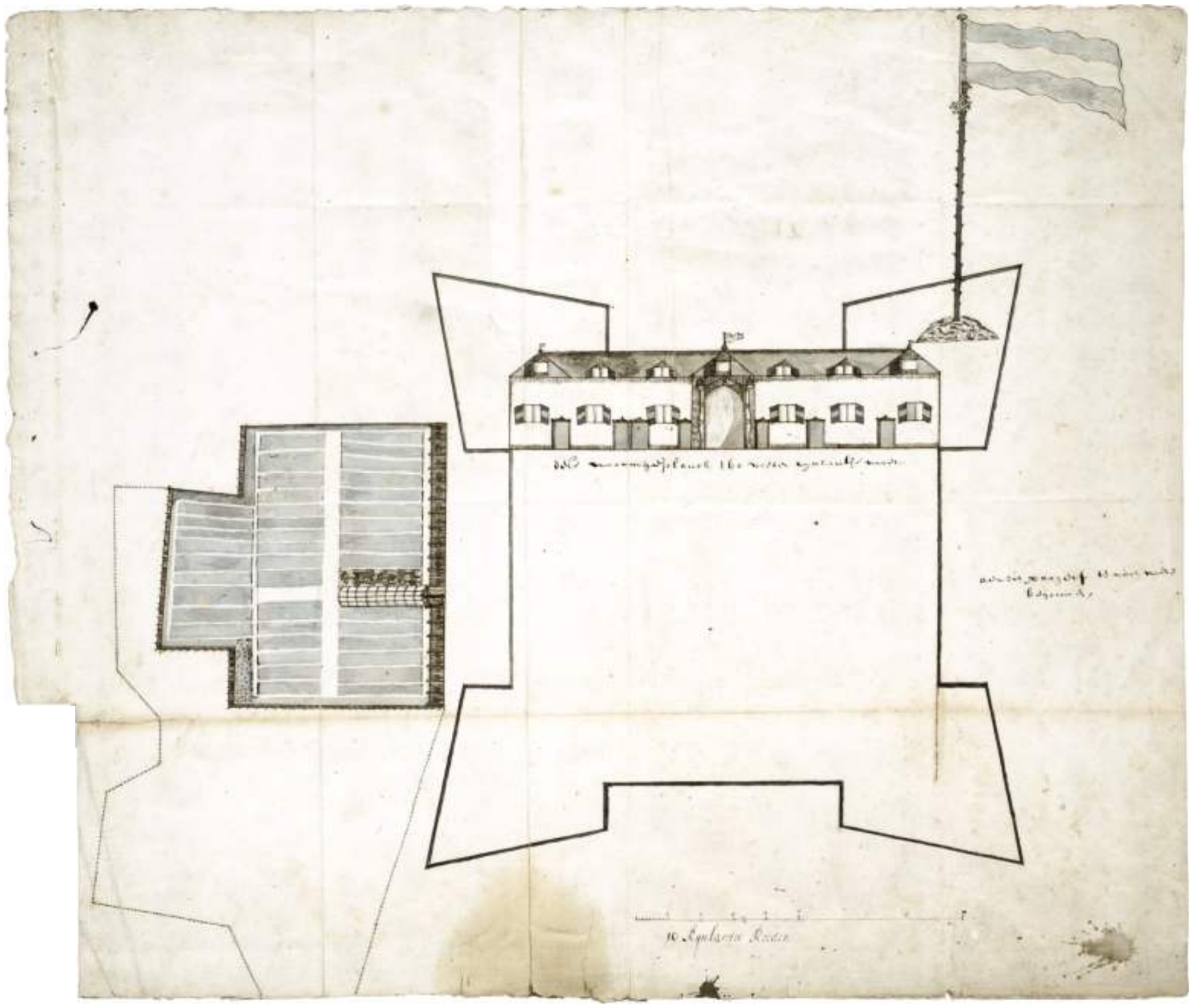

zoals de inscriptie rechts meldt: 'Aen dit project is noch niets begonnen'. De omheinde compagniestuin links lijkt weer goed op orde en is zelfs voorzien van een pergola met ernaast een siertuintje.

Ondanks deze goede start zou het met Wreede niet goed aflopen. Zijn harde hand bij het herstel van de discipline resulteerde in een klachtschrift, naar aanleiding waarvan hij in oktober 1667 werd teruggeroepen naar de Kaap. Twee jaar later kreeg Wreede zijn post op Mauritius terug, maar intussen was hij aan de drank geraakt en eenmaal ter plaatse werd snel duidelijk dat hij niet meer in staat was tot adequaat bestuur. In zijn plaats werd daarop in 1673 de voormalige kaperkapitein Hubert Hugo in de rang van commandeur aangesteld, maar diens opdracht om Wreede na aankomst op transport te zetten, bleek niet meer nodig – het ongelukkige opperhoofd was begin 1672 tijdens een storm verdronken. Hugo had van 1640-1655 in dienst van de VOC op verschillende posten in Azië gewerkt, waarna hij van 1661-1665 tijdens een tweede succesvolle carrière als kaperkapitein de wateren van de westelijke Indische Oceaan onveilig had gemaakt. Hij had het daarbij vooral gemunt op de pelgrimsschepen in de Arabische wateren, die hem in de loop der jaren een rijke buit aan goud, parels en juwelen hadden opgeleverd. Mede op grond van deze ervaring gaf hij Heren Zeventien in 1671 in overweging zich in het gebied van de westelijke Indische Oceaan meer te concentreren op de profijtelijke handel in ivoor, slaven en het voor dure reukwaren gebruikte *ambergris* (*amber gris*, grijze amber). Mauritius zou hiertoe goed als centrum en uitvalsbasis kunnen dienen.

In antwoord hierop kreeg hij een benoeming als commandeur van Mauritius, met een riant salaris van honderd gulden per maand en op zijn aandringen tevens de stipulatie dat hij niet aan de Kaap zou rapporteren maar rechtstreeks aan de Hoge Regering in Batavia. Bij zijn aankomst op Mauritius bleek het door Wreede herbouwde fort inmiddels ook weer vervallen, zodat Hubert Hugo op zijn beurt moest beginnen met een grote opknapbeurt. Onder zijn leiding werd een begaanbaar pad naar het noorden aangelegd, waar de potentieel goede landbouwgronden van de 'Vlakte van Noortwijk' (Flacq) lagen; zie blad 408. Tevens verrezen een zaagmolen voor het ebbenhout, een leerlooierij en een destilleerderij waar uit suikerrietsap arak werd gestookt als goedkope vervanging voor brandewijn. Ook Hugo's bewind werd uiteindelijk echter niet het succes dat de Heren Zeventien ervan hadden verhoopt, evenmin als de lange bestuursperiode van zijn enthousiast begonnen opvolger Isaac Lamotius (1677-1692), zie blad 408. Beiden werden in hun pogingen gefrustreerd door de aanhoudende onwil en onmacht, zowel aan de Kaap als in Batavia, om de kleine kolonie op Mauritius daadwerkelijke ondersteuning te bieden, in een periode dat deze zich vanwege de Derde Engelse Oorlog (1672-1674) en de oorlogen met Frankrijk (1672-1677, 1688-1697) voortdurend in een kwetsbare en onstabiele positie bevond. Daarnaast stond hun te weinig personeel ter beschikking en was het niveau van de vrijburgers die zich op Mauritius hadden gevestigd niet steeds even hoog. Zie ook de inleiding.

As was mentioned earlier (sheet 396 above), Assistant at the Cape Georg Friedrich Wreede was sent to Mauritius to make an inspection in 1665. There he found the head, Jacob van Nieuland, dead in a hut next to the old fort, while a number of the men had deserted and had found a pleasant refuge on the little island of Cronenburg. Wreede restored discipline and transported the instigators to the Cape in chains. Van Nieuland had been sent to Mauritius in June 1664 to set up the old Company post after six years' absence of the Dutch, but due to various problems had not had the opportunity to do this in the short period up to his premature death from a heart attack. Wreede set to work on rebuilding Adriaen van der Stel's fort which had in the meantime fallen into decay, and in 1666 he sent the design for this reproduced here to the Cape. This fort was considerably larger than the first wooden fortification erected by De Gooijer (sheet 406), in view of the note below the building, 'This residence is 160 Rijnland feet long'. The repairs to the ramparts still had to be carried out, as the inscription on the right says, 'Nothing has yet been done on this project'. The fenced Company garden on the left seems to be in good order again, and is even provided with a pergola and a little decorative flower garden next to it.

Despite this good start things would turn out badly for Wreede. His tough action in restoring discipline resulted in a letter of complaint, as a result of which in October 1667 he was recalled to the Cape. Two years later Wreede got his job on Mauritius back, but in the meantime he had taken to drink and once there it soon became clear that he was no longer capable of running the post satisfactorily. Then in 1673 the former privateer captain Hubert Hugo was appointed as Commander in his place, but his instructions to ship Wreede back on arrival turned out to be unnecessary – the unlucky head had been drowned in a storm at the beginning of 1672. From 1640 to 1655 Hugo had worked for the Company at various posts in Asia, and after that from 1661 to 1665 in a second successful career as privateer captain he had prowled the western Indian Ocean. Here he was primarily out for the pilgrim ships in Arabian waters, which over the years had provided him with a rich booty in gold, pearls and jewels. Also on the basis of this experience in 1671 he suggested to the Gentlemen Seventeen that in the western part of the Indian Ocean they might concentrate on the profitable trade in ivory, slaves and the *ambergris* (grey amber) used for expensive perfumes. Mauritius could serve as a good centre and base of operations for this. In answer he was given an appointment as Commander of Mauritius, with a generous salary of a hundred guilders per month and at his insistence also the stipulation that he would not report to the Cape but directly to the High Government in Batavia.

When he arrived on Mauritius the fort that Wreede had rebuilt turned out to be once more in disrepair, so that Hugo in turn had to begin with a major reconstruction. Under his direction a useable path to the north was laid, where the potentially good agricultural area of the *Vlakte van Noortwijk* (Noortwijk Plain, Flacq) lay; see sheet 408. At the same time there arose a timber mill for the ebony, a tannery and a distillery where arrack was distilled from sugarcane juice as a cheap alternative for brandy. However, in the end Hugo's regime was also not the success that the Gentlemen Seventeen had hoped for, any more than the long period in office of his initially enthusiastic successor Isaac Lamotius (1677-1692); see sheet 408. Both were frustrated in their efforts by the continual unwillingness and powerlessness, both at the Cape and in Batavia, to render the little colony on Mauritius any real support, in a period when it constantly found itself in a vulnerable and unstable position because of the Third Anglo-Dutch War (1672-1674) and the wars with France (1672-1677 and 1688-1697). As well as this the staff at their disposal was too small, and the calibre of the free burghers who had settled on Mauritius was not always the best. See also the Introduction.

blad 407 onder / sheet 407 below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1132.

[Anoniem, ca. 1671] :
[Anonymous, c. 1671] :

[Kaart van het bouwland in de Vuijle Bocht].

[Map of the farmland at the Vuijle Bocht].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 36,5 x 51,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 36.5 x 51.5 cm.

Verso : No. 22. affteeckeningh van 't bouwlant in de Vuijle bocht.

Op deze amateuristisch getekende maar alleraardigste kaart wordt een nogal idyllisch beeld gegeven van het dagelijks leven van een Europese kolonist op Mauritius. In het bos zijn een paar open plekken gekapt en is vervolgens een eenvoudig houten optrekje getimmerd met hokken voor pluimvee, een varken en ander kleinvee. De boer met pijp is met een hak op de schouder op weg naar zijn akkers. Ook jachtwild lijkt in overvloed aanwezig, onder meer 'hartebeeste', waarmee hier de manenherten zijn bedoeld die in 1639 van Java waren overgebracht. Het afgebeelde land lag waarschijnlijk langs de 'Vuijle Bocht Rivier' (Rivière Françoise), zie de kaart op blad 409, aan de noordoostkant van de Vlakte van Noortwijk.

This amateurishly drawn but most charming map gives an idyllic picture of the daily life of a European colonist on Mauritius. A few open spots have been cleared in the forest and then a simple wooden cottage built with coops for poultry, a sty for pigs and pens for other small animals. The farmer with a pipe is on his way to the fields with a hoe over his shoulder. Game also seems to be plentiful, including *hartebeeste*, by which name in this case are meant the rusa deer that were brought from Java in 1639. The land depicted probably lay along the *Vuijle Bocht Rivier* (Rivière Françoise), see the map on sheet 409, on the north-eastern side of the Noortwijk Plain.

blad 408 boven / sheet 408 above:

Western Cape Archives and Records Service, M 1/3942.

[Gerrit Buirmeister], Actum den 8 April 1679 :
[Gerrit Buirmeister], Done the 8th of April 1679 :

Aftekening van de vlakte / van Noortwijk.

Drawing of the Vlakte / van Noortwijk [Flacq].

Schaalstok van 60 Roeden = [ca. 1 : 1.180].
Scale-bar of *60 Roeden* = [approximately 1 : 1,180].

1 kaart : ms op papier, 41 x 52,5 cm.
1 map : ms on paper, 41 x 52.5 cm.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters A,A,A, :
Explanations: [upper left] a key to the letters A,A,A, :

N:o A,A,A, Is 't sedert decemb:r a:o passado aangeteelt 't welk met ongelooffelijcken Sware Bomen beset heeft gestaan.

De drie kaarten op blad 408 maken deel uit van Isaac Lamotius' rapportage van 9 april 1679 aan de commandeur en Raad aan de Kaap, waartoe hij tevoren de 'aan de vrijluijden uijtgedeelde landerijen' had laten afmeten 'door den Corporaal Gerrit Buirmeister'. Met deze opnemingen wilde het opperhoofd aantonen hoe weinig werk door de betrokken vrijburgers werd verzet, ondanks alle steun die zij bij het verkrijgen van de benodigde materialen van compagnieswege ontvingen. In een bijgesloten vijfjarig contract met een aantal vrijburgers betreffende het 'cultiveeren, zaajen en beplanten van de vlakte van Noortwijck' wordt onder meer vermeld dat de Compagnie op krediet had verstrekt '6 stux slaven, 6 st:x slavinnen mitsgaders 12 treckossen en 12 koejen en voorts, wagen, ploegh, mestkarren, eggen mitsgaders saaijtarwe, nelij [rijst], garst [gerst], haver, boontjes en wat verder tot den ackerbouw gerequireert werdt'. Met de opbrengsten dienden in de eerste plaats de compagniesdienaren en hun slaven op het eiland te worden voorzien; een eventueel surplus mocht aan particulieren worden verkocht, alles tegen vastgestelde prijzen. Een deel van het uitgegeven land was al eerder ingezaaid door de Compagnie en het was nu aan de vrijburgers om de percelen verder schoon te maken en te bebouwen, maar van de toegewezen 15 morgen hadden de vrijburgers volgens Lamotius' verslag 'niet meer dan ongeveer ½ morgen met malcanderen omgehaalt'. Net als aan de Kaap klaagden de vrijboeren op hun beurt dat de prijzen voor hun producten te laag waren en velen verkozen dan ook de veehouderij boven de arbeidsintensieve en nauwelijks lonende akkerbouw. Nog veel lucratiever was de clandestiene handel met Engelsen in de Noordwesterhaven, indertijd met goede reden ook Engelse Haven genoemd, nu Port Louis Bay. Bovendien werden de oogsten herhaaldelijk verwoest door orkanen en overstromingen of opgevreten door ratten. Lamotius meldde ook dat enige percelen 'nelij en tarwe' van wel 2½ voet hoog en met volle aren er prachtig bijstonden 'dog tot onse onnoembare droefheijt sodanig door de sprinkhanen afgeknaagt dat naaulijcx soo veel hebben in gesamelt als er inde aarde gesmakt was'.

Lamotius had daarnaast in zijn begintijd de handen vol aan het repareren en herbouwen van het vervallen fort en andere compagniesgebouwen. De gebroken zaag van de molen werd ondanks veelvuldige verzoeken aan het bestuur aan de Kaap en in Batavia niet vervangen, zodat het harde ebbenhout met de hand moest worden verzaagd. De strandvondsten van aangespoeld *ambergris* vielen tegen, ondanks de maandelijkse inspectie door 'twee bequame personen' die als enigen goed vertrouwd waren met het kustgebied in het noordoosten, waar eerder de meeste vondsten gedaan waren – zie de 'Amber Eijlanden' op de kaart op blad 409.Verder begonnen grote groepen weggelopen slaven een reële bedreiging te worden, terwijl onder het compagniespersoneel en de vrije kolonisten steeds weer spanningen optraden en het in 1688-1689 zelfs tot een samenzwering tegen het bestuur kwam. Isaac Lamotius verloor in 1679 bij een grote brand in het fort zijn echtgenote en dochtertje, waarna ook hij in latere jaren steeds meer zijn heil zocht in alcohol en zich overgaf aan verwaarlozing en excessief gedrag. Hij verzocht Heren Zeventien bij herhaling om te worden vervangen, maar vond daarvoor bij het compagniesbestuur steeds geen gehoor en was uiteindelijk gedwongen nog tot 1692 in functie te blijven.

Het zou nadien nog tot 1706 duren voor de Compagnie vanwege de aanhoudend tegenvallende resultaten en grote problemen op het eiland definitief besloot tot sluiting van de vestiging op Mauritius. In de jaren daarna volgde de stapsgewijze ontruiming van het eiland, waarbij ook de vrijburgers verplicht waren te vertrekken, en werden het fort en de compagniesgebouwen afgebrand en de kanonnen begraven. In 1710 verliet ten slotte de laatste groep Mauritius. Vijf jaar later namen de Fransen het eiland in bezit, die het herdoopten tot Ile de France en hier in de verdere achttiende eeuw met hulp van grote aantallen ingevoerde slaven de plantagelandbouw tot ontwikkeling brachten.

The three maps on sheet 408 are part of Isaac Lamotius's report of 9 April 1679 to the Commander and Council at the Cape, for which he had previously had the 'estates distributed to the free people' measured 'by the Corporal Gerrit Buirmeister'. With this survey the head wished to demonstrate how little work the free burghers concerned had done, in spite of all the support they had received from the Company in obtaining the materials needed. In an enclosed five-year contract with a number of free burghers concerning the 'cultivation, sowing and planting of the plain of Noortwijck', it is stated among other things that the Company had supplied on credit '6 slaves, 6 female slaves, as well as 12 draught oxen and 12 cows, and furthermore a wagon, plough, dung cart, harrow, and also seed wheat, rice, barley, oats, beans and whatever else is required for farming'. The yields were in the first place intended to provide for the Company employees and their slaves; any surplus could be sold to private persons, always at fixed prices. Part of the land allocated had already been sown by the Company, and it was now up to the free burghers to clear and cultivate the plots, but of the 15 *morgen* allocated according to Lamotius's report they had 'not turned more than ½ a *morgen* combined'. Just like their colleagues at the Cape, the farmers in their turn complained that the prices for their produce were too low, and so many preferred to keep animals instead of labour intensive and scarcely profitable agriculture. It was much more lucrative to carry on clandestine trade with the English in the Noordwesterhaven, for good reason also called *Engelse Haven* (English Harbour) at that time, now Port Louis Bay. Moreover the harvests were repeatedly ravaged by hurricanes and floods or consumed by rats. Lamotius also reported that several plots of 'rice and wheat' a good 2½ feet high and with full ears were looking splendid, 'but to our unspeakable sadness were so chewed off by locusts that we could scarcely collect as much as we had stuck in the ground'.

As well as this, in the early part of his time as head of post Lamotius had his hands full repairing and rebuilding the decayed fort and other Company buildings. Despite many requests to the authorities at the Cape and in Batavia, the broken saw in the sawmill was not replaced, so that the hard ebony had to be sawn by hand. The finds of *ambergris* washed up on beaches were disappointing, despite the monthly inspection by 'two competent persons', who were the ones most familiar with the coast area in the north-east where formerly most of the finds had been made – see the *Amber Eijlanden* on the map on sheet 409. Furthermore large groups of runaway slaves began to form a real threat, while tensions among Company staff and the free colonists kept on occurring, and in 1688-1689 there even was a conspiracy against the authorities. In 1679 Lamotius lost his wife and little daughter in a great fire in the fort, and after that in later years he took refuge more and more in alcohol and abandoned himself to neglect and excessive behaviour. Repeatedly he requested the Gentlemen Seventeen to replace him, but every time got no

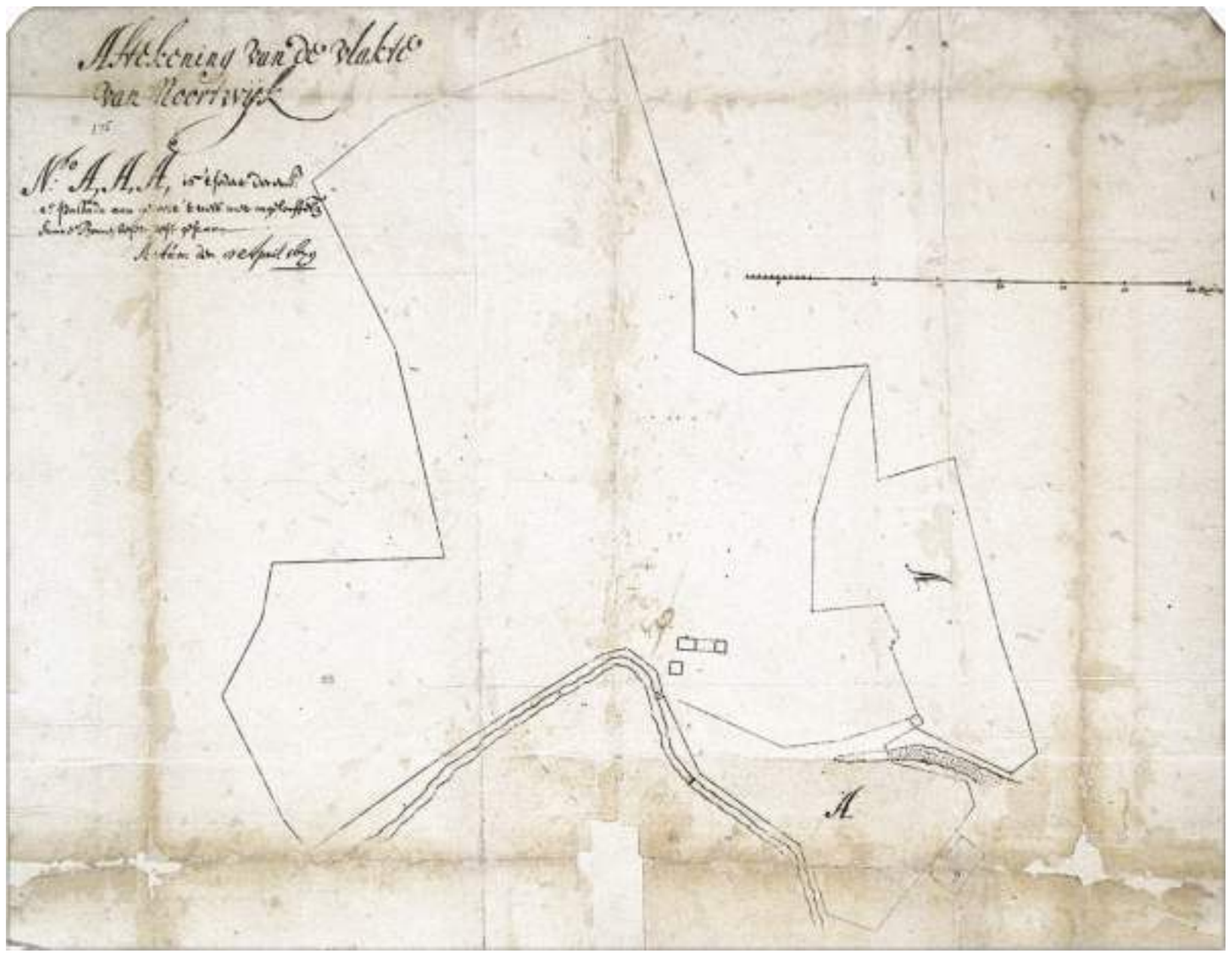

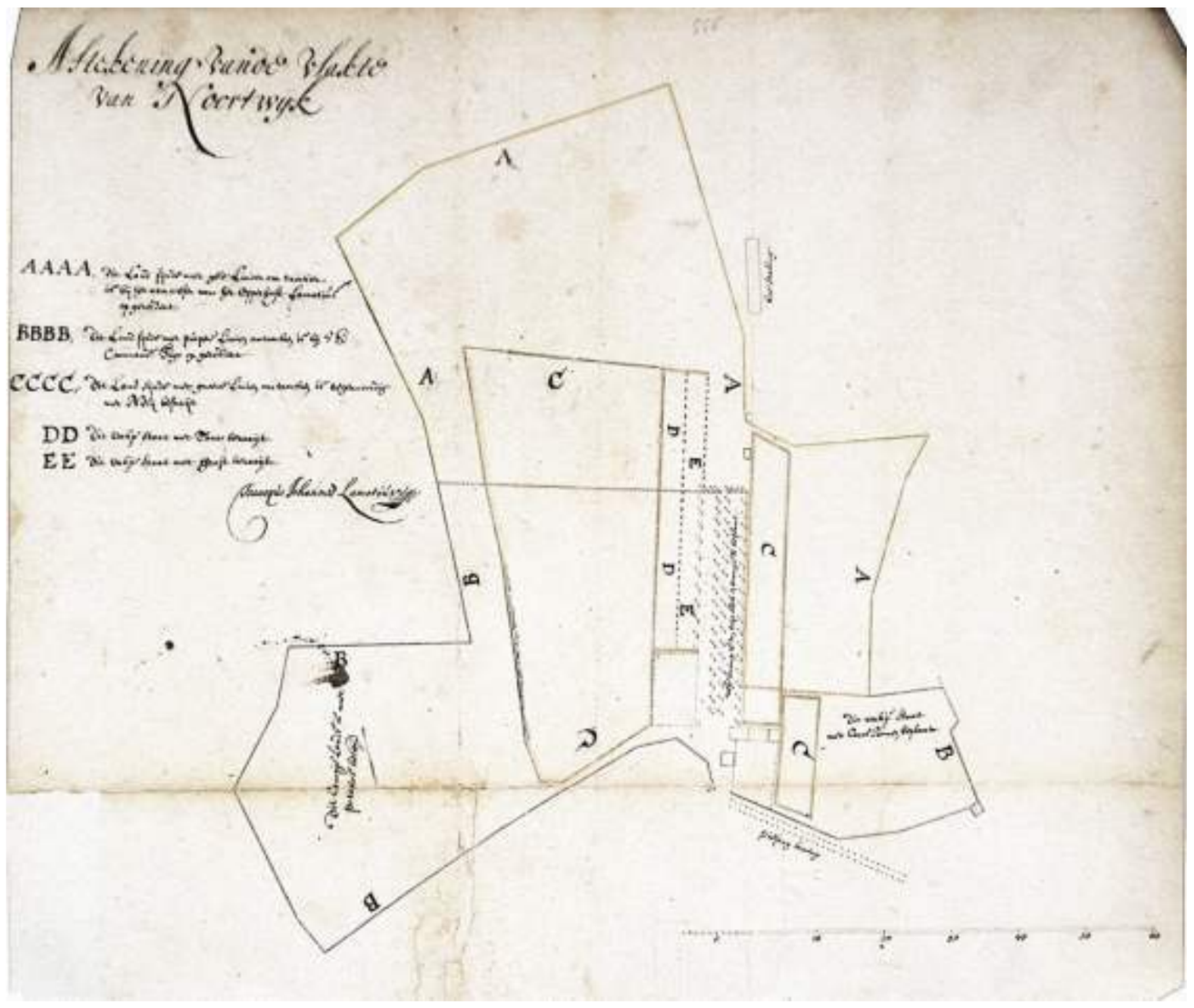

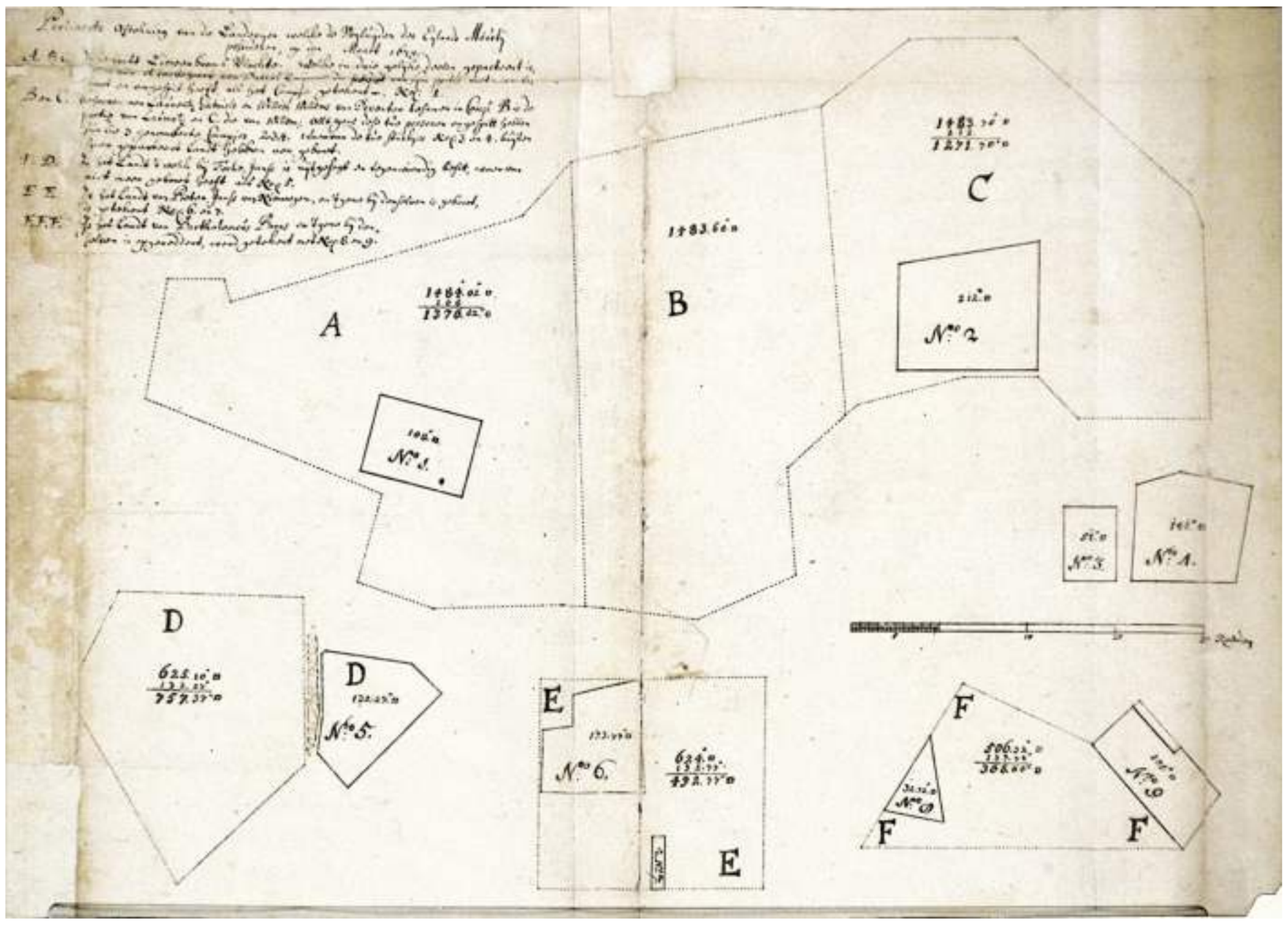

response from the Company Directors, and was finally forced to remain in his position till 1692.

It would not be until 1706 that the Company definitively decided to close the establishment on Mauritius, because of the continuously disappointing results and ever greater problems on the island. In the years after that it was evacuated step by step, the free burghers were also obliged to leave, and the fort and Company buildings were burnt and the cannons buried. The last group left Mauritius in 1710. Five years later the French took possession of the island, renamed it Ile de France, and developed plantation agriculture here in the rest of the eighteenth century with the help of large numbers of imported slaves.

blad 408 midden / sheet 408 centre:

Western Cape Archives and Records Service, M 1/3943.

[Gerrit Buirmeister, 1679] :

Aftekening vande vlakte / van Noortwijk.

Drawing of the Vlakte / van Noortwijk [Flacq].

Schaalstok van 60 [Roeden] = [ca. 1 : 1.175].
Scale-bar of *60* [*Roeden*] = [approximately 1 : 1,175].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 40,5 x 48,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 40.5 x 48.5 cm.

Verklaringen: [links] een legenda bij de letters AAAA t/m EE :
Explanations: [left] a key to the letters AAAA to EE :

AAAA. Dit Land sijnde met gele Linien omtrocken is bij het aanwesen van het Opperhooft Lamotius opgereddert.
BBBB. Dit Land sijnde met purpere Linien omtrocken is bij d'E: Command:r Hugo opgereddert.
CCCC. Dit Land sijnde met groene Linien omtrocken is tegenwoordig met Nelij besaaijt.
DD. Dit vakje staat met Tarw bezaaijt.
EE. Dit vakje staat met Gerst bezaaijt.
Isaacqus Johannos Lamotius.

blad 408 onder / sheet 408 below:

Western Cape Archives and Records Service, M 1/3944.

[Gerrit Buirmeister], den […] Maart 1679:

Pertinente Aftekening van de Landerijen welcke de Vrijluiden des Eijlands Maurtij / possideren.

Depiction of the Farmlands which the Free Burghers on the Island of Mauritius / possess.

Schaalstok van 30 Roeden = [ca. 1 : 880].
Scale-bar of *30 Roeden* = [approximately 1 : 880].

1 kaart : ms op papier, 33 x 47 cm.
1 map : ms on paper, 33 x 47 cm.

Verklaringen: [linksboven] een legenda bij de letters ABC t/m FFF :
Explanations: [upper left] a key to the letters ABC to FFF :

ABC. Is de groote Limoenbooms Vlackte, welcke in drie gelijke deelen geparteert is, […] van […] toebehoort aen Daniel Zwij[…] die van sijne portie niet meer bebowt en omgespit heeft, als het Campje getekent – Nos: 1.
B en C. Behooren aan Laurentz Gabrield en Willem Willems van Deventer tesamen in Comp:e B is de portie van Laurentz en C. die van Willem; all t'gene dese tue personen omgespitt hebben sijn die 3 genomberte Campjes 2.3.4. waervan de tue stuckjes Nos: 3 en 4. buijten haer geparteert Landt hebben aen gebowt.
D.D. Is het Landt 't welk bij Focke Janss is uijtgesogt en tegenwoordig besit, waervan niet meer gebowt heeft als Nos: 5.
E.E. Is het Landt van Pieter Janss van Nimwegen, en 't gene bij denselven is gebowt, is getekent Nos: 6 en 7.
F.F.F. Is het Landt van Bartholomeus Borns en 't gene bij denselven is opgereddert, werd getekent met Nos: 8 en 9.

blad / sheet 409:

Nationaal Archief, 4.VEL 334.

[Isaak de Graaf, ca. / c. 1700] :

[Kaart van Mauritius].

[Map of Mauritius].

[inzetkaart / inset map]

D'Ooster Haven / van Mauritius.

The Zuidooster Haven [Grand Port Bay, Vieux Grand Port] / of Mauritius.

Schaalstok van 5 Duytsche mylen 15 voor een graad = [ca. 1 : 320.000].
Scale-bar of *5 Duytsche mylen 15 voor een graad* = [approximately 1 : 320,000].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 53 x 73,5 cm.
1 map + 1 inset map : ms on paper, coloured, 53 x 73.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [inzetkaart, linksonder] een legenda bij de letters A t/m W :
Explanations: [inset map, lower left] a key to the letters A to W :

A. T'Fort Mauritius.
B. T'Ooster gat.
C. T'Zuyd-ooster gat.
D. D' 3 gebroeders.
E. Clappers Eylanden.
F. France hoek.
I. Groote Rivier en Timmerwerf.
K. D'Rechte Bay.
L. D'Eylanden toppers hoetie en Backoven.
M. Visschers Eylant.
N. Klappers Eylanden, met de E genoteerden sijn niet genomineert.
O. Anasse Bay.
P. Waterplaets.
Q. Brandhoek.
R. Tweede hoek.
S. Derde hoek.
T. Reven over al.
U. Goede Anckergrond om in 't uytlopen op de goede wint te wachten.
W. Een klyn Bankie.

Isaak de Graaf maakte blijkbaar gebruik van twee verschillende kaarten voor dit blad van Mauritius uit zijn grote overzichtsatlas van omstreeks 1700, dat hier ter vergelijking nogmaals is gereproduceerd als afsluiting van de Nederlandse cartografie van dit eiland in de compagniestijd. Deze kaart is uitvoerig beschreven in Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11. De inzetkaart van de Zuidoosterhaven verschilt in vorm van die op de kaart van het eiland als geheel, waarbij de laatste als topografisch betrouwbaarder kan worden aangemerkt. Als onderlegger daarvoor had De Graaf de beschikking over een opvallend goed origineel, waarvan de herkomst nu helaas niet meer bekend is; zie de topografisch veel minder correcte en deels aanzienlijk later gedateerde kaarten op de bladen 396-399 boven.

It seems that Isaak de Graaf made use of two maps for this sheet of Mauritius in his large general atlas from about 1700, which is reproduced here once more for comparison as a conclusion to the Dutch cartography of Mauritius in the time of the Company. This map is described at length in Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-11. The inset map of Zuidoosterhaven differs in shape from the one on the map of the island as a whole, and the latter can be considered as topographically more accurate. As a basis for it De Graaf had at his disposal a remarkably good original, but unfortunately it is not known where this came from; see the topographically much less accurate and partly considerably later maps on sheets 396-399 above.

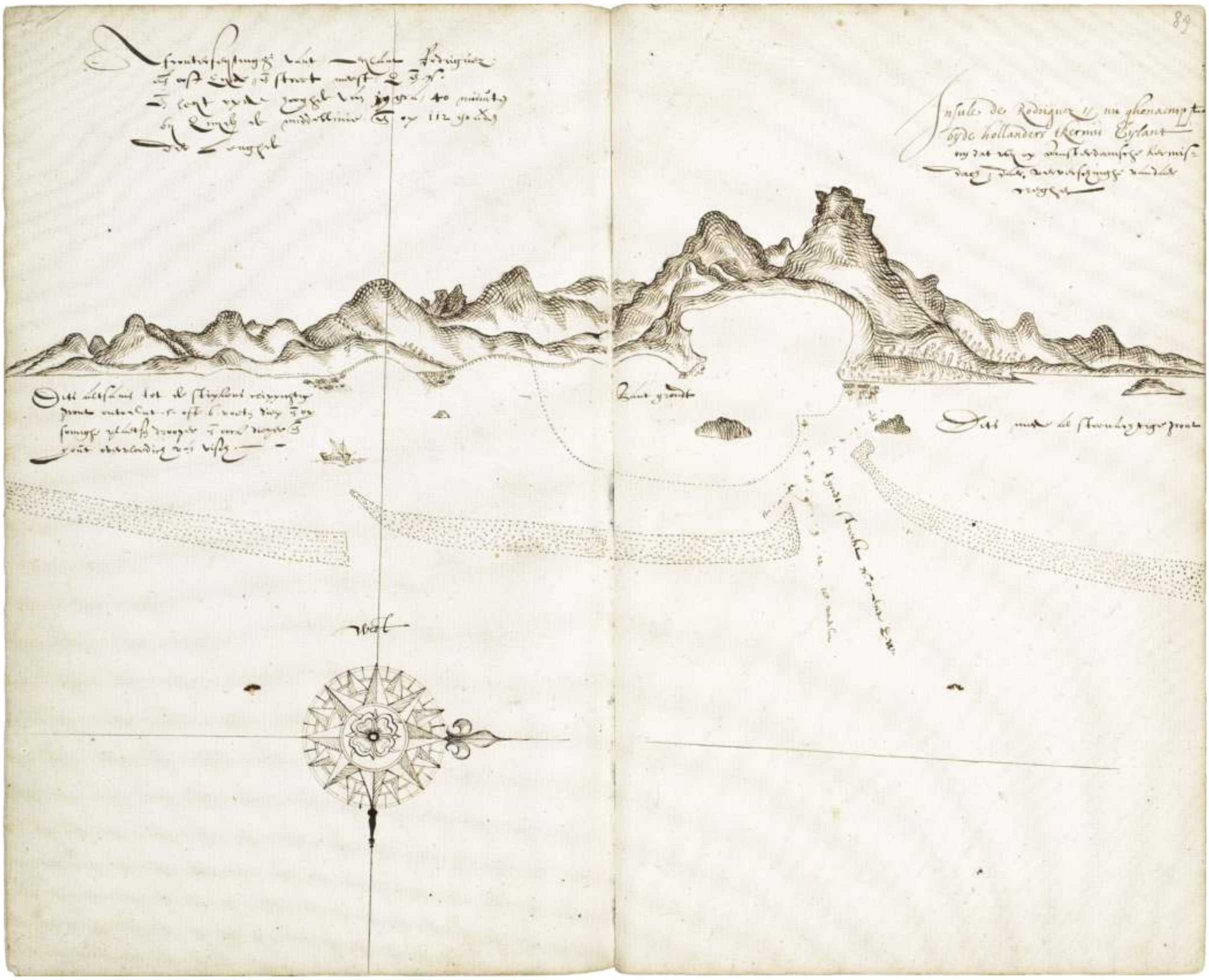

blad / sheet 410:

Nationaal Archief, 1.04.01 136 fols. 88V-89R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Insule de Rodriguez [...].

The Island of Rodrigues [...].

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
1 map : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [rechtsboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper right] continuation of the title :

Nu ghenaempt / bij de hollanders tKermis Eylant / omdat wy op Amsterdamsche kermis / dach daer ververschinghe vandaer / creghen.

[links] beschrijvingen :
[left] descriptions :

Afconterfeytinghe vant eylant Rodriguez aen de oostzyde, ende strect meest Z. ende N. ende leyt op de hooghde van 19 gra. 40 minuten by zuyden de middellinie ende op 112 graden der lenghde.

Dits altsamen tot de stipkens clippichtig gront ontrent .5. ofte .6. voeten diep ende op somighe plaetsen drooger ende oock dieper ende hout overvloedich van visch.

Rodrigues. Toen op 19 september 1601 tijdens de uitreis van de *Gelderland* en de andere schepen van de Molukse vloot (Vijfde Schipvaart, 1601-1603, zie verder blad 395 boven) als eerste land na de mislukte poging om op Madagascar te verversen het eilandje (Diego) Rodrigues in zicht kwam, ca. 600 kilometer oostelijk van Mauritius, meende men aanvankelijk met het laatstgenoemde eiland van doen te hebben. Nadat de vergissing was herkend, werd Rodrigues daags nadien zo goed mogelijk onderzocht op mogelijkheden tot verversing en de aanwezigheid van goede ankergronden, maar dit bleek door de rotsachtige kust met ondiepten en banken niet gemakkelijk. Het eiland kreeg van de klaarblijkelijk door heimwee geplaagde opvarenden de benaming 'Kermis Eijlant', naar de Amsterdamse kermis die traditiegetrouw op 20 september begon. Joris Joostensz Laerle maakte aan boord van de *Gelderland* behalve deze kaart van een baai aan de oostkant van Rodrigues ook enige tekeningen van kustopdoeningen van het eiland, die hier zijn gereproduceerd op de bladen 411-412; de afzonderlijke profielen daarin sluiten deels op elkaar aan. Na de verkenning van dit eiland zette de Molukse vloot koers op Mauritius, waar in de volgende weken alsnog kon worden ververst.

Rodrigues. When on 19 September 1601 during the outward voyage of the *Gelderland* and the other ships of the Moluccan fleet (Fifth Fleet, 1601-1603, see also sheet 395 above), as the first land after the failed attempt to get fresh supplies on Madagascar the little island of (Diego) Rodrigues came into sight, about 600 kilometres to the east of Mauritius, the crews at first thought that they were looking at the latter island. Having recognized their error, the next day Rodrigues was investigated as well as possible for the likelihood of getting supplies and the presence of good anchorages, but because of the rocky coast with shoals and banks this was not easy. The sailors were apparently stricken with homesickness and gave it the name *Kermis Eijlant*, after the Amsterdam carnival (*kermis*) that traditionally began on 20 September. Apart from this map of the bay on the eastern side of Rodrigues, Joris Joostensz Laerle on board the *Gelderland* also made several drawings with coastal profiles of the island, which are reproduced here on sheets 411-412; the separate profiles there partly adjoin. Having explored this island, the Moluccan fleet set a course for Mauritius, where in the following weeks they were still able to take on supplies.

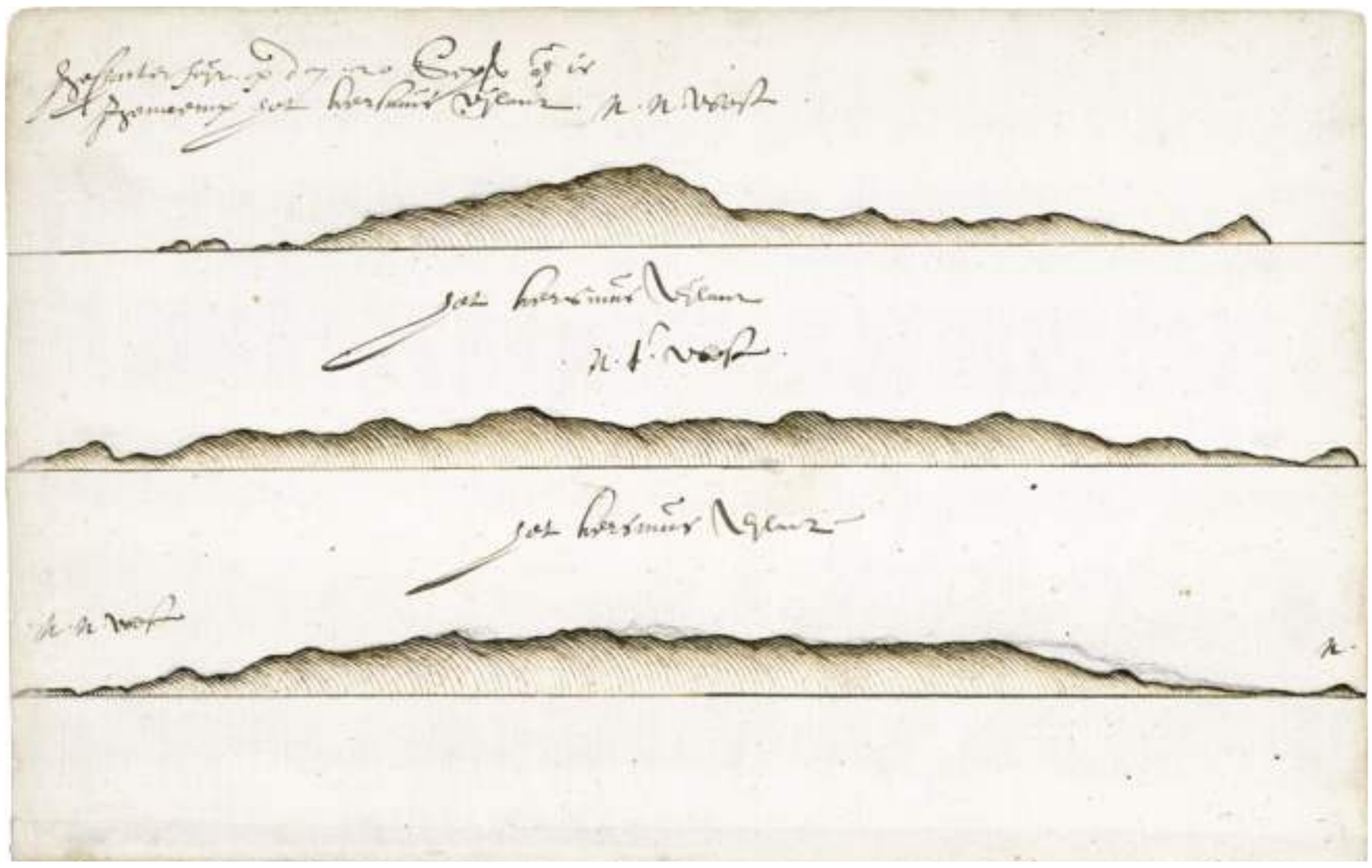

blad 411 boven / sheet 411 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 11V.

[Joris Joostensz Laerle], Ghechonterfeijt op den 20 Sept. [1601] :
[Joris Joostensz Laerle], Done on the 20th of September [1601] :

Ende is / ghenaemp het Kersmus Eijlant n.n. west.

And is / called Kermis Island N.N. West.

Het Kersmus Eijlant n. ten west.

Kermis Island. N. by West.

Het Kersmus Eijlant / N.n. west, N.

Kermis Island / N.N. West, N.

3 profielen : ms op papier, 21 x 31,5 cm.
3 profiles : ms on paper, 21 x 31.5 cm.

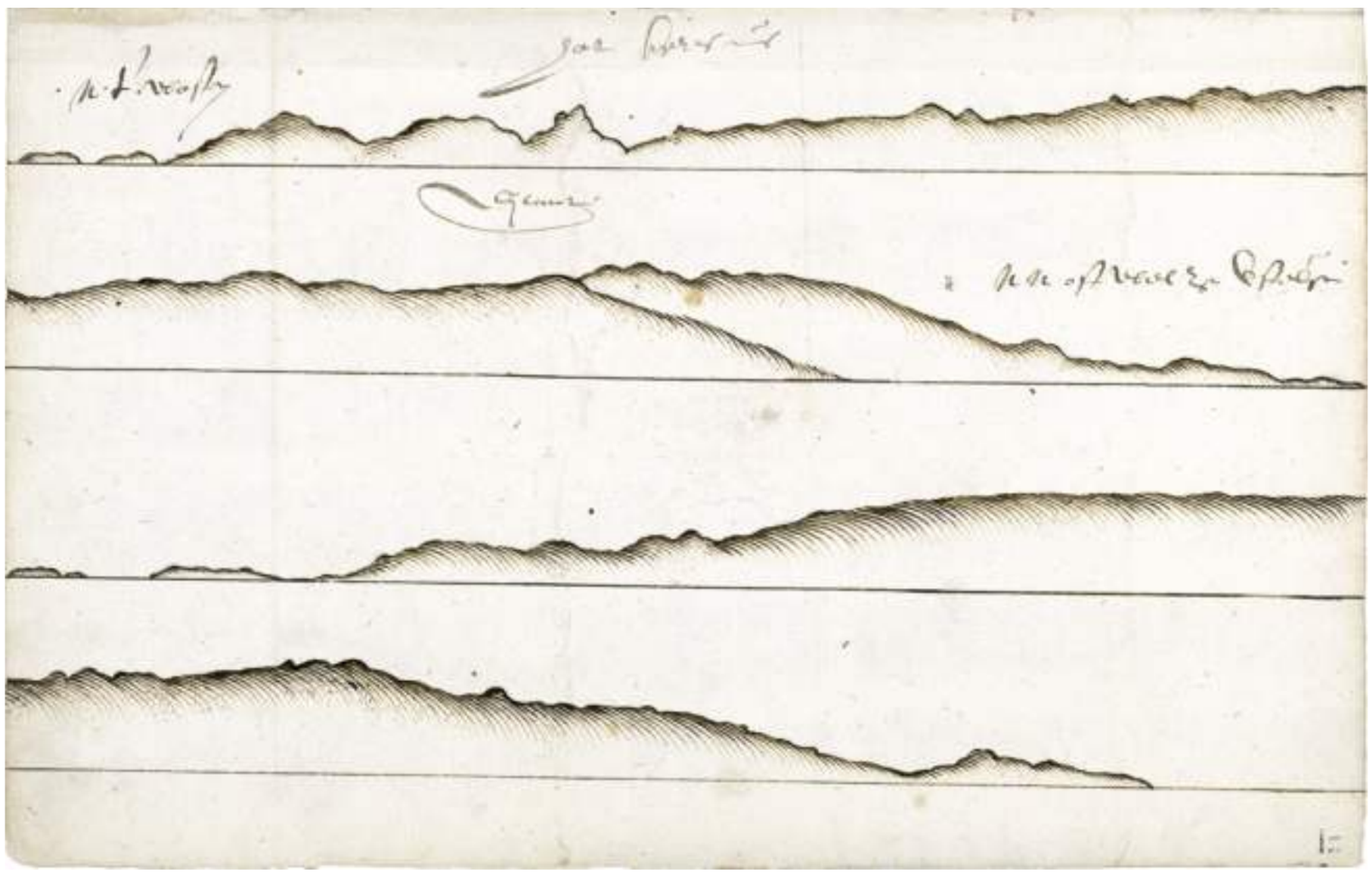

blad 411 midden / sheet 411 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 12R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Kersmus Eijlant. N. ten westen.

Kermis Island. N. by West.

N.n. ost wel z. Osteelijc.

N.N. East rather S. East.

4 profielen : ms op papier, 21 x 31,5 cm.
4 profiles : ms on paper, 21 x 31.5 cm.

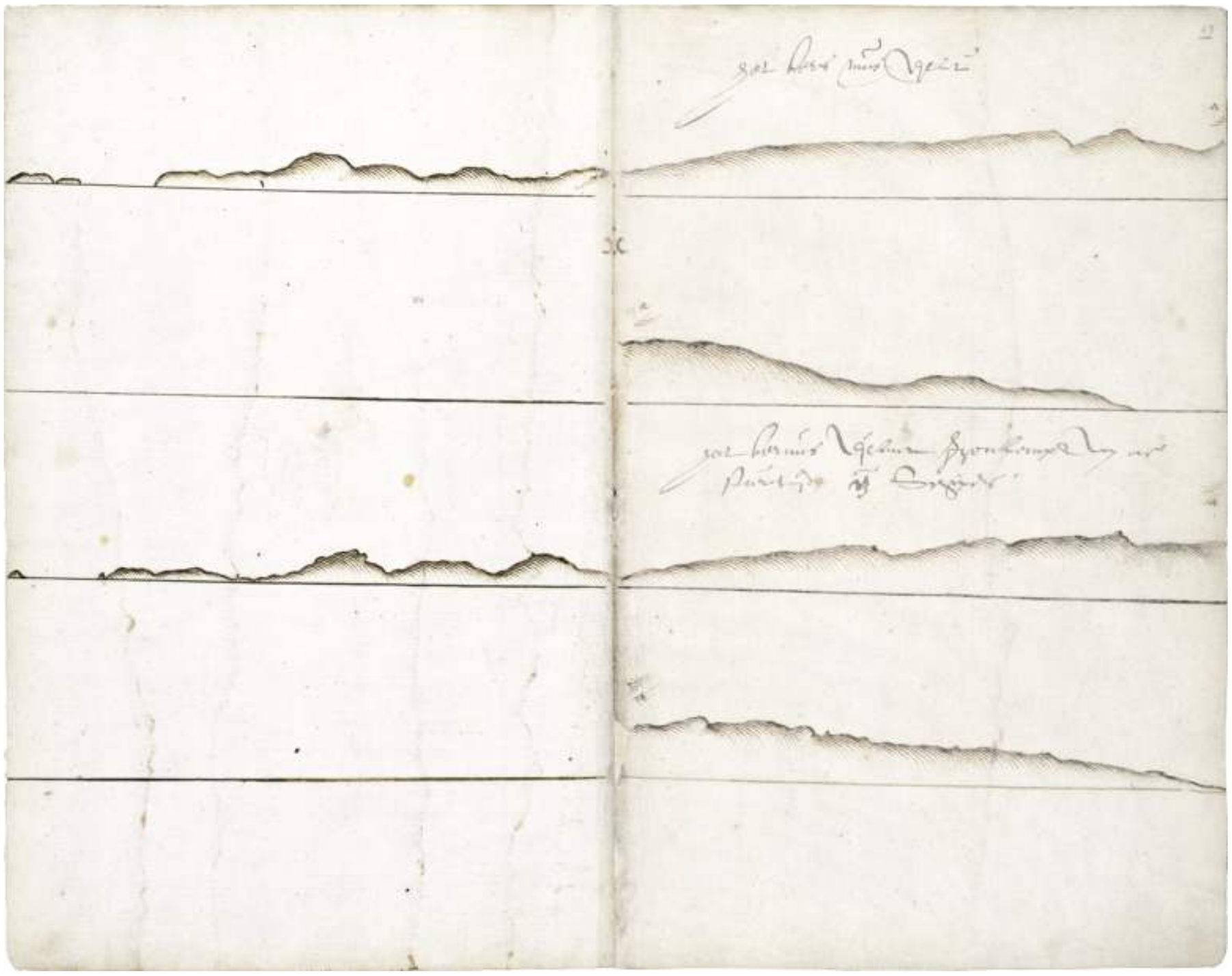

blad 411 onder / sheet 411 below:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fols. 12V-13R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Kers mus Eijlant.

Kermis Island.

Het Kermus Eijlant ghenaempt van ons / stuerluijden ende schippers.

Kermis Island called thus by our / mates and skippers.

4 profielen : ms op papier, 31,5 x 42 cm.
4 profiles : ms on paper, 31.5 x 42 cm.

412

blad 412 boven / sheet 412 above:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 13V.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Kermus Eijlant.

Kermis Island.

1 profiel : ms op papier, 21 x 31,5 cm.
1 profile : ms on paper, 21 x 31.5 cm.

blad 412 midden / sheet 412 centre:

Nationaal Archief, 1.04.01 135 fol. 14R.

[Joris Joostensz Laerle, 1601] :

Het Ker. / Het Kermus Eijlant ghenaempt van ons schipper / ende stuerluijden.

The Ker. / Kermis Island called thus by our skipper / and mates.

1 profiel : ms op papier, 21 x 31,5 cm.
1 profile : ms on paper, 21 x 31.5 cm.

blad 412 onder / sheet 412 below:

Universiteitsbibliotheek Gent, Hs. 2754 fol. 37V.

[Reyer Cornelisz, 1602] :

Aldus is het eylandt Degu Roderigus gedaen als / het noordt oost van u. is ontrent 6. mylen.

Thus is done the Island of Diego Rodrigues when / it is North-East from you about 6 miles.

1 profiel : ms op papier, 4 x 20 cm (uitsnede).
1 profile : ms on paper, 4 x 20 cm (section).

Verklaringen: [onder] een beschrijving :
Explanations: [below] a description :

Dit Eylandt is aen de Suydt syde ende de suydt west syde met quaereuten die wel een myl In see loopen, van het eylandt aff principalyck het west endt.

Tijdens de terugreis van de Atjehse vloot uit Bantam (Vijfde Schipvaart 1601-1603, zie verder de bladen 395 en 403) tekende stuurman Reijer Cornelisz aan boord van de *Swarte Leeuw* deze kustopdoening van het eiland Rodrigues, dat men op 19 juni 1602 op weg naar Mauritius passeerde.

During the return voyage of the Aceh fleet from Bantam (Fifth Fleet, 1601-1603, see also sheets 395 and 403) mate Reijer Cornelisz on board the *Swarte Leeuw* drew this coastal profile of the island of Rodrigues, which they passed on 19 June 1602 on their way to Mauritius.

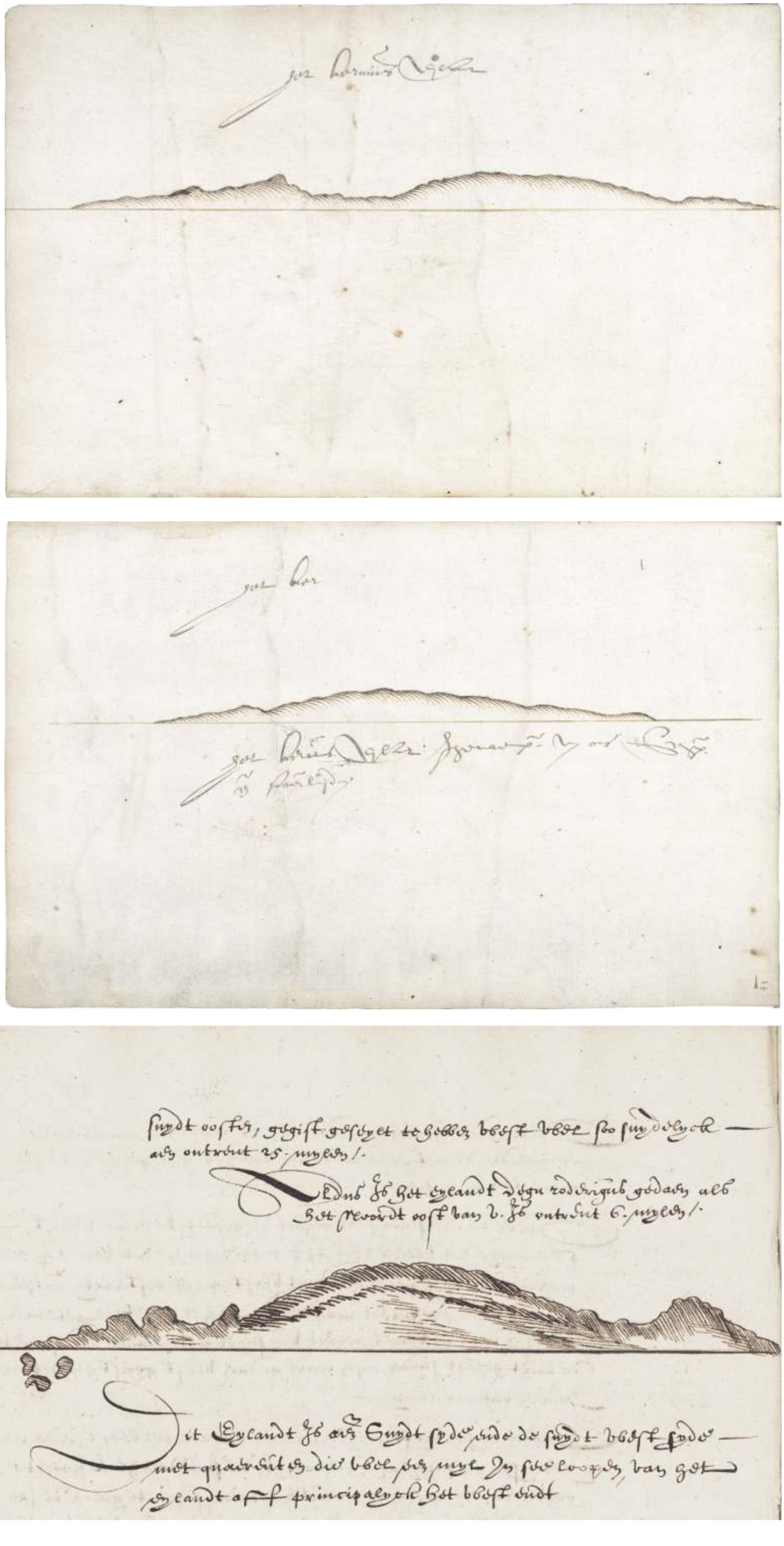

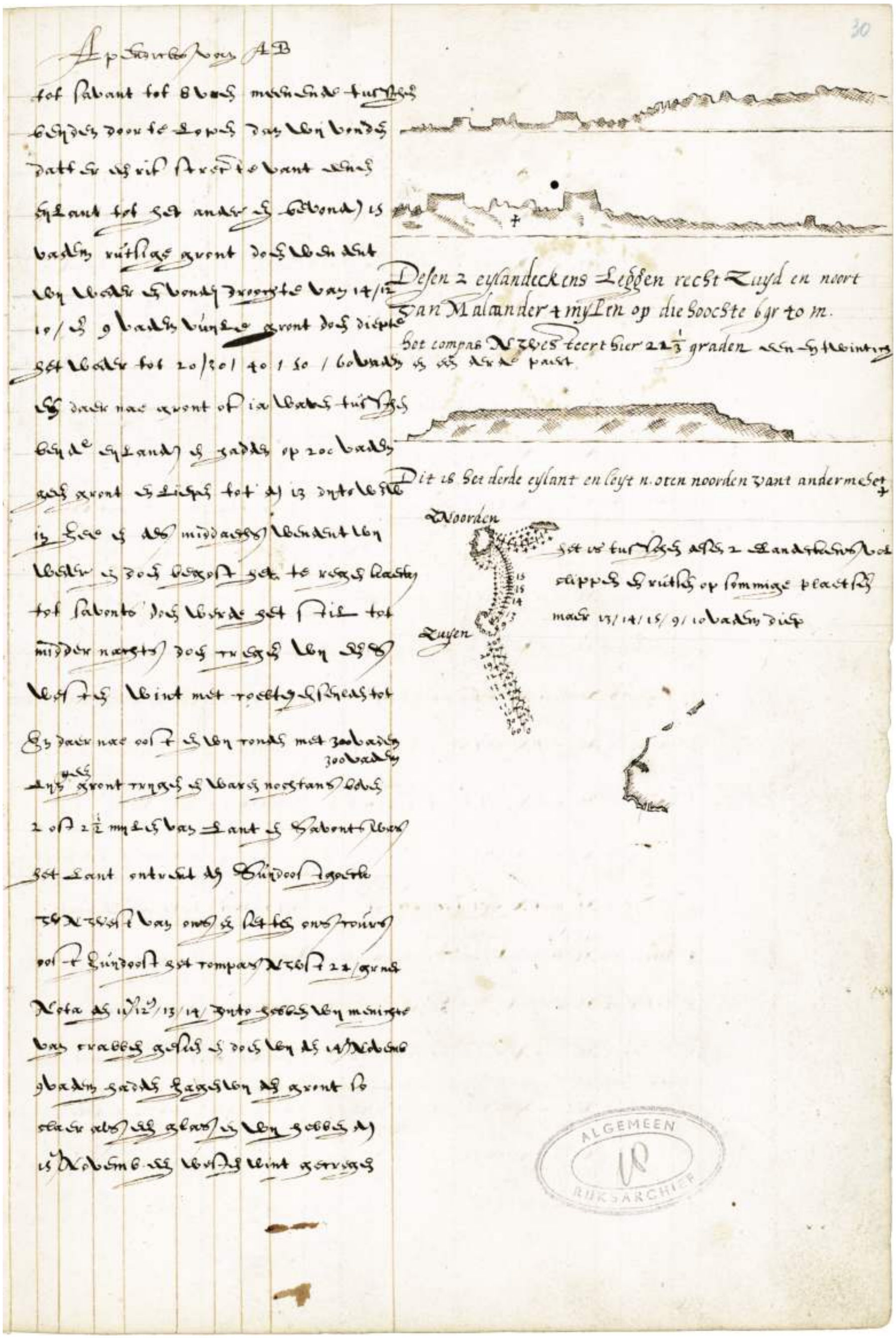
30
Desen 2 eylandeckens Leggen recht Zuyd en noort
van Malaander 4 mylen op die hoocste 6gr to m.
het compas N Zwes teert hier 22⅓ graden een twintigh
Dit is het derde eylant en leyt n.oten noorden vant andermeet
Noorden
Zuyen

Stuurman Jacob Pietersz tekende in november 1598 aan boord van de *Amsterdam* (Tweede Schipvaart 1598-1600) dit kaartje en de kustopdoeningen van een eilandengroepje in het noordelijke deel van de Indische Oceaan, waarvan de naam werd opgetekend als 'de eilande Adio en Candu […] bij ons genaemt de Crab eijlanden'. Van Warwijcks vijf schepen waren toen na het herstelverblijf op Mauritius op noordoostelijke koers onderweg naar Bantam (zie onder meer blad 399), waar ze eind december aankwamen. Na 1616 zouden de uitgaande VOC-schepen per algemene instructie de zuidelijke Brouwer-route langs de eilandjes Amsterdam en St. Paul volgen; zie de bladen 414-418.

Welke eilanden hier precies bedoeld zijn is niet geheel duidelijk. In de bestaande literatuur is de afgebeelde kleine archipel op grond van Pietersz' benamingen 'Adio' en 'Candu' logischerwijs in verband gebracht met de eilanden van Addu Atoll, de zuidelijkste groep in de Malediven, onder verwijzing naar het feit dat deze op zestiende-eeuwse kaarten algemeen veel te ver zuidelijk werd ingetekend. Dit laatste zou dan het grote verschil moeten verklaren tussen de werkelijke ligging van Addu Atoll (0° 40′ zuiderbreedte) en de breedtepeiling door Jacob Pietersz (6° 40′ zuiderbreedte). De constellatie van de eilanden op diens kaartje en ook zijn – ongetwijfeld correct gemeten – breedteligging komen echter veel meer overeen met die van de Chagos-eilanden en Diego Garcia (nu behorend tot de British Territories in the Indian Ocean), die toen overigens al onder die naam bekend waren en op Portugese en vroege Nederlandse kaarten waren aangeduid (zie Evert Gijsbertsz' kaart van ca. 1595 op blad 350). Het lijkt er dus op dat Pietersz in dit geval wel een betrouwbare opneming van de eilanden heeft gedaan, maar zich simpelweg heeft vergist in de benaming.

In November 1598 on board the *Amsterdam* (Second Fleet, 1598-1600) the mate Jacob Pietersz drew this little map of a group of islands in the northern part of the Indian Ocean, the name of which was written as 'the islands of Adio and Candu […] with us called the Crab Islands'. At that time Van Warwijck's five ships, after a spell to recover on Mauritius, were underway on a north-easterly course for Bantam (see sheet 399 and others), where they arrived at the end of December. After 1616 outward-bound VOC ships had general instructions to follow the southern Brouwer Route past the little islands of Amsterdam and St. Paul; see sheets 414-418.

Which islands are meant here is not completely clear. On the basis of Pietersz's names 'Adio' and 'Candu', the existing literature usually and quite logically links the little archipelago depicted with the islands of Addu Atoll, the southernmost group in the Maldives, while pointing out that these were generally put much too far south on sixteenth-century maps. This would then explain the big difference between the true position of Addu Atoll (0° 40′ south) and the latitude bearing given by Pietersz (6° 40′ south). The arrangement of the islands on his map and also his – undoubtedly correctly observed – latitude, however, agree much better with those of the Chagos Islands and Diego Garcia (now belonging to the British Territories in the Indian Ocean), which in any case were already known under that name and were indicated on Portuguese and early Dutch maps (see Evert Gijsbertsz's map from about 1595 on sheet 350). So it looks as if Pietersz in this case made a true record of the islands, but simply made a mistake with the name.

blad / sheet 413:

Nationaal Archief, 1.04.01 46 fol. 30.

[Jacob Pietersz, 1598] :

[Kaartje en profielen van de Crab Eijlanden].

[Chart and profiles of the Crab Islands].

[profielen / profiles]

Desen 2 eylandeckens Leggen recht Zuyd en noort van Malcander 4 mylen op die hoochte 6 gr 40 m. Het compas N. Westeert hier 21⅓ graden een en twintich en een derde paert.
These 2 islands are Situated due South and North from One another 4 miles at the latitude of 6 degr. 40 min. The compass deviates to the N. West 21⅓ degrees one and twenty and a third part.

Dit is het derde eylant en leyt n.o ten noorden vant ander me het X.
This is the third island and is situated N.E. by North from the other with the X.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart + 3 profielen : ms op papier, 31,5 x 21 cm.
1 map + 3 profiles : ms on paper, 31.5 x 21 cm.

Oriëntatie: het noorden is boven.
Orientation: north is up.

Verklaringen: [onder] een beschrijving :
Explanations: [below] a description :

Het is tusschen desen 2 elandeckens vol clippen en rutsen op sommige plaetsen maer 13/ 14/ 15/ 9/ 10 vadem diep.

(Deel/Vol. I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-4).

Amsterdam (Nouvelle Amsterdam, Ile Amsterdam) en St. Paul (Ile St. Paul), bijna 5000 kilometer ten oost-zuidoosten van Kaap de Goede Hoop, dienden na 1616 als vaste oriëntatiepunten op de nieuwe zuidelijke route naar Oost-Indië, op 36 tot 40 graden zuiderbreedte. Op zijn laatst zo'n 300 Duitse mijl voorbij deze eilandjes diende de koers verlegd te worden in noordelijke richting, om uiteindelijk met hulp van de zuidoostpassaat in Straat Soenda tussen Sumatra en Java uit te komen. Werd deze koerswijziging te laat doorgevoerd, dan bestond het gevaar verzeild te raken op de westkust van het Zuidland (Australië), een ongeluk dat meerdere VOC-schepen overkwam.

Zoals beschreven door Günter Schilder in *De ontdekkingsreis van Willem Hesselsz. de Vlamingh in de jaren 1696-1697* werd het eilandje Amsterdam op 18 maart 1522 tijdens de eerste wereldomzeiling ontdekt door de bemanning van het enige overgebleven schip van Ferdinão de Magalhães (Fernando de Magallanes), de *Victoria* onder Juan Sebastián de Elcano, die het de naam St. Paul (c.q. San Pablo, São Paolo) gaf. Na de latere, niet gedocumenteerde ontdekking van het tweede eilandje werden beider namen door elkaar gebruikt. Een eerste bericht van een Nederlandse waarneming van de eilandjes dateert van 19 april 1618 en is afkomstig uit het journaal van schipper Haevik Claesz op de *Zeewolf*, naar welk schip het (huidige) eiland St. Paul dan ook werd vernoemd: ''t eylant de Seewolf of Zeewolffs Eijlandt'. Bijna tezelfdertijd werd op de *Tholen* of *Tertolen* het andere eiland gezien, nu Amsterdam, dat eveneens de naam van het schip kreeg. Beide Nederlandse namen werden nadien echter niet op de VOC-kaarten overgenomen. In de volgende jaren rapporteerden meerdere uitgaande oostindiëvaarders over de eilandjes. De voor zover bekend eerste Nederlandse kaart met kustopdoeningen van St. Paul werd op 26 december 1626 gemaakt aan boord van *'t Wapen van Delft*; zie blad 414. De aankomende directeur-generaal Antonio van Diemen ten slotte voer in juni 1633 op zijn uitreis tussen de eilandjes door en maakte er een afbeelding van in zijn journaal, waarop het noordelijke eiland is ingetekend als 'Nieuw Amsterdams Eijlandt' en het zuidelijke als 'Ste. Poulo'; zie blad 416. Beide eilandjes behoren tegenwoordig bij Frankrijk.

Amsterdam (Nouvelle Amsterdam, Ile Amsterdam) and St. Paul (Ile St. Paul), almost 5000 kilometres to the east-south-east of the Cape of Good Hope, from 1616 served as fixed points of orientation on the new southerly route to the East Indies, at 36 to 40 degrees south. At the most 300 German miles past these islands the course had to be changed in a northerly direction, in order ultimately to pass through the Sunda Strait between Sumatra and Java with the help of the south-east trade winds. If the change in course was made too late, there was the danger of ending up on the west coast of *Zuidland* (South Land, Australia), a mishap that befell several VOC ships.

As Günter Schilder described in *Voyage to the Great South Land, Willem de Vlamingh 1696-1697*, the little island of Amsterdam was discovered on 18 March 1522 during the first circumnavigation of the globe by the crew of the sole remaining ship of Ferdinão de Magalhães (Fernando de Magallanes), the *Victoria* under Juan Sebastián de Elcano, who gave it the name St. Paul (otherwise San Pablo, São Paolo). After the later, undocumented, discovery of the second island, the two names were confused. A first report of a Dutch observation of the islands dates from 19 April 1618 and originates from the journal of Master Haevik Claesz on the *Zeewolf*, and the (present) island of St. Paul was then named after this ship: 'the island Seewolf or Zeewolf's island'. At about the same time the other island, now Amsterdam, was sighted from the *Tholen* or *Tertolen*, and likewise given the name of the ship. However, after that neither Dutch name was put on VOC maps. In the following years several ships on their way out to the East Indies reported on the islands. The first Dutch map, as far as we know, with coastal profiles of St. Paul was made on 26 December 1626 on board *'t Wapen van Delft*; see sheet 414. The future Director-General Antonio van Diemen finally sailed between the islands in June 1633 on his outward voyage and made a picture of them in his journal, where the northern island is drawn as *Nieuw Amsterdams Eijlandt* and the southern one as *Ste. Poulo*; see sheet 416. At present the two islands belong to France.

'T Schip 't Wapen van Delft Anno .1626. den .25. December Wesende omtrent St. Paulo.
1626
December
25
Hebben wij het Eylandt. St. Paulo gesien .O.N.O. omtrent .7. mylen
Boven vertoont Hem, S:ta Paulo, int vorbij zeijlen.
Aldus ist Eyland Bromo, gedaen, als het oost van ons is, omtrent 2. Mylen,
Aldus vertoont van Sumatra het Land van Sleeke oft de Vlacke hoeck, alst omtrent 2. mylen van ons af is,
Hier beginnt de Sleeke oft de Vlacke Hoeck van Sumatra, als gij daer oostelijck 2. myl off Lye.
De Sleeke Hoeck van Sumatra, oft de Mondt van de straat Sunda, omtrent 6. Myl
Drie Broers.
Als de Sleeken oft Vlacken Hoeck, Noord, Noort oost van ons is, omtrent 3. mylen
So sietgij daer 6. Eylanden, oost en Noordt, En oost en Leggen, In de Mondt van de Straet Sunda.

bladen / sheets 414-415:

Österreichische Nationalbibliothek, Atlas Blaeu-Van der Hem 38:26.

[Johannes Vingboons, 1665-1670] :

'TEijlandt, S:t Paulo.

The Island of, St. Paul.

Aldus vertoont Hem, S:ta Paulo, int vorbij zeijlen.

Thus appears, St. Paul, when [one is] sailing past it.

Schaal: niet aangegeven.
Scale: not indicated.

1 kaart + 5 profielen : ms op paper, gekleurd, 55 x 70 cm.
1 map + 5 profiles : ms on paper, coloured, 55 x 70 cm.

Verklaringen: [rechtsboven] een beschrijving :
Explanations: [upper right] a description :

'T Schip 't Wapen van Delft Anno .1626. den .25. December Wesende omtrent St. Paulo
Ao 1626 December.
25. Hebben wij het Eijlandt. St. Paulo gesien .O.N.O. omtrent .7. Mylen van ons, en also wij weijnigh coelte hadden, ben Ick met de Schuijt daer na toe gesonden, om te sien offt daer geen bequame Reede onder is, meede oft daer water oft ijets anders te bekoomen is, So ben Ick omtrent een uijr voor sonnen onder gang aen de Westzijde bij het Landt ghecomen, vondt daer omtrent een half musquetschet schoot van den wal 40. tot 45. vademen de grondt niet anders dan steen en klippen, ende een musquetschoot van Landt, met .110. vademen geen grondt.
De Westzijde is soo Steijl, dat ijmandt om Laeg aen de strand wesende niet en souw (hoe seer hijt oock wilde pijnen) connen boven komen. Ende also het te Laet worde om den oostcant meede te besien, ende het schip wel .2. mijlen van Landt Lagh ende dreef van stilt, nae boord geroeijdt. 't Scheep wat bevonden .38. graden .2 minuten S:B, en .26. graden. N.W.
26. Des morgens noch doot stil wesende ben tegen den dagh weer nae Landt gevaeren, om de oostcant van het Eijlandt mede te besoecken, aen landt komende sijn wij nae den .N.O. hoeck geroeijt, also wij vermoeden dat daer Reede Souw wesen te vinden, maer 't wasser een musquetschoot van de wal .40. tot .50. vademen klippighe grondt.
Voorts rontsom het Eijlandt gheroijt sijnde en hebben gheen Ree ghevonden, ende op de geseijde wijdte van Landt en vonden gheen grondt, en saghen oock strandt om aen te koomen, anders dan Een plaets aen de Noortcant, daermen met Hooghwater ende met peryckel souw konnen aen Comen, 't welck s morgens souw moeten gheschieden.
Men mach dit Eijlandt sonder schromen aen doen, alsoo men daer gheen Blinden noch Bovenwaeterijghe clippen en heeft, anders dan op de voorgheseijde diepte.
Het is passelijck hoogh, groot na gissing omtrent 4. mijlen int rondt, het midden Leijt op .38. graden .15. mijnuten S.B. ende op de Lengte van .108. graden .14. mijnuten, het en heeft gheen gheboomt, anders als aen de Noordsijde wat Creupelbosch.
Daer waren doen ter tyt veel Robben en visch, so dat wij al roeijende, met drie drapen, soo veel grote visschen vingen als behoeffde tot een sode voor 't gheheel scheepsvolck.

Deze bladen uit de atlas van Laurens van der Hem werden eerder in hun geheel getranscribeerd in Deel III: *Indische Archipel en Oceanie*, in samenhang met de behandeling aldaar van de zuidwestkust van Sumatra en het eiland Enggano. Voor het voorliggende deel zijn alleen de kaart en de afbeelding links met de annotatie rechtsboven van betekenis, die door Johannes Vingboons werd overgenomen uit het journaal van het schip *'t Wapen van Delft*. Deze oostindiëvaarder deed het eiland aan op eerste en tweede Kerstdag 1626, waarbij het uitgebreid onderzocht werd op ankermogelijkheden en verversing. Het originele journaal is tegenwoordig helaas niet meer aanwezig.

These pages from the atlas of Laurens van der Hem have already been transcribed in their entirety in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*, in the context of the discussion of the south-west coast of Sumatra and the island of Enggano. For the present volume only the map and the depiction on the left, which Johannes Vingboons took from the log of the ship *'t Wapen van Delft*, are relevant. This East Indiaman called at the island on 25 and 26 December 1626, when it was carefully investigated for the possibilities of anchoring and obtaining supplies. Unfortunately the original log is no longer extant.

blad / sheet 416:

Nationaal Archief, 1.04.02 1110 fol. 534R.

[Antonio van Diemen], Anno 1633: Int schip Amsterdam :
[Antonio van Diemen], Anno 1633: In the ship Amsterdam :

Twee Eijlanden / gesien t'Eene S:te Paulo het / ander genaemt / Nieuw Amsterdams / Eijlandt.

Seen two Islands / the One St. Paul the / other called / New Amsterdam / Island [Nouvelle Amsterdam].

[profielen / profiles]

Aldus verthoont hem t'eijlandt S:te Poulo, als het ZZ: west van U is 3½ mijlen.
Thus appears the island of St. Paul, when it is SS: West from You 3½ miles.

Aldus verthoont hem Nieuw Amsterdams eijlandt liggende ruijm 10: mijlen Noorden van S:te Poulo als men tusschen beijde is 4½ mijlen vande Wall. noordelijck wel soo westelijck van U.
Thus appears the island of New Amsterdam situated a full 10: miles North of St. Paul when one is between them 4½ miles from the Shore. 1 north rather to the west of You.

2 profielen : ms op papier, gekleurd, 34 x 21 cm.
2 profiles : ms on paper, coloured, 34 x 21 cm.

In het door hemzelf bijgehouden journaal van zijn uitreis aan boord van de *Amsterdam* tekende de latere gouverneur-generaal Antonio van Diemen (1636-1645) deze kustopdoeningen van Amsterdam en St. Paul, toen het schip op 17 juni 1633 tussen beide eilandjes doorvoer. Omwille van de leesbaarheid is het profiel van het eiland Amsterdam onderaan apart nogmaals gereproduceerd, maar dan 180 graden gedraaid.

In the journal that he himself kept of his outward voyage on board the *Amsterdam* the later Governor-General Antonio van Diemen (1636-1645) drew these coastal profiles of Amsterdam and St. Paul, when the ship was sailing between the two islands on 17 June 1633. For the sake of legibility the profile of the island of Amsterdam has been reproduced once more below, but then turned 180 degrees.

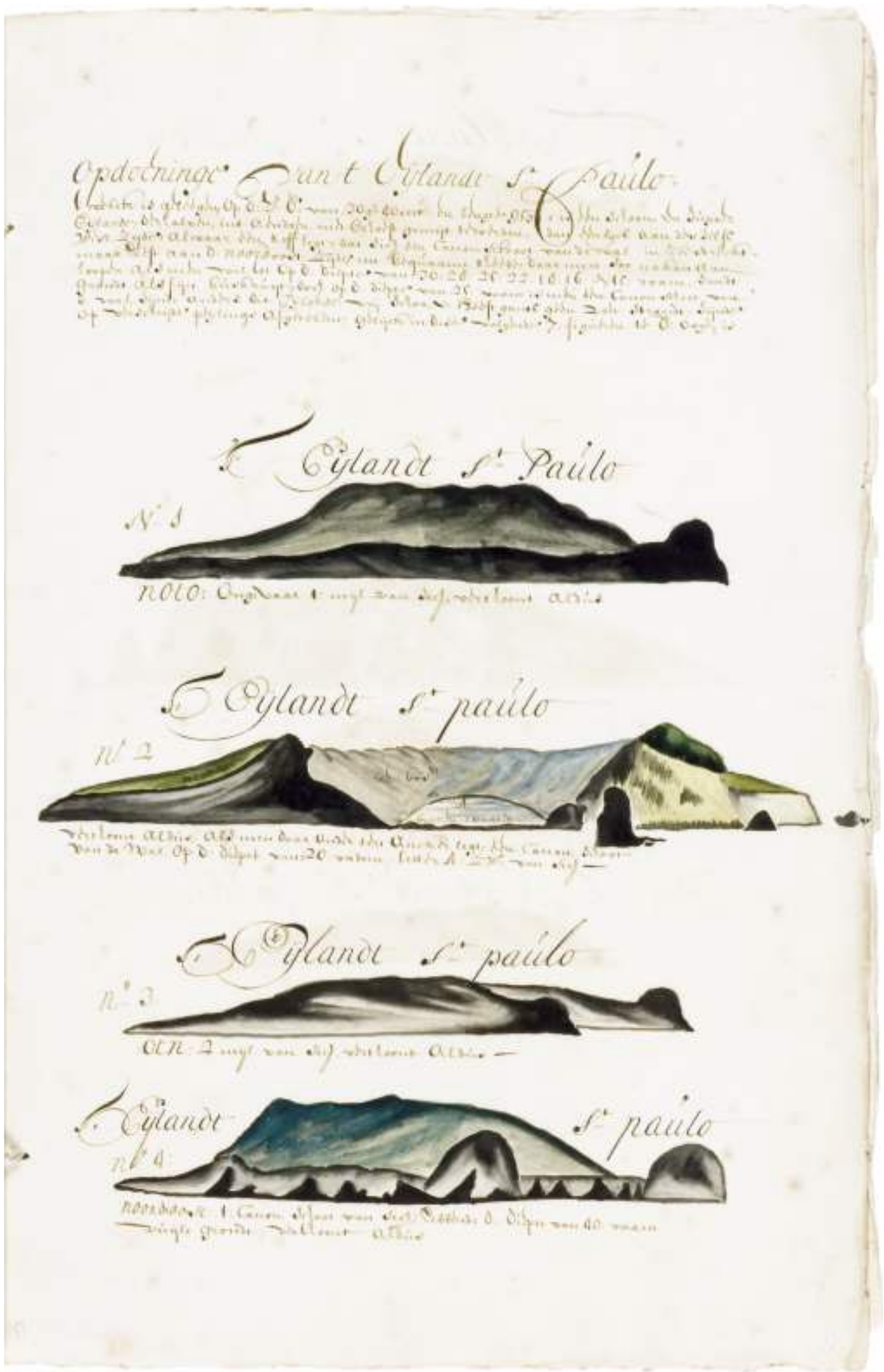

blad 417 boven / sheet 417 above:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 6R.

[Victor Victorsz, 1696] :

Opdoeninge van t Eijlandt St. Paulo [...].

Profiles of the Island of St. Paul [...].

[profielen / profiles]

T Eijlandt S:t Paulo N:o 1. N.O.t.O: Ongevaar 1: mijl van sich, verthoont Aldus.
The Island of St. Paul N:o 1. N.E.b.E: About 1 mile from you, appears Thus.

T Eijlandt S:t paulo N:o 2. Verthoont Aldus, Als men daar onder ten Ancker legt, een Canon schoot van de Wal, op d: diepte van :20: vadem, letter A: Z.W: van sich.
The Island of St. Paul N:o 2. Appears Thus, When you are anchored there, a Cannon shot from the Shore, at a depth of 20 fathoms, letter A: S.W: from you.

T Eijlandt S:t paulo N:o 3. :O.t.N: 2 mijl van sich, verthoont Aldus.
The Island of St. Paul N:o 3. E.b.N: 2 miles from you, appears Thus.

T Eijlandt S:t paulo N:o 4. Noord-Oost 1: Canon schoot van sich, hebbende d: diepte van 40: vaam vuijle grondt, verthoont Aldus.
The Island of St. Paul N:o 4. North-East 1: Cannon shot from you, having a depth of 40: fathoms foul ground, appears Thus.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

Verklaringen: [boven] een beschrijving, in vervolg op de titel :
Explanations: [above] a description, in continuation of the title :

'T Welck is geleegen, op d: Z:rb:t van 30 g:r 40 mt. en lengte 95 gr. is een schoon en suijver Eijlandt, derhalven int aendoen niet behoeft gemijt te werden, dan eenlijck aan des selfs West Zijde, Alwaar een riff legt, dat sich een Canon schoot van de wal in Zee streckt, maar heeft aan d: Noordoost Zijde, een bequaame rheede, daar men so na kan aan loopen, als men wil, tot op d: diepte van :30: 28: 25: 22: 18: 16: en :15: vaam, sandt grondt, als fijn buskruyt, doch op d: diepte van 25: vaam is men een Canon schoot van d: wal, sijnde anders dit Eijlandt, vrij schor, en heeft gants geen voet strandt, sijnde op verscheijde peijlings Afgetekent, gelijck in dese volgende 7: figuren te b:oogen is.

De op de bladen 417-418 gereproduceerde kustopdoeningen van Amsterdam en St. Paul werden gemaakt tijdens de tocht van Willem Hesselsz de Vlamingh naar het Zuidland in 1696-1697; zie ook de bladen 52-56. Deze befaamd geworden expeditie langs de westkust van Australië, met als eerste aanleiding de vermissing van het thuisvarende compagniesschip *Ridderschap van Holland* in 1694, is zeer uitvoerig besproken in Deel III: *Indische Archipel en Oceanië*. Victor Victorsz tekende de profielen tussen 28 november en 6 december 1696, toen de schepen *Geelvinck*, *Nijptangh* en *'t Weseltje* bij Amsterdam en St. Paul verbleven en deze eilandjes conform de instructie aan De Vlamingh grondig werden onderzocht. Amsterdam bleek bebost genoeg om brandhout voor wel '1000 scheepen mee te versien', terwijl er ook eetbare wilde planten groeiden en in de kustwateren volop vis gevangen kon worden. Drinkwater was eveneens beschikbaar, maar kon slechts met grote moeite naar de kust worden getransporteerd. In het kratermeer van St. Paul borrelde tot grote verbazing van de schepelingen op sommige plaatsen heet water op, waarin een vers gevangen vis in korte tijd gaar gekookt was. Voor het vertrek werden ten behoeve van toekomstige passanten op beide eilandjes gerst, erwten en mosterdzaad gezaaid. Restanten van de *Ridderschap van Holland* werden niet aangetroffen, evenmin overigens als naderhand op de kust van Australië. Pas veel later zou blijken dat dit schip met man en muis was vergaan in de westelijke Indische Oceaan.

The coastal profiles of Amsterdam and St. Paul reproduced on sheets 417-418 were made during the voyage of Willem Hesselsz de Vlamingh to the Zuidland (South Land) in 1696-1697; see also sheets 52-56. This famous expedition along the west coast of Australia, which was organized in the first instance to search for the missing homeward-bound Company ship *Ridderschap van Holland*, is discussed at great length in Volume III: *Malay Archipelago and Oceania*. Victor Victorsz drew these profiles between 28 November and 6 December 1696, when the ships *Geelvinck*, *Nijptangh* and *'t Weseltje* stopped at Amsterdam and St. Paul and made a careful investigation of these islands in keeping with the instructions given to De Vlamingh. Amsterdam turned out to be covered with enough forest to supply firewood 'for 1000 ships', while edible wild plants grew there as well, and plenty of fish could be caught in its coastal waters. Drinking water was also obtainable, but it could only be transported to the coast with great difficulty. To the great amazement of the sailors in some places in the crater lake of St. Paul hot water bubbled up, and a freshly caught fish could be cooked in it in a short time. Before leaving they sowed barley, beans and mustard seed on both islands for the benefit of future passers-by. Remains of the *Ridderschap van Holland* were not found, any more than later on the coast of Australia. Only much later would it become apparent that this ship had gone down with all hands in the western Indian Ocean.

blad 417 onder / sheet 417 below:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 6V.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Eijlandt S:t Paulo / N:o 5. / Noorden 1: Canon schoot van sich, hebbende d: diepte van 40 vaam / vuijle grondt verthoont Aldus.

The Island of St. Paul / N:o 5. / North 1: Cannon shot from you, having a depth of 40 fathoms / foul ground appears Thus.

T Eijlandt S:t Paulo / N:o 6. / West van sich 2: Cabel lengte van d: Wal, op d: diepte van 16: en 20 vaam / al groff swardt Zandt grondt verthoont hem deese aldus.

The Island of S:t Paul / N:o 6. / West from you 2: Cable lengths from the Shore, at a depth of 16: and 20: fathoms / all coarse black Sand appears thus.

T Eijlandt S:t Paulo / N:o 7. / Z.O.t.O: 3 a 4: mijl van sich, verthoont aldus.

The Island of S:t Paul / N:o 7. / S.E.b.E: 3 to 4: miles from you, appears thus.

3 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
3 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

blad 418 boven / sheet 418 above:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 7R.

[Victor Victorsz, 1696] :

Opdoeninge van t: Eylandt Amsterdam [...].

Profiles of the Island of Amsterdam [...].

[profielen / profiles]

T Eijlandt Amsterdam N:o 1. Verthoont Aldus als men digt onder de wal is Omtrent 6: roeden tot bij d: klip letter A:
The Island of Amsterdam No. 1. Appears Thus when one is near the shore About 6: rods from the cliff letter A:

T Eijlandt Amsterdam N:o 2. Verthoont Aldus de top des berghs Z.Z.W:t van sich, een Canon schoot / van d: wal, Op d. diepte van 17: vaam swart cingel gront.
The Island of Amsterdam N:o 2. Appears Thus when the top of the mountain is S.S.W: from you, a Cannon shot from the shore at a depth of 17: fathoms black shingles.

T Eijlandt Amsterdam N:o 3. Noorden: 3½: a 4: mijle van sich, verthoont Aldus.
The Island of Amsterdam No. 3. North: 3½ to 4 miles from you, appears Thus.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

Verklaringen: [boven] vervolg van de titel :
Explanations: [above] continuation of the title :

'T Eijlandt Amsterdam, geleegen regt Noorden, Ongevaar :12: a 13: mijl / van t Eijlandt S:t paulo verthoont sich aldus, gelijck hier onder in dese volghende / 7: figuren wert Aangewesen.

blad 418 onder / sheet 418 below:

Maritiem Museum Rotterdam, K 267 fol. 7V.

[Victor Victorsz, 1696] :

T Eylandt Amsterdam / N:o 4. / N.O:t een half Canon schoot van sich, verthoont aldus.

The Island of Amsterdam / N:o 4. / N.E. half a Cannon shot from you, appears thus.

T Eijlandt Amsterdam / N:o 5. / Oost: Een halff Canon schoot van sich, verthoont aldus, noch geen grondt.

The Island of Amsterdam / N:o 5. / East: half a Cannon shot from you, appears thus, no ground yet.

T Eijlandt Amsterdam / N:o 6. / Zuijden: een Canon schoot van de wal, verthoont aldus / sijnde diep 25: en 20: vaam, vuijle klippige grondt.

The Island of Amsterdam / N:o 6. / South: a cannon shot from the shore, appears thus / being deep 25: and 20: fathoms, foul rocky ground.

T Eylandt Amsterdam / N:o 7. / Verthoont aldus, als des selfs top :Z.W.t.Z: van sich is, tot omtrent een / kleen Canon schoot van de wal, daar heeft men een sandt banck, op de diepte / van 14: 15: a 16 vaam, swart Zandt, sijnde de : beste plaats om te anckeren, / brengende het merck letter A :Z.W:t van sich, maar een scheeps lengte van d:o / banck na zee, ist :50: vaam diep.

The Island of Amsterdam / N:o 7. / Appears thus, when its top: is S.W.b.S: from you, to about a small / Cannon shot from the shore, there one has a sandbank, at a depth / of 14: 15: to 16: fathoms, black Sand, being the best place to cast anchor, / bringing the mark letter A: S.W: from you, but at a ship's length from ditto / shoal towards the sea, the depth is 50: fathoms.

4 profielen : ms op papier, gekleurd, 43,5 x 28 cm.
4 profiles : ms on paper, coloured, 43.5 x 28 cm.

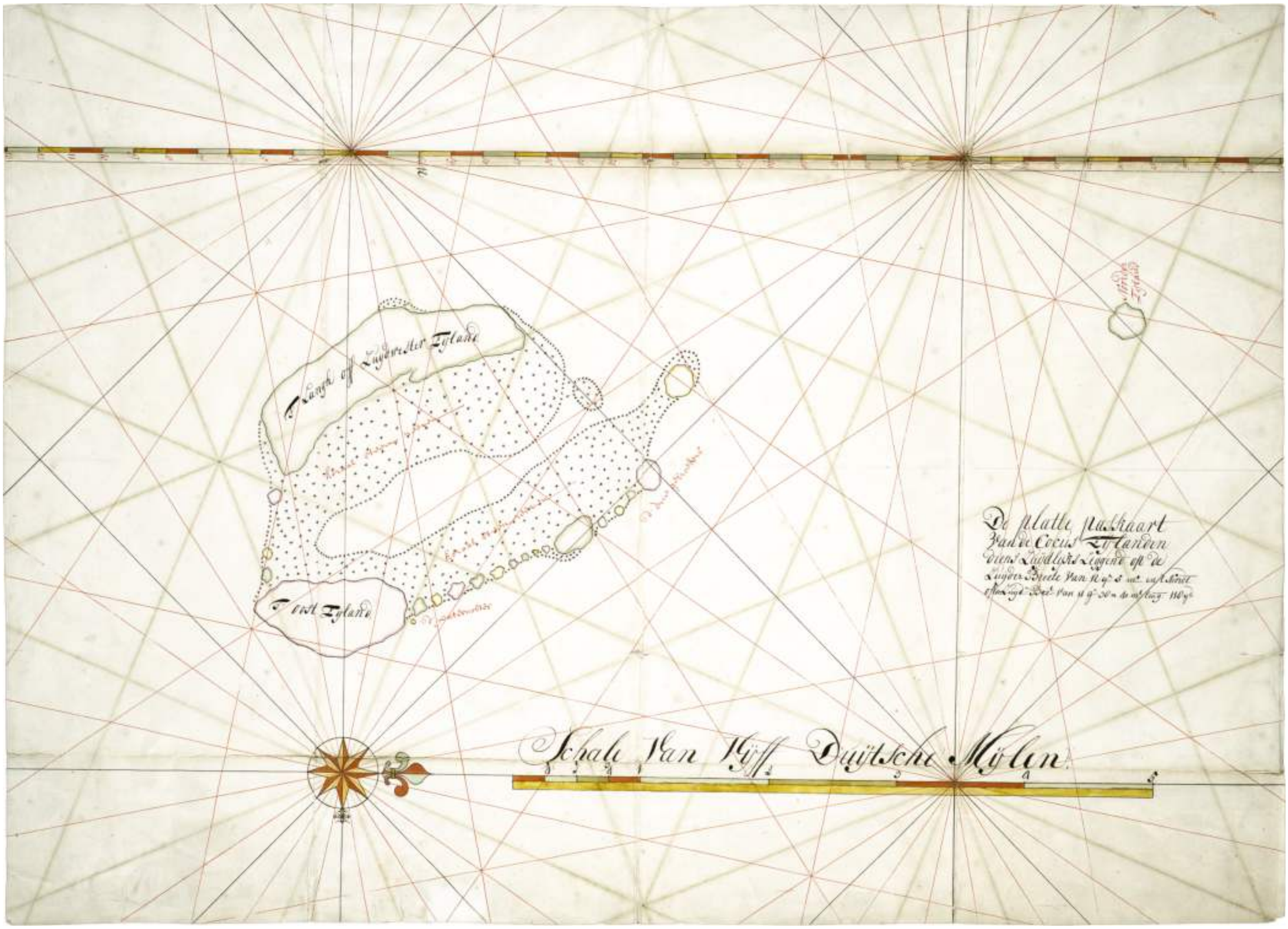

blad / sheet 419:

Nationaal Archief, 4.VEL 338.

[Anoniem, 1724] :
[Anonymous, 1724] :

De platte paskaart / van de Cocus Eijlanden […].

Equidistant chart / of the Cocos Islands […].

Schaalstok van Vijff Duijtsche Mijlen = [ca. 1 : 100.800].
Scale-bar of *Vijff Duijtsche Mijlen* = [approximately 1 : 100,800].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 52,5 x 73,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 52.5 x 73.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is rechts.
Orientation: north is right.

Verklaringen: [rechts] vervolg van de titel :
Explanations: [right] continuation of the title :

Diens Zuijdlijks leggend op de / Zuijder Breete van 12 g:r 5 m:t en 't Noordtlijke / opde Zuijd:r Bre:t van 11 g:r 38 a 40 m:t leng: 118 g:d.

De tegenwoordig tot Australië behorende **Cocoseilanden (Cocos Islands, Keeling Islands)**, gelegen op ca. 1000 kilometer ten zuidwesten van Java's Eerste Punt, waren voor de uitgaande oostindiëvaarders in de compagniestijd de laatste goed herkenbare eilanden voordat Straat Soenda werd bereikt. Zie in dit verband ook Isaak de Graafs overzeiler van de Indische Oceaan uit 1739 op blad 351. Voor zover bekend was de eerste Europeaan die de eilanden aandeed de Engelse zeevaarder William Keeling, die hier na een verblijf aan de Kaap in 1609 (zie blad 209 onder) passeerde op weg naar Bantam; een tweede, minder gangbare naam voor deze kleine archipel is dan ook Keeling Eilanden. Deze kaart behoort bij een rapport uit 1724 van de hand van schipper Jan van de Vijveren en stuurman Jan Sandersz; een van beiden tekende waarschijnlijk deze kaart tijdens hun opneming van de eilanden in dat jaar. De Compagnie heeft op de Cocoseilanden nooit een post gehad; de archipel was uitsluitend van belang als oriëntatiepunt bij de navigatie. De hier gereproduceerde kaart is waarschijnlijk de enige van deze eilandengroep die uit de compagniestijd bewaard is gebleven.

The Cocos Islands (Keeling Islands), which at present belong to Australia, lie about 1000 kilometres to the south-west of Java's westernmost point and were the last clearly recognizable islands for ships sailing to the East Indies before they reached the Sunda Strait. In this context see also Isaak de Graaf's rutter of the Indian Ocean from 1739 on sheet 351. As far as is known, the first European to call at these islands was the English seafarer William Keeling, who after a stay at the Cape in 1609 (see sheet 209 below) passed here on his way to Bantam, so a second, less commonly used name for this small archipelago is the Keeling Islands. This map belongs with a report from 1724 written by skipper Jan van de Vijveren and the mate Jan Sandersz; one of these two apparently drew this little map during their survey of the islands in that year. The Company never had a post on the Cocos Islands; the archipelago was only important as a point of orientation for navigation. The map reproduced here is probably the only one of this island group preserved from the time of the Company.

Beknopte bibliografie / Select Bibliography

Armstrong, J.C., 'Die slawe, 1652-1795', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 180-123. Kaapstad, 1982.

Barendse, R., 'Slaving on the Malagasy coast 1640-1700', in: S. Evers & M. Spindler (eds.), *Cultures of Madagascar: ebb and flow of influences = Civilisations de Madagascar: flux et reflux des influences*, pp. 137-155. Leiden, 1995.

Bax, D., *Argitektoniese skoonheid in Kaapstad se Kompanjiestuin, 1777-1805*. Kaapstad, 1963.

Biewenga, A., *De Kaap de Goede Hoop. Een Nederlandse vestigingskolonie, 1680-1730*. Amsterdam, 1999.

Bode, P. de, *Tresoor der zee- en landreizen III. Beredeneerd register op de Werken van de Linschoten-Vereeniging*, LI-C. Zutphen, 2007.

Böeseken, A.J., *Nederlandsche Commissarissen aan de Kaap, 1657-1700*. 's-Gravenhage, 1938.

Böeseken , A.J., 'Die Nederlanse Kommissarisse en die 18e eeuse samelewing aan die Kaap', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, 1944, pp. 1-253.

Böeseken , A.J., *Simon van der Stel en sy kinders*. Kaapstad, 1964.

Böeseken , A.J. (ed.), *Dagregister en briewe van Zacharias Wagenaer, 1662-1666*. Pretoria, 1973.

Böeseken , A.J., *Jan van Riebeeck en sy gesin*. Kaapstad/Johannesburg, 1974.

Bosman. D.B. & H.B. Thom, *Daghregister gehouden bij den oppercoopman Jan Antonisz van Riebeeck*. 3 dln. Kaapstad, 1952-1957.

Botha, C.G., *Place Names in the Cape Province*. Cape Town/Johannesburg, [1926].

Boxer, C.R., *The Dutch Seaborne Empire, 1600-1800*. London, 1965.

Boxer, C.R., *The Portuguese Seaborne Empire, 1415-1825*. New York, 1969.

Bracht, J. van, *Atlas van kaarten en aangezichten van de VOC en WIC, genoemd Vingboons-atlas in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage*. Haarlem, 1981.

Bruijn, J.R., F.S. Gaastra & I. Schöffer (eds.), *Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries*. 3 dln. 's-Gravenhage, 1978-1987. (digitale/digitized index via http://www.inghist.nl/Onderzoek/Projecten/DAS).

Bruijn, M. de & R. Raben (eds.), *The World of Jan Brandes, 1743-1808. Drawings of a Dutch traveller in Batavia, Ceylon and Southern Africa*. Amsterdam/Zwolle, 2004.

Bijlsma, R., 'Het oudste kaartboek van de scheepvaart der VOC', in: *Nederlands Archievenblad*, 33, 1925-1926, pp. 137-141.

Coetzee, C.G., 'Die Kompanjie se besetting van Delagoabaai', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, 1948, dl. 2, pp. 171-276.

Colenbrander, H.T. & W. Ph. Coolhaas (red.), *Jan Pietersz. Coen. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië*. 7 dln. Leiden, 1919-1953.

Colenbrander, H.T., *Koloniale geschiedenis*. 3 dln. 's-Gravenhage, 1925-1926.

Commelin, I., *Begin ende Voortgangh, van de Vereenigde Nederlandtsche Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie […]*. 4 dln. Amsterdam, 1646 (facsimile 1969).

Duin, P. van & R. Ross, *The Economy of the Cape Colony in the Eighteenth Century*. Leiden, 1987.

Elphick, R., 'Die Khoisan tot c. 1770', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 3-43. Kaapstad, 1982.

Fehr, W., *Rust en Vreugd. A Pictorial Narrative = 'n Verhaal in Prente*. Cape Town, 1965.

Fieldhouse, D.K., *The Colonial Empires. A Comparative Survey from the Eighteenth Century*. London, 1992.

Forbes, V.S., *Pioneer Travellers of South Africa. A geographical commentary upon routes, records, observations and opinions of travellers at the Cape, 1750-1800*. Cape Town/Amsterdam, 1965.

Franken, J.L.M., *Duminy-dagboeke = Duminy diaries*. Kaapstad, 1938.

Fransen, H., 'The Josephus Jones Panorama of Cape Town and Environs', in: *Africana Notes and News*, no. 21, 1975/1976, pp. 171-179.

Fransen, H., *Old Towns and Villages of the Cape. A Survey of the Origin and Development of Towns, Villages and Hamlets at the Cape of Good Hope*. Jeppestown, 2006.

Fransen, H. & M.A. Cook, *The Old Buildings of the Cape. A Survey and Description of Old Buildings in the Western Province*. Cape Town, 1980.

Gaastra, F.S., *De geschiedenis van de VOC*. Zutphen, 2002.

Gaastra, F.S., '"Sware continuerende lasten en groten ommeslagh". Kosten van de oorlogsvoering van de Verenigde Oost-Indische Compagnie', in: G.J. Knaap & G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 81-104. Leiden, 2002.

Gelder, R. van, *Het Oost-Indisch avontuur. Duitsers in dienst van de VOC*. Nijmegen, 1997.

Giliomee, H., 'Die Oosgrens, 1770-1812', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 311-361. Kaapstad, 1982.

Giliomee, H., 'Die Burgerrebellies aan die Osgrens, 1795-1815', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 362-383. Kaapstad, 1982.

Giliomee, H. & R. Elphick, ''n Oorsig', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 387-425. Kaapstad, 1982.

Godée Molsbergen, E.C., *De stichter van Hollands Zuid-Afrika Jan van Riebeeck, 1618-1677*. Amsterdam, 1912.

Godée Molsbergen, E.C., *Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd*. 4 dln. 's-Gravenhage, 1916-1932.

Goor, J. van, *De Nederlandse Koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie. 1600-1975*. 's-Gravenhage, 1994.

Gordon-Brown, A., *Pictorial Africana. A survey of old South African paintings drawings and prints to the end of the nineteenth century, with a biographical dictionary of one thousand artists*. Cape Town/Rotterdam, 1975.

Gosselink, M., *Land in zicht. Vingboons tekent de wereld van de 17de eeuw*. Zwolle, 2007.

Graaff, C.J. van de, *Memorie en aanmerkingen de Caap de Goede Hoop Concernerende 1780-1795 en 1806*. National Library, Cape Town, Manuscript MSB 647.

Guelke, L., 'Die blanke setlaars, 1652-1780', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 44-79. Kaapstad, 1982.

Hallema, A., *Die Kaap in 1776-1777. Akwarelle van Johannes Schumacher uit die Swellengrebel-Argief te Breda*. 's-Gravenhage/Johannesburg, 1951.

Hattingh, J.L., 'Grondbezit in die Tafelvallei. Deel 1, Die Eksperiment. Vryswartes as grondeienaars, 1652-1710', in: *Kronos*, vol. 10, 1985, pp. 32-48.

Heeringa, K., 'De Nederlanders op Mauritius en Madagascar', in : *De Indische Gids*, XVII, 1895, pp. 864-892, 1005-1036.

l'Honoré Naber, S.P., *Inventaris der verzameling kaarten berustende bij het Algemeen Rijksarchief. Eerste supplement*. 's-Gravenhage, 1914. (digitale toegang/digitized access via http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_4.VELH.ead.pdf).

Huigen, S., *De weg naar Monomotapa: Nederlandstalige representaties van geografische, historische en sociale werkelijkheden in Zuid-Afrika*. Amsterdam, 1996.

Huigen, S., *Verkenningen van Zuid-Afrika. Achttiende-eeuwse reizigers aan de Kaap*. Zutphen, 2007.

Huisken, J.E. & F. Lammertse (red.), *Het kunstbedrijf van de familie Vingboons. Schilders, architecten en kaartmakers in de gouden eeuw*. Maarssen/'s-Gravenhage/Amsterdam, 1989.

Joost, W., *Die wundersamen Reisen des Caspar Schmalkalden nach West- und Ostindien 1642-1652*. Leipzig, 1983.

Karsten, M.C., *The Old Company's Garden at the Cape and its Superintendents*. Cape Town, 1951.

Kennedy, R.F., *Catalogue of Pictures in the Africana Museum*. 6 dln. Johannesburg, 1966-1968.

Keulen, E.O. van, W.F.J. Mörzer Bruyns & E.K. Spits (red.), *'In de Gekroonde Lootsman'. Het kaarten-, boekuitgevers en instrumentenmakers-huis Van Keulen te Amsterdam, 1680-1885*. Utrecht, 1989.

Keuning, J. (red.), *De Tweede Schipvaart der Nederlanders naar Oost-Indië onder Jacob Cornelisz. van Neck en Wybrant Warwijck, 1598-1600*. 2 dln. 's-Gravenhage, 1938-1940.

Koeman, C., 'Nieuwe bijdragen tot de kennis van Zuid-Afrika's historische kartografie', in: *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap*, no. 69, 1959, pp. 75-95.

Koeman, C. (ed.), *Tabulae geographicae quibus Colonia Bonae Spei antiqua depingitur = Achttiende-eeuwse kartografie van de Kaapkolonie = Agtiende-eeuse kartografie van die Kaapkolonie = Eighteenth-century cartography of Cape Colony*. Kaapstad/Amsterdam/Pretoria, 1952.

Kouwenhoven, A., 'VOC-fort op Mauritius ontdekt. Ploeteren in het paradijs', in: *Scarabee, . Archeologisch Magazine*, no. 34, 1998, pp. 9-12.

Krogt, P. van der & E. de Groot, *The Atlas Blaeu-Van der Hem of the Austrian National Library*. Vol. V. 't Goy/Houten, 2005.

Leibbrandt, H.C.V. & J.E. Heeres, 'Memoriën van de Gouverneur van de Graaff over de gebeurtenissen aan de Kaap de Goede Hoop in 1780-1806', in: *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap Utrecht*, dl. 15, 1894, pp. 180-256.

Leibbrandt, H.C.V., *Precis of the Archives of the Cape of Good Hope. Requesten (Memorials) 1715-1806*. 4 vols. Cape Town/London, 1905-1989.

Leuftinck, A.E., *Chirurgijns Zee-Compas. De medische verzorging aan boord van Nederlandse zeeschepen gedurende de Gouden Eeuw*. Baarn, 1963.

Leuftinck, A.E., *Harde Heelmeesters. Zeelieden en hun dokters in de 18e eeuw*. Zutphen, 2008.

Leupe, P.A., 'Rijkloff van Goens aan de Kaap de Goede Hoop, 1657', in: *Bijdragen voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, dl. 3, 1854, pp. 31-64.

Leupe, P.A., *Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijks-Archief. Eerste gedeelte*. 's-Gravenhage, 1867. (digitale toegang/digitized access via http://www.nationaalarchief.nl/toegangen/pdf/NL-HaNA_4.VEL.ead.pdf).

Loos-Haaxman, J. de, 'Johannes Rach aan de Kaap', in: *Bijdragen voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, dl. 108, 1952, pp. 1-24.

Maronier, J.H., *Pictures of the Tropics. A Catalogue of Drawings, Water-colours, Paintings, and Sculptures in the Collection of the Royal Institute of Linguistics and Anthropology in Leiden*. Leiden, 1967.

Meer, S. de (red.), *Het Zeekaarten boek. Vroege zeekaarten uit de collectie van het Maritiem Museum Rotterdam*. Rotterdam/Zutphen, 2007.

Meilink-Roelofsz, M.A.P., R. Raben & H. Spijkerman (red.), *De Archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie. The Archives of the Dutch East India Company. (1602-1795)*. 's-Gravenhage, 1992.

Merwe, P.J. van der, *Die Trekboer in die geskiedenis van die Kaapkolonie (1657-1842)*. Kaapstad, 1938.

Mil, P. van & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*. 's-Gravenhage, 1988.

Mitchell, L.J., *Belongings. Property, Family and Identity in Colonial South Africa. An Exploration of Frontiers, 1725 - c. 1830*. www.Gutenberg-e.org, 2008. New York, 2009.

Mollema, J.C., *Geschiedenis van Nederland ter Zee.* 4 dln. Amsterdam, 1939-1942.

Mollema, J.C., *De Nederlandsche Vlag Op De Wereldzeeën*. 4 dln. Amsterdam, 1942-1947.

Moree, P.J., *A Concise History of Dutch Mauritius, 1598-1710. A Fruitful and Healthy Land*. London/New York/Leiden/Amsterdam, 1998.

Moree, P.J., *Dodo's en galjoenen. De reis van het schip Gelderland naar Oost-Indië, 1601-1603*. Zutphen, 2001.

Nel, H.F., 'Die Britse Verowering van die Kaap in 1795', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse Geskiedenis*, 1972, dl. II, pp. 167-291.

Oers, R. van, *Dutch Town Planning Overseas during VOC and WIC Rule (1600-1800)*. Zutphen, 2000.

Paesie, R., *Het VOC-fluitschip Stavenisse en de ontdekking van Terra Natal*. Amsterdam, 2002.

Paravicini di Capelli, W.B.E., *Reize in de Binnen-Landen van Zuid-Afrika*. Kaapstad, 1965.

Parmentier, J., K. Davids & J. Everaert, *Peper, Plancius en Porselein. De reis van het schip Swarte Leeuw naar Atjeh en Bantam, 1601-1603*. Zutphen, 2003.

Penn, N., *The Forgotten Frontier. Colonist and Khoisan on the Cape's Northern Frontier in the 18th Century*. Athens/Cape Town, 2005.

Picard, H., *Cape Epic*. Howick, 1977.

Raper, P.E. & M. Boucher (eds.), *Robert Jacob Gordon, Cape Travels, 1777 to 1786*. 2 vols. Houghton, 1988.

Raven-Hart, R., *Before van Riebeeck. Callers at South Africa from 1488 to 1652*. Cape Town, 1967.

Resolusies van de Politieke Raad van Kaapstad / Resolutions of the Council of Policy of Cape Town. Western Cape Archives and Records Service. (digitale toegang/digitized access via http://databases.tanap.net/ead/html/ CapeTown_1.1/pdf/ CapeTown_1.1.pdf).

Romburgh, C.G.M. van & C.M. Warnsinck-Delprat, *Tresoor der Zee- en Landreizen. Beredeneerd Register op de Werken der Linschoten-Vereeniging, Deel XXVI-L*. 's-Gravenhage, 1957.

Ross, R.J., 'De VOC in Zuid-Afrika 1652-1795', in: D.P. Blok e.a. (red.), *Algemene Geschiedenis der Nederlanden IX*, pp. 416-428. Bussum, 1980.

Roux, P.E., *Die Verdedigingstelsel aan die Kaap onder die Hollands-Oosindiese Kompanjie, (1652-1759)*. Stellenbosch, 1925.

Roy de Puyfontaine, H., *Louis Michel Thibault 1750-1815. His Official Life at the Cape of Good Hope*. Cape Town, 1972.

Schilder, G.G., *De ontdekkingsreis van Willem Hesselsz. de Vlamingh in de jaren 1696-1697*. 2 dln. 's-Gravenhage, 1976.

Schilder, G.G., 'De Noordhollandse Cartografenschool', in: E. Bos-Rietdijk e.a., *Lucas Jansz. Waghenaer van Enckhuysen. De maritieme cartografie in de Nederlanden in de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw*. Enkhuizen, 1984.

Schilder, G.G, 'Het cartografisch bedrijf van de VOC', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*, pp. 17-46. 's-Gravenhage, 1988.

Schilder, G.G., *Monumenta Cartographica Neerlandica*. 8 dln. Alphen aan den Rijn, 1986-2008.

Schilder, G.G., 'The Van Keulens and the Dutch East-India Company', in: D. de Vries e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*, pp. 71-90. Alphen aan den Rijn, 2005.

Schilder, G., 'Een cartografisch monument van de Verenigde Oost-Indische Compagnie: de Atlas Amsterdam samengesteld door Isaak de Graaf, ca. 1700', in: G. Schilder e.a., *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Deel I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, pp. 6-21. Voorburg, 2006.

Scholten, F.W.J., *Militaire topgrafische kaarten en stadsplattegronden van Nederland 1597-1795*. Alphen aan den Rijn, 1989.

Schutte, G., 'Kompanjie en koloniste aan die Kaap', in: H. Giliomee & R. Elphick (red.), *'n Samelewing in Wording: Suid-Afrika 1652-1820*, pp. 185-225. Kaapstad, 1982.

Sepp, D., *Tresoor der Zee- en Landreizen. Beredeneerd Register op de Werken der Linschoten-Vereeniging, Deel I-XXV*. 's-Gravenhage, 1939.

Sleigh, D., *Die Buiteposte. VOC-buiteposte onder die Kaapse bestuur 1652-1795*. Pretoria, 2004.

Sleigh, D., *Eilande*. Kaapstad, 2002.

Sleigh, D., 'Blaauwberg: 'n Voorval in die Napoleontiese oorloë', in: *Die Burger*, Bylae 6 Januarie 2006.

Stapel, F.W., 'De Nederlanders op Sint-Helena', in: *Koloniaal Weekblad*, 24 maart 1927.

Stapel, F.W. (red.), *Geschiedenis van Nederlandsch-Indië*. 5 dln. Amsterdam, 1938-1940.

Stapel, F.W. & C.W.Th. van Boetzelaer, *P. van Dam. Beschrijvinge van de Oost-indische Compagnie*. 8 dln. 's-Gravenhage, 1927-1954, 1977.

Theal, George McCall, *History and Ethnography of Africa South of the Zambesi before 1795*. 3 vols. London, 1907-1910.

Valentijn, F., *Oud en Nieuw Oost-Indiën, Vervattende Een Naaukeurige en uitvoerige Verhandelinge van Nederlands Mogentheyd In die Gewesten […]*. 5 dln. Dordrecht/Amsterdam, 1724-1726.

'Verhaal van eenige oorlogen in Indië' [met andere stukken, A. Gijsels, 1622], in: *Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht*, dl. 6, II, 1871.

Verstegen, M., *Kaapstad. Een onwettig kind van de VOC*. Zaltbommel, 2002.

Vries, D. de, *Uit de kaartenwinkel van de VOC. Catalogus van zeekaarten van de Verenigde Oostindische Compagnie in de Collectie Bodel Nijenhuis*. Alphen aan den Rijn, 1996.

Vries, D. de, e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*. Alphen aan den Rijn, 2005.

Werz, B.E.J.S., *'Een bedroefd, en beclaaglijck ongeval'. De wrakken van de VOC-schepen Oosterland en Waddinxveen (1697) in de Tafelbaai*. Zutphen, 2004.

Westra, P. & J.C. Armstrong (eds.), *Slave trade with Madagascar: the journals of the cape slaver Leijdsman, 1715 = Slawehandel met Madagaskar: die joernale van die Kaapse slaweskip Leijdsman, 1715*. Kaapstad, 2006.

Whiting Spilhaus, M., *Company's Men*. Cape Town, 1973.

Wieder, F.C., *Monumenta cartographica. Reproductions of unique and rare maps, plans and views in the actual size of the originals, accompanied by cartographical monographs*. Vols. I-V. 's-Gravenhage, 1933.

Wilson, M.L., Th. Toussaint van Hove-Exalto & W.J.J. van Rijssen, *Codex Witsenii: annotated watercolours of landscapes, flora and fauna observed on the expedition to the Copper Mountains in the country of Namaqua undertaken in 1685-6 by Simon van der Stel […]*. Cape Town/Amsterdam, 2002.

Worden, N., E. van Heyningen & V. Bickford-Smith, *Cape Town. The Making of a City*. Claremont/Hilversum, 1998.

Zandvliet, K., 'Kolonisatie en cartografie in de Oost: de rol van de militaire ingenieurs', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie. 1602-1799*, pp. 117-143. 's-Gravenhage, 1988.

Zandvliet, K., 'Overzeese militaire kartografie na het echec van 1780-1782: De Oost', in: *Caert-Thresoor*, no. 6 (1987), pp. 1-10.

Zandvliet, K., 'Vestingbouw in de Oost', in: G.J. Knaap & G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 150-180. Leiden, 2002.

Zandvliet, K., *Mapping for Money. Maps, plans and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries*. Amsterdam, 1998.

C

F

A

B

Z

H

C.

E

Schaal van 400 Roeden.

GEMEENTE LAN KAAPSTAD. RAAD DER

STELLENBOSCH. DROSTAYE.

TULBAGH. DROSTAYE.

SWELLENDAM. DROSTAYE.

REINET T. DROSTAYE. GRAAFF

GRIQUALAND. DROSTAYE.

1844 - N°24 a 43.